This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Hellemans

Met het Roode Kruis mee

in den Boeren Vrijheidsoorlog

door

Zuster Hellemans

Gebr. Koster — Amsterdam.

Africa, South—Hist., 1899-1902—War—Med. relief.

MET HET ROODE KRUIS MEE.

...K
... LIBRARY
AS..., LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

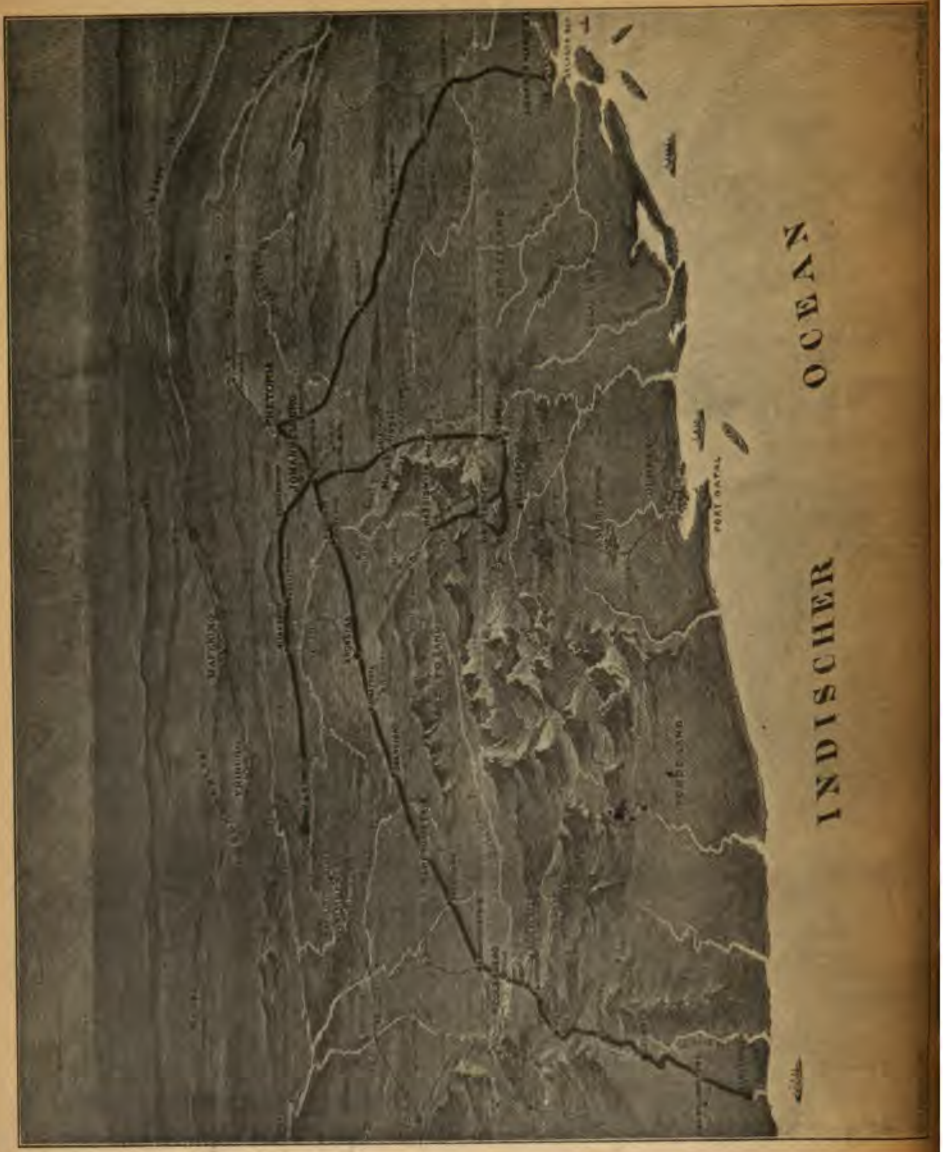

Het oorlogsterrein in Zuid-Afrika.
De zwarte lijn geeft de wegen aan, waarheen ik met de 2e Holl. Ambulance getrokken ben.

MET HET ROODE KRUIS MEE

IN DEN

BOEREN-VRIJHEIDSOORLOG

DOOR

ZUSTER HELLEMANS,

Lid der 2e Holl. Ambulance van het Nederlandsche Roode Kruis.

AMSTERDAM,

GEBROEDERS KOSTER.

1901.

[illegible] NEW [illegible]
PUBLIC LIBRARY
188109A
[illegible]
R 1925 L

BOEK-, COURANT- EN STEENDRUKKERIJ G. J. THIEME, NIJMEGEN.

Geachte Lezers,

'T Was bij regen en zonneschijn, in huis of op pad, aan den oever van een kleinen waterplas, eener uitgedroogde rivier, of hoog op een kopje in de vrije lucht, dat ik mijn dagboek samenstelde; 't was in treurige, moeielijke dagen, dat ik deze verzameling der mij zoo dierbaar geworden herinneringen, weer eens ter hand nam, en verwijlende in het indrukwekkende verleden, een verlangen bij mij opkwam, om aan het Hollandsche volk te vertellen, welk een heerlijk grootsch werk ons Hollandsch Roode-Kruis in dezen Boeren-Vrijheidsoorlog verricht heeft. Waar arm en rijk zijn penninkske offerde, waar mede-gevoeld en gestreden werd om het lijden van onze stamverwanten te verzachten, daar hoop ik, dat mijne vertelling in haren eenvoud een luisterend oor moge vinden, en de overtuiging zal wekken, dat het steeds het streven is geweest van de leden der Holl. Ambulances, om het vertrouwen in hen gesteld, zich waardig te maken.

Ik beschrijf U mijne indrukken zooals zij zich aan

Pent. 21 · · 1924

mij voordeden en zooals deze in mijne herinnering voortleven.

Niet altijd had de 2de Holl. Ambulance haar gewenscht succes: helaas! dikwijls werd zij door oorlogsomstandigheden in het ten uitvoerbrengen van haar heiligen plicht belemmerd. Maar steeds heeft zij gevolg gegeven aan de oproeping van de regeeringen der Republieken, om daarheen te trekken, waar hulp noodig was en haar werk met toewijding vervuld, dikwijls op uiterste en verlaten posten. Juist daarom mag de 2de Holl. Ambulance van het „Roode Kruis" vermeld worden, te meer, omdat deze bij al hare herhaalde teleurstellingen haar ondernemingsgeest niet verloren heeft, en daarom breng ik hiermede gaarne de welverdiende hulde aan hare verschillende leiders.

DE SCHRIJFSTER.

AAN BOORD VAN DE „HERZOG".

Het was in den avond van den 24sten November 1899, toen ik afscheid nam van mijne familie, om mij naar Den Haag te begeven, Balistraat „Thuis Roode Kruis". Alle pleegzusters der 2de Ned. Ambulance hadden zich aldaar vergaderd, waar ons een hartelijk afscheidswoord door Ds. Van Flier werd toegesproken. Ook van allen die tegenwoordig waren, ontvingen we de grootste blijken van belangstelling en deelneming in de zaak, waaraan wij ons zouden gaan wijden.

Den volgenden morgen vroeg, 't was nog stikdonker en het motregende, reden we naar 't station, waar vele belangstellenden tegenwoordig waren, onder welke de dames leden van het Vrouwen-comité „Roode Kruis". Door de goede zorgen van mejuffrouw De Bruin-Prince, waarn. directrice van het „Thuis R. K.", hadden we allen een stevig ontbijt genuttigd en waren we voor onze reis goed toegerust. Aan de Handelskade te Amsterdam lag de „Herzog", een stoomboot der Duitsch-Zuid-Afrika linie, al stampend ons af te wachten. Een drom van menschen had zich op de kade vergaderd om het vertrek der ambulance te zien. Overal hadden wij de grootste bewijzen van sympathie

ontvangen, doch bij het vertrek der „Herzog" werden de stoutste verwachtingen overtroffen. Niet alleen zag ik velen mij een afscheidsgroet brengen die ik in jaren niet gezien had, maar zelfs kennissen uit mijne prille jeugd ontmoette ik; de geestdrift en de sympathie voor de Boerenzaak was zoo groot, dat de Handelskade nog te klein scheen, om de groote menigte belangstellenden te bevatten. Ja, eenige ferme klauteraars hadden een plaatsje op de daken der loodsen gezocht, ook de kranen deden dienst als staanplaatsen voor vele nieuwsgierigen. En uit dien grooten drom van menschen stegen van tijd tot tijd volksliederen op, begeleid door het orkest der „Herzog". Aan boord werd het steeds voller, ik had gelukkig een rustig plekje bemachtigd, waar ik met mijne familie, vrienden en bekenden nog even vrij kon babbelen. Maar het duurde niet lang, ik moest voorloopig afscheid nemen, alle zusters en aanwezige leden der ambulance waren bij elkaar geroepen. Het hoofdcomité van het „Ned. Roode Kruis" wachtte ons in het salon, waar de heer Vervloet ons een afscheidswoord wenschte toe te roepen. Hartelijk dank ik Z.Edel Gestr. nog voor zijne welgemeende woorden, die ik later nog dikwijls herdacht heb. Dokter K. sprak uit aller naam onzen dank uit. Voor een poosje waren we weer ons zelven, maar toen werden we weer gestoord; wij moesten gefotographeerd worden. Met veel moeite bereikte ik door de groote menigte menschen het bovendek, en niettegenstaande den regen werd daar een groep genomen van de drie doktoren K., S. en M. en van alle broeders en zusters der 2de Ned. Amb. voor Zuid-Afrika. Daarna werd ik voorgesteld aan de heeren Dr. Leijds en Muller, beide gezanten van Transvaal

en Oranje-Vrijstaat. De heer De Jongh, Secretaris van het Rott. Mannen-comité „R. K." bracht zuster Dr. L. en mij een afscheidsgroet namens dit comité. Wat er toen verder voorviel is mij gedeeltelijk ontgaan, alleen herinner ik mij nog een toespraak van den heer Muller en van een der députés van het Belgisch R. K., doch alles ging als in een roes om mij heen, totdat ik het signaal hoorde tot vertrek der bezoekers, die op de „Herzog" waren. Eén, tweé, driemaal deed het zich hooren, de boot werd langzamerhand ontvolkt, onze betrekkingen verlieten ons. Toen gevoelde ik het gewicht van den stap, dien ik ging ondernemen, de onbekende toekomst lag voor mij, hoe schoon die had kunnen zijn, slechts ellende bracht zij met zich.

Ik geloof dat wij allen het beseften, doch we hielden ons dapper, totdat de psalm „Een vaste burcht is onze God" zich deed hooren, toen, ja toen werd het velen watte machtig en kon ook ik mijne tranen niet weerhouden. Langzaam ging de boot onder de tonen der treffende muziek van wal, langzaam, zeer langzaam zagen we al de ons zoo bekende gezichten verdwijnen, de boot had haar vaart genomen, we wuifden ten laatsten male ten afscheid. Dat waren wel een der moeilijkste oogenblikken van onze Afrikaansche reis.

Hiermede waren we nog niet van Holland gescheiden, het geheele kanaal langs zagen we nog menigten van menschen, die de „Herzog" een afscheidsgroet toeriepen, en het „leve het Roode Kruis" en „de Boeren" weergalmde over het water. Ook waren er nog vele belangstellenden, die ons tot IJmuiden uitgeleide deden.

Een praktische moeder van een der zusters had

begrepen, dat men bij émoties gewoonlijk vergeet wat te nuttigen, toen wij dan ook een flinke stapel boterhammen met vleesch en kaas in 't oog kregen, gevoelden we allen honger en ieder vervulde zijne plichten jegens zich zelf. Jammer maar, dat het verstandige moedertje er geen ooggetuige van was. De tocht duurde 3 uur, maar overal zagen wij ons toewuivende menschen langs de oevers, zelfs de typische Noord-Hollandsche visschers stonden met groote oogen, een pijp in den mond en de handen in de zakken „de Herzog" aan te staren. Met dezelfde uitbundige bewijzen van deelneming werden we te IJmuiden ontvangen. Als tot aanmoediging las een der heeren een gunstig telegram der Boeren voor, en onder onafgebrokene hoera's voor het Roode Kruis en de Boeren, stak de „Herzog" in zee. Alle niet-passagiers hadden vooraf de boot verlaten, de stemming kalmeerde en een zucht van verlichting ontsnapte mij onwillekeurig. Hoe aangenaam en vleiend al deze ons gebrachte hulde ook ware, we gevoelden ons allen dankbaar doch ook zeer vermoeid. We zochten vroeg onze hutten op. 't Was mijne eerste zeereis en boven verwachting sliep ik dien nacht goed; want noch van den misthoorn noch van het schommelen der boot heb ik toen iets bemerkt.

Nu vangt een gewoon verloop van een zeereis aan. De boot was overvol van passagiers en lading, hetgeen eene buitengewone bedrijvigheid in de dagelijksche huishouding gaf. We namen onze medereizigers eens goed op, maar maakten geen kennis met hen; volgens besluit der directrice zou de 2de Holl. Amb. geheel op zichzelf blijven. Hoewel ons gezelschap tal-

rijk was, bleek dit besluit onmogelijk vol te houden en onze directrice verbrak wel het eerst de overeenkomst.

Onder de reizigers waren ook de leden eener Duitsch-Belgische Ambulance. De volksaard der laatsten is nu eenmaal vroolijk, vaak tot luidruchtigheid toe; de Duitschers daarentegen zijn kalmer en vielen ons, Hollanders natuurlijk meer in den smaak. Toch waren mijne hutgenooten, twee Belgische dames, zeer wellevend, wat in eene zoo beperkte ruimte, waar 6 personen een 4-persoons hut deelen, zeer te waardeeren is. Ook genoten we van onze geriefelijke stoelen, ons door een onbekenden gever cadeau gedaan, en de ruime hoek der eetsalon werd langs hare wanden met nationale linten der bloemstukken en huisspreuken versierd. Deze hoek was ons aangewezen, en de lange tafel was juist voor allen groot genoeg om aan te zitten. Deden we havens aan en was er tijd genoeg, dan maakten we uitstapjes onder elkander. Op deze manier kregen we wat van de wereld te zien en werd het leven aan boord afgewisseld. Te Lissabon werden we verrast door een bezoek van een correspondent van het N. v. d. Dag, die ons tevens het laatste nieuws der Boeren bracht. We lazen in een dier bladen over ons vertrek uit Amsterdam, en tot onze verwondering bemerkten wij, dat de berichten over de Belgische Ambulance den voorrang genoten hadden.

Een zeereis is gewoonlijk in 't begin belangwekkend, doch van lieverlede begint men zich te vervelen. Daarom begonnen we met behulp van onzen administrateur de Engelsche taal te beoefenen, waarvan we ons waarschijnlijk dikwijls zouden moeten bedienen en die ik als verpleegster zeer slecht onderhouden

had. Dikwijls werd de lange dag afgewisseld door fotographische opnamen door onzen administrateur. Dit vond bij vele passagiers navolging en verkortte daardoor aangenaam den tijd. Later zocht ik den dag wat te breken door het leeren van onze Hollandsche taal aan de leden der Duitsche Ambulance. Ook het whistspel en onze handwerken brachten eenige afwisseling. Een van onze zusters werd in het begin der reis ziek, maar na een dag of wat knapte zij weer op en was ons gezelschap weer compleet.

Sint Nicolaas brak aan, doch die gezellige feestdag werd alleen door de Hollanders gevierd. We lieten ons een bowl maken en in een opgewekte stemming openden we de pakjes, die men voor dezen avond bestemd had. Het was werkelijk ook eene verrassing, dat het „Roode Kruis" ons bereid had, wel had men aan ons gedacht en met ons mede gevoeld.

Den volgenden dag kwamen we te Napels. Ik veranderde van hutgenooten en deelde nu mijne cabine met 4 Eppendörfer zusters van het Duitsche Roode Kruis. Menig gezellig uurtje herinner ik mij nog met haar, we hadden het toch zoo aardig onder elkander. Ook kwamen onze doktoren daar aan boord en telden we onder de vele nieuw aangekomen passagiers 6 jonge Transvalers. Wij maakten kennis met hen, want verlangend om het een en ander van het land onzer toekomst te vernemen, babbelden we menig uurtje met elkander, en kregen we eenig begrip van de gewoonten en zeden der Zuid-Afr. Republieken.

Later ontdekten we ook een Rus onder de reizigers. Het was een jong officier van hooge geboorte. Gedreven door een avontuurlijke lust tot vechten in de

Boerenlegers, had hij voor eigen rekening eenige soldaten aangeworven en hoopte hiermede een blijk van sympathie aan de Boeren te geven. Werkelijk verdient deze daad opgemerkt te worden, want de jonge man, afkomstig uit het oosten van Rusland, sprak slechts zijn moedertaal en de taal der aan het oosten van Rusland grenzende landen. Niemand kon hem dus verstaan, maar gewapend met een klein Russisch-Fransch zakwoordenboekje, trachtte hij zich verstaanbaar te maken. Ook kwam hij weleens een praatje met mij maken en zocht dan met bewonderenswaardige vlugheid de woorden op, die hij mij wilde mededeelen en met de noodige gebaren begeleid, kon ik hem begrijpen. Mijn antwoord zocht hij dan ook weer vlug op doch hoe snel of alles ook in zijn werk ging, kon ik toch deze conversatie niet boeiend vinden. Dikwijls ook begrepen we elkaar verkeerd en gaf dit tot allerlei kluchtige gevolgen aanleiding. Later heb ik hem in Transvaal nog eens ontmoet, maar de Boerentaal had hij zich nog niet eigen gemaakt.

Te Napels maakten we onder geleide van den heer J. uitstapjes naar Pompeï.

De Middellandsche zee was nog al onrustig, doch toen we nabij Port-Said kwamen waren de onaangename gevolgen van den storm weer vergeten. Men begon als naar gewoonten plannen te maken voor feestjes, maar wij leden van het „R. K.", moesten helaas! de danslustige heeren voor het bal teleurstellen.

Het werd steeds warmer naarmate wij den evenaar naderden. De warmte was dikwijls zoo groot, dat het in de hutten niet uit te houden was en dan zochten we onze toevlucht voor den nacht op het dek. Maar te 4½

uur werden we uit onze droomen gewekt, het dek moest schoongemaakt worden en ijlings namen wij de vlucht uit vrees voor een douche.

De Duitsch-Zuid-Afrika linie huldigt nog de Neptunisrechten. Naarmate men de linie bereikte, maakten men steeds grooter plannen. Allerlei volksspelen voor heeren en dames werden ten uitvoer gebracht, men gaf ook een concert met de krachten, die men onder de passagiers vond en, ten slotte verscheen Neptunis in alle glans en glorie.

Des avonds kwam Neptunis aan boord in een bootje door bengaalsch vuur verlicht, hield inspectie, vroeg naar de passagiers die de linie nog nooit gepasseerd hadden en deelde hen mede, dat zij dan gedoopt moesten worden. Den volgenden morgen zou deze plechtigheid plaats hebben. Eerst deed deze zeegod de rondte, begeleid door zijne echtgenoote en gevolgd door zijne volgelingen, in de allerbespottelijkste kleeding toegetakeld, voorstellende alle volkeren der wereld. Dan zette hij zich naast zijne echtgenoote neer. De astronoom deelt zijne godheid de gunstige toestand der hemellichamen mede. Zijn secretaris las de formulen voor. Na deze plechtigheid staat Neptunis op en roept alle nieuwelingen op, teneinde met alle plechtigheid den doop te ondergaan. Een groot bassin, gevuld met water staat gereed, de candidaat zet zich op den rand van het bassin neer, een barbier, gewapend met een kolossaal scheermes staat met zijn assistent gereed om aan den doopeling zijn zorg aan haar en baard te wijden, een eisch, alvorens men kopje onder in de kuip gestopt wordt. Twee flinke mannen met stevige vuisten staan gereed om den doopeling de noodige buitelingen er in te

laten maken en hem er weer uit te helpen. Voor niet beminde passagiers achtten zij een extra buiteling wel eens raadzaam, wat natuurlijk groot protest van de druipende en proestende doopelingen uitlokt, tot groot vermaak van de toeschouwers. De heeren genieten alleen dit voorrecht, de dames worden met een enkele besproeiing van eau de cologne gedoopt. Is de plechtigheid afgeloopen, dan doet Neptunis zijn afscheidsronde, en zijne volgelingen, die tot de equipage van de boot behooren, hebben een goeden dag gehad.

En bij die hitte van den evenaar vierden we Kerstmis. De boom, uit Duitschland voor dezen feestdag medegebracht, was verschroeid door de groote warmte. De Duitschers, hun geliefd Kerstfeest huldigende, tooiden den boom met kaarsjes en versierselen, en de pleegzusters zongen de Weihnachtsliederen onder elkander, bij een zoele nachtlucht en onder het flikkeren der sterren van het zuiderkruis. Iedereen dacht aan zijn Vaderland, aan zijn tehuis.

's Lands wijs, 's lands eer. Ik hoop, dat de Duitschers eene kleine vergoeding gevonden hebben bij deze droevige nabootsing.

Na Napels brachten we een bezoek aan Port-Said. Zanzibar en Daz-es-Salam troffen ons, het eerste om haar echt Oostersch karakter, het andere door haar bloemenpracht en plantengroei.

Te Beira zagen we voor 't eerst eene echte Afrikaansche regenbui. Juist zouden we van wal steken met een klein bootje om naar de Herzog terug te keeren toen plotseling de bui losbarstte. Met stralen viel het water op ons neer, in een oogenblik waren we klets nat. De zee was plotseling zeer onrustig geworden,

dus van overvaren naar de „Herzog" was voorloopig geen sprake. Na een paar uur kwam het bootje ons afhalen en wij waagden den overtocht. We dobberden dan eens heel hoog en dan weer in de diepte der golven. Wij beseften het groote gevaar niet, waarin wij verkeerden, maar de bootsman vertelde later dat hij een zeer angstig oogenblik doorgemaakt had, en, ook uit de hartelijke ontvangst bij onzen terugkeer aan boord bleek, dat alle blikken onzer medereizigers op ons gevestigd waren geweest. Holland in nood!!! had men zelfs geroepen. Dit was op oudejaarsdag. Spoedig hadden wij ons verkleed en verzamelden wij ons clubje ten einde een gezelligen avond te genieten. Onder allerlei gezelschapsspelen en dergelijke amusementen vloog de avond om, en eer dat wij er aan dachten, deed de bel zich lang hooren. Een dronk werd gewijd aan het „Roode Kruis" en aan de Boeren. Een oogenblik kwam er een stilte, 't was of ieder onzer aan het verleden en aan de toekomst dacht. Een nieuwe eeuw gingen we in, 1900 had zijne intrede gedaan, we hadden groote verwachtingen van de toekomst nu een vredesconferentie door alle groote vorsten en gebieders gehouden, ons daar eenig recht op gaven. Maar helaas! de werkelijkheid scheen al spoedig onze schoone droomen te verdrijven, de oorlog „het spook" van 't jaar 1900, vervolgde ons al in een der eerste dagen van het nieuwe jaar.

Den 4^den^ Januari werd de „Herzog" geënterd door de Engelsche Kruiser „Thetis"; ons schip werd krijgsgevangen verklaard, op grond dat er contrabanden aan boord aanwezig waren. De Engelsche vlag ging in top, 2 officieren en 16 soldaten der Thetis kwamen

ter bewaking aan boord en op eenige mijlen afstand begeleidde de genoemde Eng. Kruiser „de Herzog". De tocht werd naar Durban voortgezet, daar zou men in de Eng. haven tot een onderzoek overgaan. Dit gaf eene gedrukte stemming onder de passagiers van „de Herzog", vooral waren de Transvalers slecht te troosten. Te Durban aangekomen, seinde onze kapitein direct aan de aldaar liggende Duitsche oorlogsboot „Condor". De Eng. officier verbood zulks, maar de kapitein had het reeds gedaan en was hem dus te vlug af geweest. Een bezoek per roeiboot van een Duitsch officier van den Condor werd door den Eng. officier geweigerd, maar het vlug overhandigen van een protest van den kapitein „der Herzog" kon deze Eng. officier niet verbieden. Het goede resultaat bleef dan ook niet lang uit. Na drie dagen werd heel stil de Eng. vlag voor de Duitsche verwisseld en verdwenen alle Eng. Jantjes van onze boot. Niettegenstaande er in 't minst geen grief was tegen deze militairen, konden wij ons leedvermaak niet onderdrukken, toen bij het vertrek van den Eng. officier een bijzondere groote golf hem doornat maakte.

Dit alles ging zeer vlug in zijn werk, wij waren zelf ontnuchterd door deze plotselinge ommekeer en het hoerah! der „Condor" deed ons de werkelijkheid beseffen.

Een algemeene instemming met het „hoch dem Kaiser!" en „hoerah!" weergalmden door de lucht, de bemanning der „Condor" jubelde met ons, de gedrukte stemming was in eene uitbundige vreugde veranderd: „wij waren vrij". Onze Transvalers vooral gevoelden zich herleven en met volle borst stemden ze in bij het zingen der „Wacht am Rhein".

Ook hadden de doktoren der verschillende ambulances een protest opgesteld, en den Eng. officier verzocht dit aan zijn adres te bezorgen. Men schijnt geen nota genomen te hebben van het schrijven dier heeren, want men heeft niets daaromtrent vernomen. De Portugeezen werden op een andere stoomboot overgebracht en naar hunne bestemming getransporteerd.

De passagiers voor Durban gingen van boord en de „Herzog" verliet, na een driedaagsche gevangenschap, Durban met bestemming naar Lorenzo Marquez.

VAN LORENZO MARQUEZ NAAR PRETORIA.

Den 5^{den} Januari verlieten wij „de Herzog" en zetten voet aan wal. Door de goede zorg van onzen Hollandschen Consul, den heer Pott, te Lorenzo Marquez, stond een trein gereed aan het station; een der waggons was met groote roode kruisen gemerkt en ten dienste van de Holl. Ambulance afgestaan.

Voor deze tweedaagsche reis hadden wij mondvoorraad medegenomen en de geriefelijke wagens der Maatschappij maakten ons de lange reis dragelijk. In het begin der reis, deden de landschappen mij aan Gelderland denken, doch spoedig werd de streek bergachtig. Weelderig stak groen en bloem tusschen de rotsen uit en terwijl wij steeds stegen, zagen wij de Krokodilrivier al dieper en dieper aan onze voeten kabbelen. Stel u geen Maas of Rijn voor, alleen na hevige regenbuien ziet men krachtige stroomen in Afrika, doch gewoonlijk zijn het kleine welletjes tusschen steenen uitkomend en kabbelend van den eenen steen op den andere. Eens meenden we een krokodil te zien (???)

Steeds langs kronkelende wegen, stegen we al

hooger en hooger; 't was een magnifiek schouwspel, die natuurpracht van bergen en rotsen in de grilligste vorm met hare groote afwisseling en verscheidenheid van boomen, planten en vooral van bloemen. Een tunnel ontnuchterde ons plotseling, en na een kort ritje bereikten we des avonds Waterval-Onder. Doch zoo steeds voortreizende, vergeet ik u van de hartelijke ontvangst te Komatipoort, het eerste station op Transvaalsch grondgebied, te verhalen. Aan het station werd ons door een deputatie van het Transvaalsche „Roode Kruis" een hartelijk welkom toegeroepen. Een goed voorziene tafel wachtte ons in een nabij gelegen gebouw, en onder allerlei toespraken lieten wij ons de gerechten goed smaken. Een kafferdans werd na afloop daarvan uitgevoerd, en in de nog korte pauze voor ons vertrek, babbelden we wat met de daar wachthebbende Boeren. Een commando was daar gelagerd en de typische Boer met gordel, mauser en breed gerande, half omgeslagen hoed, zagen we in werkelijkheid voor ons. Ik knoopte een gesprek aan, maar spoedig bemerkte ik, dat de Boeren nu juist niet zoozeer op ons Hollanders gesteld waren. Toen ik hem zeide, dat de Transvalers zoo nauw aan ons volk verwant waren, „want gij spreekt onze eeuwenoude Hollandsche taal", toen antwoordde, een flinke, groote Boer: „Ja, maar het kind is dikwijls beter dan de moeder". Heel aangenaam vond ik deze opmerking niet, doch zóó sprak men toen.

In de opgewektste stemming bereikten wij het dorpje Waterval-Onder. 't Was reeds donker, doch niettegenstaande de duisternis was het station vol van belangstellenden. Eensklaps hoor ik mijn naam noemen, word

van het perron getrokken en in een minimum van tijd zat ik weer aan een gedekte tafel in het kleine hospitaaltje der Z. A. S. M. Een zuster uit het Utrechtsche ziekenhuis, waar wij beiden onze opleiding genoten hadden, had mij deze verrassing bereid. We bezichtigden het kleine nette gebouwtje en verlieten zeer spoedig met bloemen en vruchten beladen, onze vriendelijke gastdames. Onder vele jubelkreten voor het „Roode Kruis" en de „Boeren" verlieten wij het station. Dood moede door al die afwisselende gemoedstoestanden, legden we ons vroeg ter ruste. Midden in mijne droomen werd ik echter wakker geschrikt. Ik hoorde zooveel lawaai en luisterde: „Waar is de Holl. Amb. van het Roode Kruis", hoorde ik roepen. „In diepe rust", antwoordde de stem van een onzer doktoren. „Dat spijt ons verbazend, we zijn hier gekomen om u te verwelkomen en hebben u wat versnapering mede gebracht." — „Het spijt mij zeer, mevrouw, u zoo teleur te moeten stellen, de dames zijn zoo vermoeid, dat ik geloof beter te doen hen te laten rusten. Ik zal de zusters van uwe komst vertellen, mag ik u uit aller naam mijn dank betuigen."

Teleurgesteld bleven de dames op het station achter, de tijd was tekort geweest, om een vlug toilet te kunnen maken, gaarne hadden we anders persoonlijk deze attenties aanvaard. Des morgens vroeg kwamen we te Pretoria aan. De trein was twee uur te vroeg, velen misten we daardoor, die ons gaarne hun welkom toegeroepen hadden. We werden voorgesteld aan vele personen, meestal leden van het Transvaalsch R. K. comité, enkele onzer ontmoetten kennissen en gingen met hen mede. Zuster S. en ik volgden mevrouw B.,

die op zich genomen had ons beiden naar onze toekomstige gastvrouw te brengen. Na het gebruik van een kop thee met gebak ten haren huize, reden wij naar de familie L., die ons haar huis opengesteld

Aankomst te Pretoria.

had. De kennis was spoedig gemaakt en het geheel Hollandsche maakte op ons een hoogst aangenamen indruk. Hoe heerlijk smaakten ons die Hollandsche gerechten, genoten te midden van eene echt Hollandsche familie. Het meest troffen ons de geriefelijkheden eener frissche ruime slaapkamer, waar zuiver, frisch

water naar verlangen te krijgen was. Wat deed het ons goed weer eens in een Hollandsche huishouding te zijn. Dankbaar gedenken we nog dikwijls aan onzen gastheer en gastvrouw.

Ons verblijf te Pretoria had nog al afwisseling. Met verschillende autoriteiten werden we in kennis gebracht. Voor enkele invitaties voor afternoon-thee bedankten we, daar wij algemeen de overtuiging koesterden, dat het beter was na afloop van ons werk feest te vieren. Wij namen dus de officieele alleen aan.

Bij den Hollandschen Consul was het zeer geanimeerd, ik ontmoette eene dame, die ik als schoolkind gekend had en nu te Pretoria getrouwd was. 't Is zoo verrassend als men eensklaps in een vreemd land voor bekenden staat. President Kruger verleende ons eene audientie. Alle leden der 2de Ned. Ambulance werden op een bepaalden tijd in het gouvernementsgebouw genoodigd. Eerst werden we door den Staatssecretaris den heer Reitz ontvangen, die ons naar de naastbijgelegen zaal begeleidde, waar President Kruger in een grooten stoel gezeten, ons ontving. De Staatssecretaris stelde de leden der 2de Holl. Ambulance voor en President Kruger sprak ons daarop de volgende woorden in zuiver Hollands toe.

„De gerechtigheid is des Heeren, allen die medewerken in deze rechtvaardige zaak, arbeiden in den weg des Heeren."

Daarmede was de plechtigheid afgeloopen. Hoe eenvoudig ook, hadden deze woorden, krachtig en welluidend, ja zelfs overweldigend uitgesproken, door haar eenvoud juist zoo'n indruk op ons gemaakt.

Ook namen we een kijkje bij de eerste Ambulance,

die in de Staatsmeisjesschool in volle fleur werkzaam was. De inrichting was zeer doelmatig en praktisch werd van alle localen partij getrokken. Doch daarover is reeds veel geschreven, ik wil hier alleen nog mededeelen, dat eenige zusters van onze ambulance hare krachten daar verleenden, daar bij de overstelpende drukte, flinke hulp zeer van pas kwam. Ook in het Volkshospitaal was de 2[de] Ned. Amb. vertegenwoordigd, de hospitalen waren vol, de toevoer van zieken hield steeds aan.

De Indische Ambulance van 't „Roode Kruis", wenschte gaarne eenige zusters van de onze in haar kring op te nemen. Met toestemming van den Chef der 2[de] Ned. Amb. besloot Zuster Dr. L. zich bij de Indische Ambulance aan te sluiten. Eenige dagen later vertrok zij naar Jacobsdal. Smachtend van verlangen om tot onze bestemming te komen, bleven wij achter, doch den volgenden dag kwam er gelukkig bericht, dat wij ons gereed moesten houden, de ambulancegoederen werden elk oogenblik uit Lorenzo Marquez verwacht. Maar het bericht tot vertrek bleef nog eenige dagen uit, steeds spraken bulletins van groote veldslagen bij Ladysmith en Colenso, en wij zaten nog kalm in Pretoria, mokkende over de werkeloosheid, waarin wij door de omstandigheden geplaatst waren. Later vooral hebben wij dit tijdverlies zeer betreurd, maar het kon toen niet anders en we moesten er ons in schikken. Was er eene vroegere plaatsing der veldambulance bij Ladysmith (Potgietersfarm) geweest, dan zouden velen gewonden veel pijn en vermoeienis bespaard gebleven zijn.

Eindelijk werd ons vertrek bepaald. Het plan aan-

gaande de bestemming onzer Ambulance was aldus gemaakt.

„De 2[de] Ned. Ambulance van 't Roode Kruis, aangeboden aan de regeering van Oranje Vrijstaat, werd tot hoofdstation Harrismith aangewezen, een plaatsje gelegen op de grens van O. V. en Natal, achter de Drakensberg.

Ladysmith was in staat van beleg, daarom werd besloten een veldambulance te plaatsen bij Potgietersfarm, gelegen een half uur rijdens van de spoorlijn Harrismith—Ladysmith. Deze veldambulance zond 2 vliegende Ambulances naar de Boerenlagers, die in het front om Ladysmith en bij Colenso en Toegela gelegerd waren. Zoo was eene directe verbinding gemaakt voor de Ambulances met de vechtende lagers in Natal en met het O. Vrijstaatsche hospitaal.

De vliegende Ambulances brachten hunne gewonden en zieken in de veldambulance ; was de ziekte of verwonding van langdurigen aard, dan werd de patient door de gereedstaande R. K. Ambulance-waggons naar Harrismith vervoerd, waar het hospitaal beter aan de eischen voldeed tot het behandelen en verplegen van ernstige zieken.

OP HET OORLOGSVELD.

Den 25sten Jan. 1900 vertrokken wij onder vele bewijzen van belangstelling naar Modderspruit, en waren we na een tweedaagschen tocht nog lang niet op onze bestemming. De trein liep niet verder dan tot Modderspruit, daar door 't beleg van Ladysmith de lijn afgebroken was. De Vrijstaatsche regeering zou voor ons verder vervoer zorgen en in afwachting daarvan maakten we den tijd ons zoo aangenaam mogelijk ten nutte. Ongewoon aan het langdurig reizen en de daaraan verbonden ongemakken, moesten wij ons daarin eerst leeren schikken. We hadden er op gerekend aan verschillende stations drinken te kunnen koopen, doch daar kwam niets van. Twee zeer hulpvaardige Transvaalsche heeren leerden ons hoe men in Transvaal reist. Vooreerst bracht de heer De Wit ons eene groote collectie perziken en wat later kwam de heer Dumont ons met een keteltje koffie verrassen. We vonden het allergrappigst zoo'n zwarten ketel, en de veldkoffie moesten we ons ook nog leeren smaken. Eigenlijk vertrouwden we die heeren niemendal, ze kwamen zoo gemoedelijk bij ons „geselsen" in hunne vieze commandopakjes. Wie wist ook wat voor snuiters het waren, we waren nog

zoo echt Europeesch, later dachten we er anders over en hebben (zonder wantrouwen) nog menig uurtje met beide heeren gepraat. We kwamen op deze reis langs Elandslaagte en zagen het kopje waar onze dappere Hollanders hun ouden goeden naam zoo hoog gehouden hebben. Aan dit zelfde station stond een trein gereed met Engelsche gevangenen, om deze naar Pretoria te brengen. Er waren gewonden bij en daar er geneeskundige hulp noodig was en geen doktoren den trein begeleidden, werd de hulp van onze geneesheeren ingeroepen. Des nachts passeerden we de Majoeba-berg en tunnel, maar later ben ik in de gelegenheid geweest, dit plekje van Transvaalschen roem te aanschouwen. Te Modderspruit werden we bij onze aankomst zeer verrast door het tooneel dat ons omringde. Het station, slechts bestaande uit een huisje van gegalvaniseerd ijzer en kleine onoogelijke bijgebouwtjes, lag te midden van de boerenlagers en waren we dus midden op het oorlogsveld geplaatst. De vlakte was bezaaid met tenten en ook tegen de kopjes op, zagen we witte stippen, die ook tenten der Boeren bleken te zijn. Links van het station lag de farm, waar de eerste Ambulance zich gevestigd had, en achter het station zagen we in de verte de tenten van het informatie-bureau. We waren verrukt; eindelijk! eindelijk! naderden we ons doel. Het station was vol van de Boeren, die onze Ambulance kwamen begroeten. Spoedig maakten we op de leuke Boerenmanier een praatje met de verschillende heeren en daar we toch eenigen tijd moesten wachten, voor dat we onze reis voortzetten konden, namen we eenigen der vele uitnoodigingen aan. Een Afrikaansche brik met een zesspan muildieren bespannen

bracht ons naar het Afrikaansche R. K. dat op eenigen afstand bij de lagers gelegen was. Dezelfde heer Dumont bestuurde het zesspan. Het zag er daar al zeer primitief uit, een enkele patiënt zat in een open tent, doch sedert de vestiging der eerste Amb. werden de zieken en gewonden daar opgenomen. Niettegenstaande dat, had men er uitstekende bilton (gedroogd ossenvleesch) en goeden wijn. De heer Dumont, die bij deze Ambulance werkzaam was, begeleidde ons naar de verplaatsbare woonplaats van de heeren Stiperiaan en Westenberg. Deze wagens stonden op een zijlijn van den spoorweg en waren zeer geriefelijk ingerichte salonwagens met keuken en slaapsalon. Op weg daarheen passeerden ons een troepje Eng. gevangenen en het was opvallend, dat allen, hoewel zij er hongerig en ellendig uitzagen, zoo opgewekt keken.

Dat transport ging toch zoo eenvoudig in zijn werk. De gevangenen liepen vrij met elkaar te babbelen en slechts een enkele Boer begeleidde hen. Hoe geheel anders zag ik dat later bij de Engelschen in zijn werk gaan. De heer Stiperiaan, hoofdingenieur der N. Z. A. S. M., verwelkomde ons in zijn woning. 't Zag er recht gezellig uit. De zitkamer, die tevens voor eetkamer dienst deed, besloeg de geheele lengte van een gewonen waggon. Geriefelijke verschuifbare stoelen waren langs den muur geplaatst en noodigden ons uit, om ons om de in het midden staande tafel te scharen. De kok bracht ons een geurig kopje thee met biscuits. Ook namen we gaarne de uitnoodiging aan om het avondeten te komen gebruiken met de overige heeren bewoners dezer waggons. Hôtels of dergelijke instellingen waren te Modderspruit niet aanwezig, we

logeerden daarom in de waggons, die daartoe voor ons afgezonderd waren. We leefden daar natuurlijk hoogst primitief. Onze voorraad „padkost" was juist niet voldoende en afwisselend. Door nalatigheid van een leverancier waren vele hoogst nuttige en noodige zaken te Pretoria gebleven en moesten we ons zeer behelpen. Voorraad uit Holland hadden we voldoende in afgesloten waggons bij ons, maar het ontbrak ons aan sleutels en breekijzers, de heer J., administrateur onzer Ambulance, had het beheer over deze waggons en deze was nog te Pretoria. Elken dag werd onze administrateur verwacht, doch lang werden we teleurgesteld. Ook geraakte de petroleum op. Gelukkig vond ik in mijn tasch een eindje kaars en we konden ons aldus behelpen.

Op onze avondwandelingen waren we steeds voorzien van een brandende lantaarn. De diepe duisternis maakten een wandeling zonder licht onmogelijk. Zoo kwamen wij dan ook in klubjes van het „supper" van de N. Z. A. S. M. heeren terug, onder vroolijk gekout bereikten we ons logies en spraken af den volgenden morgen een uitstapje te maken met de muilenwagen naar een der lagers. Klokke tien uur den volgenden morgen, waren de heeren Dumont, Verbrugge en Wielerga met hun zesspan present. Al de dames der 2de Holl. Amb. namen er aan deel, behalve zuster S. die een weinig ongesteld was. De weg was nogal gelijk, hier en daar over een klipje, achter kopjes om en door verschillende lagers heen. Na een 2 uur rijdens kwamen we in het Heidelberglager aan. Wel vreemd keken we op, zoo'n lager van nabij te zien. Een groote kermistroep, doch de bewoners hadden

fatsoenlijker gezichten, dat is geloof ik de beste vergelijking. Huifkarren, tenten, afdakjes overdekt door ossenhuiden en d.g. waren in menigten door elkaar geplaatst. Hier en daar zag men een potje „kos" pruttelen op een vuur, een ander hield zich bezig met het repareeren van tuigen, en troepjes Boeren stonden heel genoegelijk met een pijp in den mond te „geselsen". Juist ordelijk kon ik het er niet noemen, eerder vuil en slordig. Het Heidelberglager, gelegen achter de Bulwana en Lombardskop maakte eenigszins een uitzondering, het miste de onordelijkheid. Bij onze aankomst in dit lager werden we spoedig door tal van Boeren omringd, en tot mijne verwondering hoorde ik zeer zuiver Hollandsch spreken. Later vernam ik dat daar zeer veel Hollanders waren. De heeren begeleidden ons naar hun veldcornet, den heer George Meijer. 't Was Zondagmorgen, juist zou er een godsdienstoefening plaats hebben, we werden uitgenoodigd aan deze plechtigheid deel te nemen en schaarden ons onder de opgekomen deelnemers onder het zeil der tent van den veldcornet. Langzamerhand werd de gemeente grooter, ieder zocht zich een zitplaatsje op kistje, bankje of knie (een Boerenmanier) of wat men daartoe vond. De godsdienstoefening werd door een gebed begonnen en een der heeren las uit een boek een preek voor, afgewisseld door psalmgezang. Hoewel het laatste verschrikkelijk valsch klonk, trof ons het geheel door haar eenvoud en deze plechtigheid zal ik mij nog dikwijls herinneren. In onze groote ruime kerken zit men zoo rustig en ongestoord, maar hier kon men elk oogenblik door den vijand verschalkt worden. Aan gene zijde der kop lag de Engelschman

op de loer, geen rekening houdende met den „Rustdag". Men had juist eenige makkers verloren, de spreker zinspeelde daarop, een droevige gedachte was op aller gelaat te lezen. Als loutering der droevige, misschien wel bittere stemming, klonk ons van verre het vredige plechtige gezang der andere kerkgangers tegemoet, want op verschillende plaatsen van het lager hield men godsdienstoefening.

Na afloop hiervan stelden de heeren ons voor de Bulwana te beklauteren. We namen het pad dat door het kanon, de bekende Long-Tom, gemaakt was. Met een kracht van 50 ossen en 100 Boeren is het gelukt dit „gevreesde" kanon in zijne stelling op den kop te plaatsen. De zachte, dunne Afrikaansche lucht, maakte ons het klimmen niet te zwaar en al heel gauw waren we over de klippen heen, boven. O! welk eene verrassing, daar lag Ladysmith voor ons in gouden zonneglans en toch zoo vol ellende. Juist ging de trein van de stad uit naar het hospitaalkamp. Had ik toen ooit kunnen vermoeden, dat ik daar ook eenigen tijd met mijne Ambulance zou moeten doorbrengen. Gelukkig toch, dat men zijne toekomst niet weet. Ladysmith en het hospitaalkamp is gelegen in eene vlakte, welke omgeven wordt door kopjes of randjes. De bekende en reeds hier genoemde is de Bulwana en Lombardskop.

Aan den overkant en dus van den Bulwanakop afgezien, zagen we op den platrand, en verscheidene andere kopjes, waarop we kleine witte stipjes ontdekten, die de stellingen der Boeren verrieden. En geheel op den achtergrond herkenden we in het blauwe wazige de Drakensbergen. Wendden we den kijker wat meer naar links, dan bemerkten we eene lichte streep, door het

grauwe heen. Het was de waterval der Toegela. In onze volle verbazing en bewondering over het zeldzame vergezicht, hadden we niet bemerkt, dat we voor eene verschansing stonden, uit klipjes vervaardigd. Toen wij deze stelling eens goed in oogenschouw namen, bemerkten we twee openingen naar de buitenzijde. Het waren de holen der brandwachten. En werkelijk zagen we een hoofd er uit steken.

„Kom, jij oubaas, jij mot er uit kom", riep een der heeren, „hier zijn die dames van 't Roode Kruis uit Holland". „Ik is so banjer skame", was het antwoord. We moedigden hem wat aan en spoedig kwam het Boertje door een tweede gevolgd te voorschijn. Hun toilet was nu juist niet om damesbezoek te ontvangen, maar wij zusters aan allerlei gewoon, we vonden dat gescheurde pakje niet zoo heel erg, en hunne open ronde gezichten, door een grijze baard omringd, trokken ons aan. „Willen de dames Ladysmith eens heel duidelijk zien, dan heeft u daar onze kijker en daar naast staat de maxim," zeide een der heeren, tevens op het kanon wijzende. Gretig namen wij het voorstel aan, en spoedig stonden we allen aandachtig te luisteren naar den artillerist, die het kanon bediende en ons de werking er van uitlegde.

Ook weer verscholen achter klipjes stond de kijker. Zeer duidelijk zagen we den bouwtrant van Ladysmith, de straten, de daken van zink gemaakt, glinsterden ons tegen, en zelfs de schildwachten op hunne buitenposten zagen we heen en weer loopen. Zeer voldaan verlieten we het kopje en kwamen wij in het lager terug. Men had daar niet stil gezeten, men toonde hoe aangenaam hun het bezoek was. De een bracht perziken

aan, een ander had chocolade gekookt, een derde had weer wat anders bij zijn voorraad gevonden om ons aan te bieden. We zetten ons onder een boom neer, genoten van het smakelijk vocht uit echte veldkroezen en smulden aan de vele perziken. Damesbezoek was wel iets zeer ongewoons hier en daarom wedijverde iedereen om het ons zoo aangenaam mogelijk te maken.

De heeren gebroeders R. konden ons niet laten vertrekken, alvorens wij hun tentje bezocht hadden. 't Was werkelijk in zijn kwaliteit zeer net en geriefelijk ingericht. Eenige op elkaar gestapelde kisten werden gebruikt als kasten en stelden een keuken voor, een kaffer fungeerde als keukenmeester en kamerdienaar. Hij bediende ons van bier met biscuits, terwijl de heeren iets meer pittigers gebruikten. Niettegenstaande de uitmuntende chocolade smaakten ons het bier overheerlijk, het was ook tot nu toe eene ongekende luxe in het lager geweest, doch ter eere van de dames was het uit zijn donkere schuilplaats voor den dag gehaald. Daarom dronken we op het heil der Boeren, op het „Roode Kruis", en op onze koningin, want het waren allen Hollanders, die ons zoo'n hartelijke ontvangst bereid hadden. Maar ook de Afrikaander liet zich niet onbetuigd. Het ging in dien tijd voorspoedig met de „Boerenzaak" en we beloofden daarom den gastvrijen Boer gaarne na afloop van onze taak een poosje op zijn farm te komen uitrusten. Intusschen werd het hoog tijd om huiswaarts (treinwaarts) te keeren, onder allerlei beloften namen we afscheid, beladen met perziken. De achtergebleven zusters en kok hadden echter niet op onzen terugkeer gerekend, we vonden dus niets te eten, maar met vereende krachten werden na een

uurtje toevens, onze hongerige magen door rijst met boter en suiker en bustong gestild. In den namiddag namen we een kijkje in de farm der 1ste Hollandsche Ambulance. Ongeveer 70 patiënten werden daar verpleegd, het was er overvol. De veranda's, alle kamers, de in den tuin geplaatste tenten lagen vol patiënten. Met recht zouden de Hollanders en vooral het „Roode Kruiscomité" genoten hebben bij den aanblik van dit veldhospitaal, dat nu bleek aan een dringende behoefte te voldoen. Nog meer geprikkeld door dit bezoek, om aan het werk te tijgen, zagen we met hartelijk verlangen den tijd van ons vertrek tegemoet en alsof men ons verlangen had verstaan, kwam er des avonds bericht, dat men ons den volgenden morgen zou afhalen, om ons naar Smiths-Crossing te brengen, het eerste station op de lijn Ladysmith-Harrismith, vanwaar wij dan met den trein naar Harrismith verder zouden reizen. Doch den volgenden morgen wachtten we tevergeefsch. We bezochten daarom het informatiebureau en maakten een praatje met de daar werkzaam zijnde heeren Gr. en V. Des middags trachtte ik met behulp der broeders wat paard te leeren rijden, doch ik werd zandruitster en besloot met die kunst maar te wachten, totdat ik een dameszadel rijk was. De keukendames der eerste ambulance zag ik zoo meesterlijk heen en weer draven, en door wat ijverzucht geprikkeld, besloten we het met een gewoon zadel te probeeren. Dien middag kwam er een trein aan met eenige honderden kaffers, bestemd door de Transvaalsche regeering tot het maken van een dam in de kliprivier bij Ladysmith. Des avonds was er bij ons een groote opkomst van Boeren om „een beetje te gesels". Een brik met

De Kliprivier met een gedeelte van den dam.

zes muilen bespannen, kwam ons den volgenden morgen voor de reis naar Smiths-Crossing afhalen. Er was nauwelijks „plek” voor 6 personen, maar we waren in den oorlog en moesten ons leeren behelpen.

Al de vrouwelijke leden der 2[de] Hollandsche Amb. pakten zich in het karretje op en werkelijk konden wij het zoo schikken, dat de beide voermannen het voorste bankje behielden. Men moest wat voor de zaak over hebben. Zuster W. en onze directrice waren de kleinsten en namen dus in het midden der bankjes plaats, doch het werd zuster W. wat al te eng, zij daalde dus neer tot op den bodem der wagen zoodat alleen haar hoofd onder de massa vrouwenkleeren zichtbaar bleef. En het was zoo'n mooie zonnige dag, 90 graden Fahrenheit geloof ik, de zon brandde op de kap van den wagen, de wegen waren stoffig en dor, terwijl wij voortdurend over klipjes en heuveltjes reden, waardoor het geheele opeengepakte zustercorps in de hoogte sprong, begeleid door allerlei gilletjes, gepruttel en lachbuien, Maar de grootste ramp kwam eerst toen wij de kliprivier moesten overtrekken. De afrit was stijl, nog nooit hadden we een dergelijk tochtje gemaakt, en toen alras de wagen op de steile helling met de wielen in het zand der zijmuren bleef steken (want er was een pad gemaakt), toen keken we werkelijk allen zeer benauwd en dachten op zijn minst 't onderste boven naar beneden in 't water te zullen duikelen. 't Liep gelukkig goed af; met een zucht van verlichting kwamen wij aan den overkant der rivier en bereikten spoedig Smiths-Crossing. Nog wil ik hierbij melden dat dokter M. ons te paard vergezelde, terwijl de andere doktoren later volgden.

Dit station draagt haar naam naar de nabijgelegen boerderij of farm, welke in dien tijd door eenige Eng. Afrik. doktoren tot hospitaal ingericht was. We werden zeer gastvrij ontvangen, de heeren boden ons logies aan en eene goed aangerichte tafel, die wij in langen tijd niet genoten hadden. Gewoonlijk logeerden daar de reizigers voor Harrismith, die niet konden vertrekken. Deze farm was dan ook het eenige huis in den omtrek, wij waren dus genoodzaakt geweest bij gemis van dit vriendelijk aanbod, onder den blooten hemel te moeten slapen. Stel u nu geen eenvoudige zindelijke slaapkamer voor. O! wij verwende zusters, we moesten nog leeren ons te schikken, wat waren we „vies" uitgevallen. De matrassen en lakens waren door de zieken gebruikt en noch schoongemaakt noch uitgestoomd; de tastbare bewijzen waren sterk zichtbaar, men had het trouwens zeer druk en te weinig hulp, en ik geloof ook dat men de gezondheidsleer niet zoo heel zwaar opnam, de kamer getuigde er van. Ook maken de omstandigheden dikwijls zulke toestanden, de gewillige, doch ongeschoolde verplegers kan men de vergrijpen tegen de hygiëne niet ten laste leggen. Wel ben ik overtuigd, dat bij eene geschoolde hulp, die toestand van groote onreinheid niet aanwezig geweest zou zijn.

Ook hier lag alles vol patiënten. In een koel en afgezonderd kamertje, lag een Engelsch soldaat, zwaar gewond en ernstig ziek. Met heel veel toewijding werd deze man verpleegd en des nachts zelfs werd bij hem een wacht geplaatst. In een met bladeren begroeid huisje uit klei gemaakt lagen de zieke aan typhus lijdende Boeren. Die arme kerels hielpen zichzelf, en hoewel het huisje hun een koele ligplaats bood, waren

ze te ver van het centrum verwijderd en dus te veel aan hun lot overgelaten. Ook de voortdurende ligging in hunne comberzen (dekens), kan niet tot de gewenschte reinheid strekken, en het onaangename gevoel om steeds met alle kleedingstukken aan, in zoo'n zwaar lijdende toestand te liggen, scheen mij voor den patiënt hoogst onaangenaam. Dokter P. bood den doktoren van de Afrikaansche Ambulance aan het hospitaal over te nemen, doch men weigerde en we moesten met leede oogen dien toestand aanzien. Met vele verontschuldigingen zeiden deze doktoren te begrijpen, dat er veel ontbrak, want de transporten van levensmiddelen en verdere benoodigdheden waren zeer moeielijk, en daardoor schaars. Wij waardeerden daarom te meer de gastvrijheid, doch beklaagden diep de arme lijders, die daardoor onvoldoende verpleging kregen. Juist kwam dien middag dokter P. die met Dr. S. vooruit naar Harrysmith gegaan was, om onderzoek te doen naar het daar over te nemen hospitaal van Dr. Z. We werden eenigszins op de hoogte gesteld van den toestand, en in den namiddag ondernamen wij eene wandeling naar het lager van generaal Prinsloo, dat op drie kwartier afstand aan den voet van een kopje onder boschjes verscholen lag. Den generaal troffen we helaas niet thuis, doch zijne vrouw Mrs. Prinsloo ontving ons, gezeten op den bok van een ossenwagen, die als woning der familie dienst deed. Mrs. Prinsloo vertelde, dat zij reeds lang ziek was en hoopte, dat de Holl. doktoren haar zouden kunnen genezen. Na de gewone plichtplegingen stapten we in den heerlijken zwoelen avond onverrichter zake huiswaarts.

MET EEN BOMMELTREIN DOOR DE DRAKENSBERGEN.

Dien nacht viel er een zwaar onweer en den volgenden morgen bij ons vertrek motregende het nog steeds. Het spoorwegmaterieel verkeerde niet in den besten staat. De eene locomotief was niet sterk genoeg om de twee waggons den Drakensberg over te trekken; de andere was voortdurend defect en deed ons vreezen straks onderweg te blijven stilstaan. Een groote vreugde was het dus voor ons toen een nieuwe locomotief zoo juist aangekomen, voor de waggons geplaatst werd, en de eerste tocht zou wagen. De twee waggons waren bestemd voor het transport van eenige zieken, die op brancards in een goederenwagen gebracht werden, want de eenige daaraan verbonden coupé was voor de reizigsters bestemd. De truc, die .het tweede rijtuig uitmaakte, bevatte benevens de bagage der reizigers ook de kaffers, terwijl de Boeren die geen plaatsje meer konden vinden, boven op ons rijtuig gingen zitten, Onze ambulance-goederen, die den vorigen dag aangekomen waren, konden echter nog niet overgebracht worden. Door de verrassing van de nieuwe machine was ons ontbijt er bij ingeschoten. We zaten gepakt

en gezakt in den coupé en wachtten op het sein van vertrek. Maar we moesten nog kennis maken met de Afrikaansche manier van reizen. We wachtten en wachtten, de ingenieur liep steeds bedrijvig en met een houding van gewicht heen en weer; het duurde, een, twéé, ja drie uren en eindelijk zou de trein toch vertrekken.... Maar wacht nog een weinig, eerst wat achteruit, toen halt, — er mankeerde nog een kleinigheid aan, — nog even repareeren en dan zou zij heusch gaan. En werkelijk, na een half uurtje gingen we vooruit, zachtjes aan, maar langzamerhand nam hij in snelheid toe, langs rotsen en met kopjes doorsneden wegen. De ingenieur hield met ons een praatje door het raampje en bracht bij elke halte ons wat bloemen. Getrouw werden we op de hoogte gehouden van den toestand der machine. We deden enkele stations aan, die dan vol van Boeren waren, welke van onze komst gehoord hadden en ons verwelkomden. Langzamerhand gingen we de bergen op, de vaart van den trein nam af, „stadigjes", bijna voetstaps gingen we naar boven. Pats!!! hooren we ineens gevolgd door een geroep van den ingenieur, die tevens dienst doet voor conducteur; met een „Wach een bietje", hield de trein stil. Een koffer was er afgerold, hij werd weer teruggehaald en de trein ging weer „stadigjes" verder. Langzaam aan, steeds langzamer... maar dat gaat zoo niet, de truc is te zwaar, deze wordt losgelaten en blijft onder weg staan. Morgen zou er wel een locomotief komen om hem mede te nemen, onze trein gaat daarom verder met de passagiers der truc die allen op ons rijtuig plaats hebben genomen. Hoewel wij dezen toestand allerkoddigst vonden, waren we toch niet erg

op ons gemak over onze bagage. Maar de ingenieur stelde ons gerust en wij dachten: „het kom toch alles rech in die land”.

Aan een stationnetje, slechts een enkel huisje van typische bouwtrant en om de rotsblokken waaruit het opgetrokken was, werd ons door eene Boerenfamilie waterchocolade gebracht. Gehoord hebbende van onze komst waren zij uren ver van hun eenzaam in de diepte gelegen farm gekomen, en brachten ons wat cacao. We hadden ook niet ontbeten en hadden hoofdpijn van den honger. Hoogst welkom was ons hunne gave en hoewel de lampetkan en het kommetje waaruit we gezamenlijk dronken, er hoogst onsmakelijk uitzagen, lieten we ons daardoor niet weerhouden en waren deze eenvoudige hartelijke luidjes zeer dankbaar. De tocht ging weer verder en van uit het portier zagen we prachtige natuurtafereelen. Eerst stoomden wij weer langs een reeks rotsen, daarna kwamen wij op de bergen en zagen we van uit de hoogte op een prachtig landschap neder. De motregen had opgehouden, de nevel was weggetrokken en de zon spreidde haar goudglans over bergen en dalen. De groote massa bergen, aan de zuidzijde, bekleed door bosschen, vormden door hunne afwisseling van groote, vorm en schaduwen een indrukwekkend schouwspel. Een enkele farm zag men in de als met fluweel bekleede aarde liggen, soms heel diep, anderen weer tegen de bergen aan gebouwd. De akkers zagen er frisch en onderhouden uit, ik zou haast zeggen, ze hadden een Hollandsch tintje. Steeds hooger ging de trein, langs enkele, uit rotssteen gemaakte, kleine, aardige huisjes, door rotsachtige wegen en dan weer langs den berg op. Bo-

ven aangekomen ging de trein zig-zagswijze opwaarts. Enkele passagiers stapten uit en liepen den kortsten weg naar boven, waar de trein weer even ophield om hen op te nemen. De trein had haar hoogste punt bereikt, aan de eene zijde een diep dal, met bosschen overdekt en door kronkelende wegen doorsneden, aan de andere zijde, de hoogste berg met de verschansingen en forten der Boeren, ook geheel verscholen achter groen en blad. Een breed pad liep op dezen berg toe, „dat is die pad, dat die Rooinek het gevat in 1881," zeide een Boer.

We waren in van Reenen's pas aangekomen en ik herinner mij uit de historie, dat de Engelschen daar toen geslagen zijn. Met dubbele snelheid (?) ging het nu voorwaarts, en na nog een enkel uurtje sporen waren wij bij Dr. Reinekens-hospitaal. Nu veranderde ook het natuurtafereel; we waren op Vrijstaats grondgebied. Het landschap werd vlakker, doch afgewisseld door reusachtige bergen van de grilligste vormen. Typische „kopjes" noemt men ze daar. Op deze bergen vindt men de bavianen. De trein hield stil, we waren bij het hospitaal. Ook hier stonden tal van herstelden en genezen Boeren de komst van den trein af te wachten. hunkerende naar het laatste nieuws van het oorlogsterrein. Dokter Reineke kwam ons tegemoet, drukte elk de hand en heette ons welkom in den Vrijstaat. Hij leidde ons in zijn huis, dat heerlijk in groen en bloemen gelegen was, de frissche lucht die men daar inademde, was zeldzaam zuiver en geurig, 't is een waar asyl voor een hospitaal. Toevallig was de tafel nog gedekt, men bood ons van de overgebleven spijzen aan en enkelen onzer lieten het zich best smaken.

We hadden juist genoeg tijd om de geheele inrichting te bezichtigen. Ook hier was het overvol en de hulp te gering, doch altijd heb ik Dr. Reinekens-hospitaal hoog hooren roemen, niettegenstaande de zware taak der helpsters. We hadden het genoegen Dr. Reineke als reisgenoot mede te krijgen en zijn opgewekt onderhoud over allerlei dat ons bijzonder interesseerde, deed ons de engte van onze zitplaatsen vergeten en den tijd korten, zoodat we allen verrast waren, toen we voor het station Harrismith stil hielden. Dit zag er al net eender uit als alle stationnetjes in den Vrijstaat. 't Was van klipjes gebouwd met een enkele woning voor den stationschef en een wachtkamer, heerlijk gelegen in 't groen. Dokter S. wachtte ons op en in clubjes wandelden we het stadje in dat op een heuvelachtigen grond, en tusschen bergen in gebouwd was. De Vrijstaatsche regeering had ons logies in een hotel aangeboden en dus gingen we daar eerst op aan. Een flinke, ruime kamer deelde ik met een van de zusters, en we maakten allen terstond gebruik van de voorhanden gerieven, die we een week lang ontbeerd hadden.

Na het „diner" bezochten we het hospitaal.

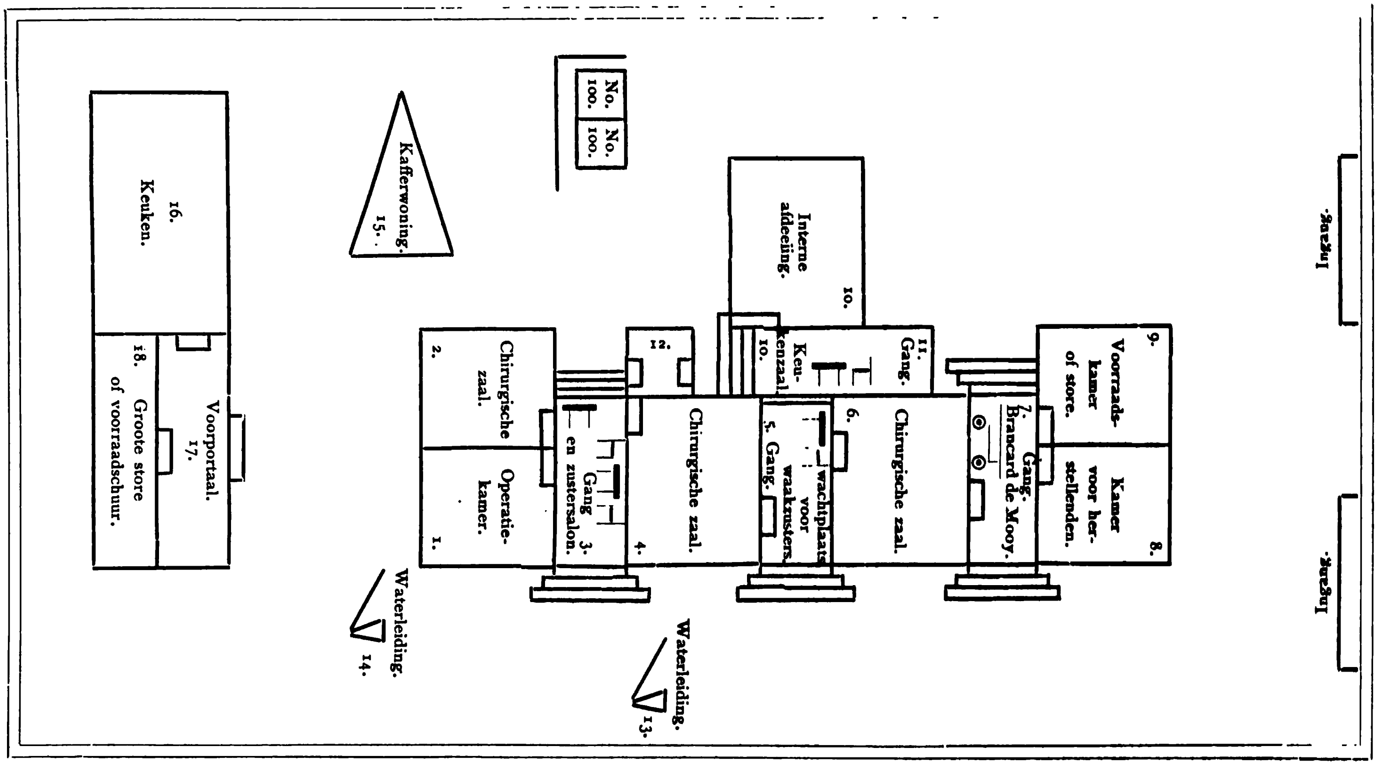

Plattegrond van ons Hospitaal te Harrismith.

1. Operatiekamer.
2. 4. 6. 8. Chirurgische zalen.
3. 5. 7. Gangen, tevens dienstdoende voor directie-, wacht- en zusterkamers.
9. Magazijn.
10. Ziekenzaal met ± 20 bedden.
12. Waschhuisje en bergplaats.
13 en 14. Waterleiding.
15. Kafferwoning.
16. Groote keuken.
17. Voorportaal.

ONS HOSPITAAL TE HARRISMITH.

Een nieuwe, ruime en flink gebouwde school diende tot hospitaal der gewonden en zieken van de Vrijstaatsche commando's. Een „Afrikaander" dokter, geholpen door 3 Engelsche pleegzusters en eenige welwillende dames, waren daar werkzaam. Sedert eenige dagen had Dr. S. het hospitaal overgenomen en een groot arbeidsveld lag voor ons open. Vooreerst werd er eene groote verandering in de indeeling der zieken gebracht, de gewonden werden van de zieken afgezonderd en in aparte zalen gelegd. Een vijftigtal patiënten waren er in opgenomen, een twintigtal typhuspatiënten werden naar de groote achterzaal 10 overgebracht, de overigen in de andere zalen ingedeeld; doch toen later het getal tot 100 steeg, werden alle kamers in gebruik genomen. De twee nog overgebleven vertrekken dienden tot operatiekamer en magazijn. De keuken was de oude school die links gelegen was van het nieuwe schoolgebouw. De kafferwoningen en noodzakelijke instellingen waren achter het gebouw (hospitaal) gelegen.

Daar het gebouw niet voor een hospitaal ingericht was, moest men zich wel behelpen. De waterleiding lag buiten, links van de keuken en voor het huis.

Keukens waren er ook niet bij de afdeelingen, maar de ruime breede gangen, gaven voldoende ruimte om een hoekje daartoe af te zonderen.

We waren zeer tevreden met ons hospitaal. Zr. W. en ik zouden op de interne afdeeling werkzaam zijn, Zr. S. werd op de operatiekamer geplaatst en Zr. C. en Z. zouden de chirurgische afdeeling behartigen, terwijl de directrice Zr. S. de leiding der huishouding op zich nam. Zooals ik reeds medegedeeld heb, was de ziekenverpleging door de Engelsche zusters behartigd geworden. Deze hebben eene geheel andere opvatting van hare taak als de Hollandsche zusters. In het begin had ik daardoor vele moeielijkheden te overwinnen, daar wij de eerste dagen gezamenlijk zouden werken terwijl ook de assistentverpleegsters, volgens Engelsche methode, onderricht waren. Wilde ik mijne voorgangsters niet grieven, die natuurlijk ook volgens hun beste bedoeling gehandeld hadden, en de patiënten door een plotselinge verandering niet te veel vermoeien, dan moest ik geleidelijk en met tact te werk gaan. Daar Zr. W. direct de nachtdienst overgenomen had, was ik daartoe de aangewezen persoon in mijne afdeeling. Het viel mij gelukkig erg mee; spoedig was ik daar ingewerkt en hoewel ik nog veel door de vingers moest zien, kreeg èn de zaal èn de manier van verpleging een Hollandsch tintje, en scheidden we als de beste maatjes.

Alle ambulancegoederen voor Harrismith bestemd, waren nog niet aangekomen, en hetgeen aanwezig was bij onze komst hier, was nog niet geheel ontpakt. Ook waren er goederen, voor Harrismith bestemd, bij vergissing te Potgietersfarm terecht gekomen, waar dokter K. en P., de administrateur en de broe-

ders M., de B. en de H., eene veldambulance oprichten. Langzamerhand kwam alles op orde; wat te voorschijn kwam maakten we ons ten nutte, zeer verblijd aan onze zieken zooveel gemak te kunnen bezorgen door de verplegingsartikelen, die het „Roode Kruis" ons medegegeven had. Ook heeft menig Boertje aan de blikjes Hollandsche kost gesmuld, die zij in het eerst niet aandurfden, doch hen later beter bleek te smaken dan hunne Afrikaansche keuken. Niettegenstaande het „Roode Kruis" ons van al wat daar noodig kon zijn, voorzien had, waren er toch omstandigheden, waardoor men onze patiënten het voorgeschreven diëet niet kon geven. Het diëet van een typhuslijder bestaat hoofdzakelijk uit melk. De Zwitsersche gecondenseerde melk, hoe voortreffelijk zij ook was, konden vele zieken niet gebruiken. Koemelk was in dien tijd zeer schaarsch. Het stadsziekenhuis van Harrismith was hoofdzakelijke voor lijders aan interne ziekten bestemd, terwijl het hospitaal der 2[de] Holl. Amb., de gewonden zou opnemen. De zieken waren grooter in getal dan de gewonden, het stadsziekenhuis was vol, dus werden er ook typhuslijders bij ons opgenomen. De koemelk aan de hospitalen geschonken, werd tusschenbeide inrichtingen verdeeld en was lang niet toereikend. Dan moest er van den nood een deugd gemaakt worden en schreef onze dokter advocaat en stoutbier voor, dat in de ambulance gelukkig aanwezig was. Het resultaat was zeer bevredigend. Niettegenstaande dat, gaf het aan onze goed onderlegde zusters heel wat te bespreken. Bij ons „in het Wilhelmina-gasthuis behandelt men zus en zoo de typhus", een ander riep weer „in het Binnengasthuis zou zóó iets niet gebeuren" enz. Mijne ooren

hebben dikwijls getuit van al die verschillende opvattingen, maar zij vergaten dat we nu niet in het W. G. of in het B. G. waren; we bevonden ons in den oorlog en moesten ons schikken in de omstandigheden waarin we ons bevonden en zoo practisch mogelijk te werk gaan.

Mijne afdeeling veranderde langzamerhand in een fatsoenlijke ziekenzaal. In dr. M. trof ik een prettig medicus aan, die gaarne medewerkte om den toestand van onze afdeeling te verbeteren en daartoe altijd hulpvaardig was. In het begin van onze komst in het hospitaal, hadden we nog eene andere moeielijkheid te overwinnen. De Boertjes waren, geloof ik, lang niet ingenomen met het Hollandsche korps. De Engelsche zusters vertroetelden die mannetjes geloof ik, want voor het in slaap maken en het bekoelen met waaiers en d.g. zoetsappigheden meer, hadden we geen tijd, en het lag ook niet in onzen aard; maar toen de Boertjes na eenigen tijd het verschil in het verplegen bemerkten, toen was het „Holland boven"! Toch heeft het mijne verwondering gewekt op welke flinke wijze sister Mackenzie, de Engelsche hoofdzuster, de dames volontaires geleerd en de installatie van het hospitaal in zoo'n beperkten tijd geregeld heeft.

Het nachtwaken gaf ons weer wat buitengewoons. Wel was éene zuster dikwijls lang niet voldoende, doch men nam den toestand zooals deze was. Daarbij kwam het ongewone werkje, dat we ons linnengoed zelf moesten wasschen, hetgeen in kleine kommetjes en met waschwater, dat van buiten gehaald moest worden, zeer omslachtig bleek te zijn. De kraan van de waterleiding was op eenigen afstand van het huis in den

tuin aangebracht, en ik kon toen zeer slecht weg met het oog op de zware zieken. Gas- of spiritustoestellen tot verwarmen van water, bezaten we niet, en de keuken lag ver afgelegen in een afzonderlijk gebouw; ik bezat slechts een klein spirituslichtje, waarop onze koffie gewarmd werd. De nachten waren dikwijls koud en daarbij had ik den nachtdienst vaak bij hevige onweersbuien of nieuwe maan, waardoor het zoo donker was, dat ik geen hand voor oogen zien kon. De petroleum geraakte op; in het begin brandde er enkele uren van den nacht een lamp en voor het overige gedeelte van den nacht gebruikten we kaarsen; later behielpen we ons alleen met kaarslicht. Dit was nu zoo heel erg niet, maar de groote buitendeuren (er waren 6 ingangen) bleven niet altijd in het slot, voortdurend vlogen ze bij hevige windvlagen open, niettegenstaande ik ze met al het mogelijke belegerd had. Daarbij woei mijn kaarslicht uit en stond ik in een Egyptische duisternis. Dan moest ik door de zalen heen, van de eene deur naar de andere rennen, en kon nog geen licht aansteken voordat alles gesloten was; ook kwam ik dan na afloop dikwijls tot de gewaarwording, dat ik opnieuw beginnen kon. Natuurlijk dat zulke tooneeltjes de rust in het huis niet verhoogden. Gelukkig werd er verandering in dien toestand gebracht, doch eerst na eenigen tijd, daar timmerman en slotenmaker op commando waren. Een onzer patiënten leed veel pijn en klaagde soms hevig. Zijn broer, die in de buurt woonde, kwam dan stilletjes voor het gebouw luisteren. Natuurlijk werd alles gedaan om den armen lijder een rustigen nacht te geven. Was nu die patiënt ingeslapen, dan ging de deur zachtjes open, en even zachtjes sloop de broeder naar mij toe en vroeg fluisterend aan

mijn oor: „Slaapt die?" De eerste malen schrok ik er van, doch toen later alle deuren openvlogen en ik in de duisternis tegen hem aanliep, begreep ik de oorzaak van deze opschudding. Daarom vroeg ik hem maar naar huis te gaan. De dokter beloofde hem eerlijk te zullen vertellen, als de toestand verontrustend was; het baatte echter niet, wel verminderden zijne bezoeken, doch 's morgens om 6 uur, als ik de zaal verliet om de zieken te gaan helpen, was hij de andere deur reeds ingekomen, beladen met koeken en koffie. Dit was natuurlijk in strijd met de wetten van het huis en ook dit moest ik hem beletten. Daardoor werden beiden niets goed gestemd, doch toen ik hen later flink en gezond ontmoette, toen haalden zij dien tijd nog eens op en zeiden: „Die zuster had reg, da is te banje menschen."

Nog iets vond ik hoogst griezelig. 's Morgens 5 uur riep ik de kaffers op. Naar gewoonte kwam dan de hoofdkaffer de keukenmeester, een Zoeloe, den sleutel van de keuken halen. Heel geheimzinnig ging dan de deur open, en sloop er iets glimmends langs mij heen, een paar fonkelende oogen, een rij witte tanden glinsterden mij tegen en zachtjes siste het: „The key miss". Gauw gaf ik hem dan het gevraagde en wachtte totdat hij weg was; want anders stal hij de stukjes kaars en zeep weg, en dit alles was toch zoo schaarsch,

In een der nachten, ik had het juist zeer volhandig, want een mijner patiënten was overleden, wordt er geklopt, ik doe open en zie twee gedaanten voor mij staan. Ik moest even mijn kaarsje halen en ontdekte, dat het een broeder onzer Ambulance was, die juist te Harrysmith aangekomen, een plaatsje als patiënt in ons hospitaal zocht. De andere was een der heeren,

die de Ambulance Roode Kruis treinen begeleidde. Zoo was er afwisseling genoeg, telkens zagen we rondreizende doktoren onzer Ambulance, we maakten kennis met verschillende ingezetenen en de tijd vloog om. De gewoonten van het dorpje waren nog zeer ouderwetsch. Kwam b.v. de mail aan, dan hoorde men in het heele plaatsje den posthoorn schallen. Algemeen zongen we dan ook Schubert's lied: „Von der Strasse her, ein Posthorn klingt enz." Ook herinner ik mij nog vele gezellige avonden. In het hotel was in het damessalon een piano aanwezig, en wie daarop spelen kon gaf gaarne zijne gave ten beste. Dr. v. d. G. heeft dikwijls een mooi lied ten gehoore gegeven.

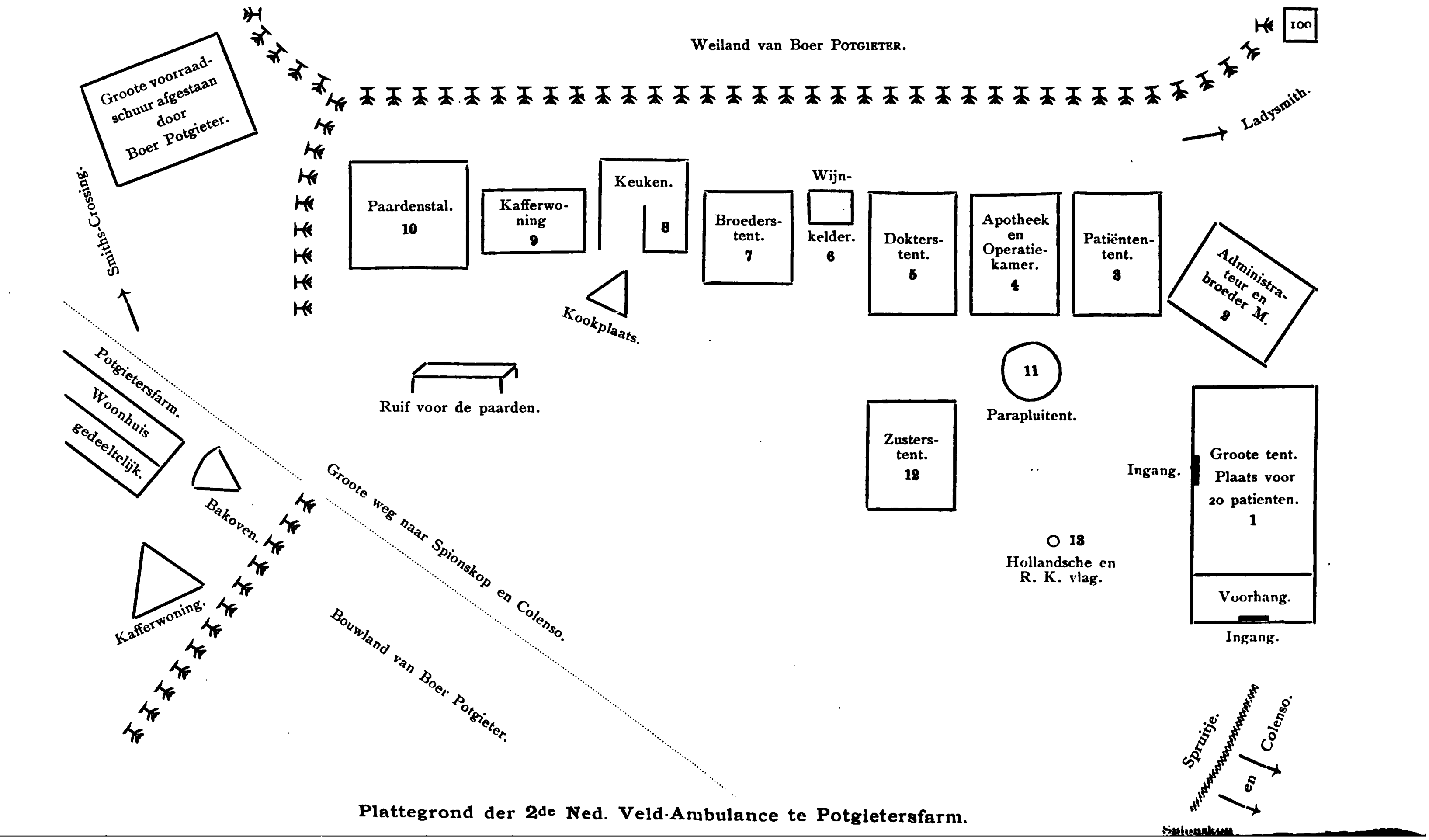

Plattegrond der 2de Ned. Veld-Ambulance te Potgietersfarm.

ONZE AMBULANCE IN 'T VRIJE VELD BIJ POTGIETERSFARM.

Dokter K., chef der 2de Ned. Ambulance, had met Dr. P. een veldambulance opgesteld, gelegen bij Potgietersfarm. De heeren J., administratenr, broeders M., de H. en de Br. waren daar werkzaam en ook de kok v. O. was in functie. Dr. K. bezocht Harrysmith en besliste dat zuster Ch. en ik eenigen tijd in de veldambulance behulpzaam zouden zijn.

Vrijdagmorgen 23 Febr. verlieten zuster Ch. en ik Harrysmith begeleid door Dr. S., die voor eenige dagen afgelost werd door Dr. v. d. G. en v. H. Enkele der volontairs, de dames met wie ik gewerkt had, kwamen ons een afscheidsgroet brengen en rijkelijk voorzien van vele stoffelijke blijken van de sympathie der ingezetenen, verliet de trein Harrysmith eerst twee uur na den bepaalden tijd. Veel bagage hadden we niet medegenomen; we dachten slechts voor eenige, hoogstens veertien dagen daar heen te gaan. Voor het eerst maakten we de reis in een waggon mede, die door de toewijding onzer doktoren tot een geschikt ziektentransport was ingericht. Daar de lijn Pretoria-Ladysmith verbroken was en de direkte gemeenschap van Pretoria met

Harrismith dus niet meer plaats had sedert het beleg van Ladysmith, was men door de omstandigheden niet in de gelegenheid geweest geschikte hospitaaltreinen op de lijn Smiths-Crossing-Harrismith te brengen. Onze doktoren hadden nu in deze dringende behoefte voorzien, waarvoor de inwoners van Harrismith dan ook zeer dankbaar waren. Deze wagens waren gewone gesloten goederenwaggons op veeren. Zij waren niet zeer groot genomen van wege het bergsteigen, daar

2e Holl. Veld-Ambulance in de nabijheid van Potgietersfarm.

de locomotief slechts twee waggons kon medenemen. Van binnen had men aan de zijkanten, 2 boven elkaar, 18 bedden gemaakt en konden zware zieken of gewonden en enkele lichtere patiënten, waarvoor een zitbank aan het eind van den wagen gemaakt was, vervoerd worden. Wij gingen nu echter naar het veldhospitaal en de waggon was dus ledig. Dokter S. was een gezellige prater, hij maakte ons opmerkzaam op de constructie der ambulancewagen, van anderen daardoor verschillend, doordat elke brancard op zichzelf weer op veeren stangen rustte. Op elk der brancards lag een

kussen en comberzen (donkere wollen dekens), terwijl zich onder de bankjes, aan het einde der wagen gemaakt, de kastjes bevonden, waarin het verplegingsmateriaal geborgen was. Deze, in een korten tijd samengestelde wagen, heeft zeer goed voldaan in de noodzakelijke behoefte van het ziekentransport. Jammer,

Potgietersfarm.

bitter jammer dat we er zoo kort gemak van gehad hebben. Bij onze aankomst te Smiths-Crossing wachtte dokter K. ons met de spider (een vierwielig wagentje voor 4 personen) op. Broeder de H. zorgde voor onze bagage die in een klein tentwagentje geladen was en volgde ons. De weg ging stijgend en dalend over groote en kleine kopjes (heuvels of kleine bergen).

Na een half uur rijdens kwamen we aan een farm (een boerderij) toebehoorende aan Boer Potgieter. We reden er langs en zagen tusschen de boomen onze driekleur en de Roode Kruisvlag wapperen. De wagen draaide een hoek om en daar lag onder aan de helling de veld-ambulance der 2de Ned. Amb. van het Roode Kruis. Wat een uitgestrektheid, wat een tenten troffen ons daar; we waren een en al verbazing. Het karretje hield stil, alle bewoners kwamen toeloopen en met een flinken handdruk heette Dr. P. ons welkom in deze inrichting. We moesten natuurlijk alles goed bezichtigen, het zag er keurig en welingericht uit. In de voor ons bestemde tent stonden twee bedden en stratchers met planken op den grond voor het bed, bij wijze van beddekleedjes. Een waschtafel van kisten gemaakt was bekleed met een laken en twee kommen en kannen van wit emaille, dito zeepbakje, een koelkaraf en zelfs een spiegel maakte het compleet. Vooraan in de tent stond een tafel, eveneens met een wit laken bekleed en twee gemakstoelen; als een vriendelijke attentie was er een karaf met bloemen ter verwelkoming neergezet. Het geheel maakte een hoogst aangenamen indruk, echt Hollandsche netheid. Ook aan de tenten was de meeste zorg besteed en verdienen beschreven te worden. Hiernevens No. 1; deze groote, van groen linnen vervaardigde tent, bevatte van 16—20 patiënten; de eene helft der tent was voor de koortslijders, de andere helft voor de gewonden bestemd. Enkele kisten dienden tot nacht- en waschtafeltjes en in het midden stonden een tafel en eenige stoelen. Aan het einde der tent was een gedeelte door een valstuk linnen afgescheiden, deze afgezonderde ruimte diende gedeelte-

lijk tot bergplaats der kleeren en het overige was ingericht tot gemak der zieken.

De daarnaast staande tent No. 2 was voor den administrateur en diende voor fotographeerkamer en eetkamer der broeders. No. 3 werd gebruikt voor de herstellende patiënten, terwijl No. 4 dienst deed, deels als apotheek, deels als operatiekamer. No. 6 was een van

De groote tent der 2e Holl. Veld-Ambulance.

planken van kisten gemaakte wijnkelder, en ook No. 8, die voor keuken diende, was op diezelfde wijze gemaakt, terwijl de paardenstal gedeeltelijk ook uit hout in elkaar gezet, een gegalvaniseerd ijzeren dak had. No. 5, de tent der doktoren was evenals No. 7 en 12 ingericht. De tenten waren allen, behalve de groote ziekentent, van stevig wit linnen en ondoordringbaar, zelfs voor de hevigste Afrikaansche buien, doch de

warmte der brandende zon konden zij niet weren.

De Engelsche dubbele tenten daarentegen, waren in dit opzicht doelmatiger, veel koeler en niet zoo hel verlicht. De kleine venstertjes echter, die er aan weerszijden ingebracht waren, deden uitmuntende diensten, want de damp, die uit den vochtigen grond opsteeg, maakte het dikwijls benauwd. Het middagmaal op de met bruin guttapercha bekleede tafel en in wit email schaaltjes en borden opgediend, was altijd zeer smakelijk, ook de Afrikaansche gewoonte om thee daarbij te gebruiken, kwam al zeer spoedig in zwang. Bij voorkeur aten we buiten, doch was de zon te warm, dan schaarden we ons onder de tent der doktoren.

Onze levenswijze was in het begin zeer geregeld, we stonden tegen 5 of 6 uur op, deden wat onze hand vond te doen, gingen om 8 uur ontbijten; dan kwamen meestal de patiënten aan de beurt en begon de polikliniek; te 1 uur riep ons het middagmaal en des avonds 7 uur het avondeten. Intusschentijd werd er koffie of cacao gedronken en des avonds trokken zuster Ch. en ik ons gewoonlijk vroeg in onze tent terug. Van tijd tot tijd bezochten wij de familie Potgieter, ook kwam Mrs. Potgieter bij ons weleens een praatje maken. Zij was een flinke vrouw, ongeveer een 40 jaar, met een vriendelijk, moederlijk uiterlijk. Heel eenvoudig en zeer helder gekleed, was zij een type van eene Afrikaansche Boerin. Zij vertelde dan van hare dagelijksche bezigheden, hoe zij altijd brood bakte en boter bereidde, liet ons het karnhuis zien, waar juist drie kaffermeiden aan den arbeid waren, en vertoonde met een soort van trots haar huis en ook hare kinderen, waarvan de jongste nog een kleutertje op bloote voetjes was en de

Apotheek en operatietent met Broeder Meuleman.

oudste, een jonge man van 23 jaar, zijn vader behulpzaam was in het boerenbedrijf. Op mijn vraag of hij niet ging vechten, antwoordde hij: dat hij in Natal wonende, Engelsch onderdaan was, doch voor de Boerenzaak stemde; zoo hij opgeroepen werd, ging hij ook ten strijde. Over het algemeen neemt de Boer het leven makkelijk op, de kaffer voert het bedrijf uit, de Boer blijft thuis zijn pijpje rooken. Meestal voor zijn huis gezeten onder een lommerrijke veranda, slaat hij den kaffer gade. De Boer kent geen zorgen en maakt ze zich ook niet. Zijn eischen zijn zeer billijk, wat mielies en pompoen op 't veld, wat vee op het land, koffie en de vrouw thuis, ziedaar zijn ideaal. — De vrouwen daarentegen zijn bedrijvig in de huishouding, onze Mrs. Potgieter met hare dochters gaven er bewijzen van. In land- of tuinbouw hebben zij echter geen liefhebberij.

De farms (boerderij) zijn op uren afstands van elkaar of van een stad gelegen. Nu en dan gingen we met dokter K. in een nabijgelegen farm een zieke bezoeken. Zoo'n uitstapje was nuttig om land en volk te leeren kennen. We brachten ook eens een bezoek aan commandant Bron, in een der Boerenlagers om Ladysmith. Hier liet men ons de geduchte Kruppkanonnen zien en werden ter onzer eere een paar schoten naar Ladysmith gezonden, die door de Engelschen beantwoord werden. Dit lager was nog slechter ingericht dan alle andere lagers. Des nachts zocht de krijgsman het zachtste klipje tot hoofdkussen; een ossenvel, gespannen over 4 stokken, beschutte de mannen voor de hevig stekende zon en voor den regen. Tenten waren er schaarsch en de armoede groot. Dikwijls zag ik Boeren op bloote voeten loopen, daarom had Dr. K. voor

De tent der Dokters (Dokter Pino).

particuliere rekening schoenen te Harrismith besteld, doch.... ze kwamen niet. Waarom? Dat volgt later.

Intusschen had onze administrateur nog allerlei zaken, die men zoo in het dagelijksch gebruik noodig had, moeten aanschaffen. Potjes en pannetjes, kopjes of bekertjes, vliegenvangers, brood- en verbandtrommels, suikerpotjes met deksels (geen luxe, want allerlei in-

De laatste goederen uit Holland komen te Potgietersfarm aan.

secten kruipen er bij) en zelfs een transportwagen voor zieken met acht muilen (muildieren). Daarmede waren we recht in onzen schik. Dagelijks ging er een van de ambulanceleden naar Smiths-Crossing om daar het laatste nieuws te vernemen. Zoo deed Dr. K. ook eens een toertje met de spider met de beide zusters. We reden echter wat verder door, tot dicht bij de vernielde brug voor Ladysmith.

Juist waren we teruggekeerd en achter het kopje verdwenen, toen we in onze richting hoorden schieten.

Zoo maakten onze doktoren en broeders kleine uitstapjes te paard naar de omliggende Boerenlagers. In twee daarvan hadden doktoren van ons corps hunne vliegende Ambulance opgeslagen. De eerste vier dagen van mijn verblijf aldaar waren bijzonder rustig. In een veld-ambulance is de drukte afhankelijk van den oorlogstoestand. Is er een veldslag geleverd, dan is het overstelpend druk, de vervoerbare zieken of gewonden worden dan, indien zij van ernstigen aard zijn, op de hospitaaltreinen gebracht en naar het hoofdhospitaal, in dit geval te Harrismith, vervoerd. De patiënten, welke een spoedig herstel tegemoet zien, blijven in het veldhospitaal opgenomen, om dan te spoediger naar hun commando terug te kunnen keeren. In zoo'n periode van afwachting en dus van kalmte verkeerde de Ambulance K. in de eerste dagen van mijn komst. Onze diensten waren nu juist niet zoo hoog noodig. We verdeelden den arbeid en losten elkaar af in de tenten. We verstelden het linnengoed, repareerden de linnen zittingen der veldstoelen en maakten de wasch op. Zoo kunnen vrouwen zich altijd nuttig maken. Broeder M. nam altijd den dienst waar in de apotheek en hielp tevens bij het verbinden, waarbij ik ook mijn hulp verleende. Broeder de Br. was in de groote tent werkzaam en broeder de H. was kampcommandant. De heer J. administreerde de goederen, daarbij door broeder De H. geholpen en werkte de fotographische opnamen uit.

De doktoren werden vooral door de doorloopende polikliniek in beslag genomen. Niettegenstaande de vastgestelde uren, kwamen de Boeren wanneer het hun schikten. Met troepjes kwamen ze om „den dokter te

zien". Een was er dan slechts patiënt, de anderen kwamen mee om „een bietje te gesels (babbelen). Uren duurde het soms eer zij vertrokken, en al dien tijd zaten zij volgens hunne gewoonte of bij gebrek aan stoelen, gehurkt met de pijp in den mond te babbelen,

Zusters de wasch opmakende.

geschaard onder dokters tent. Een Boer is lankmoedig en daardoor niet kwalijk nemend. Hunne gesprekken waren dan ook van het gemoedelijkste gehalte. Gewoonlijk klaagden de patiënten, die dokter's raad kwamen vragen „so banje zeer in die maag". Dokter had reeds dikwijls kennis met de ziekte gemaakt, die, tengevolge

van het veldleven, zich zoo algemeen voordeed. Dokter schreef dan een recept voor, maar de patiënt was daarmede niet tevreden, „dokter moest hem eerst zien" en bekloppen, anders was onze candidaat niet te overtuigen dat de voorgeschreven medicijnen werkelijk genezend werken zouden. Bleek de patiënt ernstiger te zijn, dan werd hij tijdelijk in ons veldhospitaal

Een troepje Boeren die „den dokter komen zien".

opgenomen en na herstel ontslagen of ingeval van langdurig, ernstig lijden per ambulancetrein naar Harrismith vervoerd. De Hollandsche ambulance kreeg reeds groote vermaardheid, eenige dames, vrouwen der Boeren, die in de omgeving woonden, hadden heelkundige hulp noodig en kwamen de doktoren consulteeren.

Einde Februari was het noodig eenige zware zieken naar ons Hospitaal te Harrismith over te brengen. Dokter Van Rijckevorsel, die een bezending ambulancegoederen, uit Holland aangevoerd, begeleidde, was

sedert eenige dagen onze gast. Dokter wenschte gaarne de Holl. Ambulance te Harrismith te bezoeken en nam met assistentie van zuster Ch. het transport op zich. Zuster Ch. zou zoo spoedig mogelijk terugkeeren na het volbrengen van de opdrachten, waarmede zij belast was.

Zoo verlieten dan in den morgen van den 28sten

Een kiekje op het erf te Potgietersfarm (rechts de ziekentransportwagen).

Februari 1900 twee transport Roode Kruis wagens het veldhospitaal te Potgietersfarm, ten einde de zieken en zwaar gewonden naar Smiths-Crossing te brengen, vanwaar zij met een trein naar Harrismith vervoerd zouden worden. Op matrassen en in kussens gedoken lagen zij gemakkelijk en hadden zij weinig te lijden van het hotsen en schudden der wagens, die, hoewel goed geveerd, door den slechten weg met klipjes (steenen) bezaaid, daaraan bloot gesteld waren. O! hadden zij geweten hoe zij nog juist ter goeder ure,

aan den vijand ontsnapt waren, hoe groot was hunne dankbaarheid geweest voor deze beschikking. Toen Dr. K., die het transport tot aan het station begeleid had, terugkwam, bemerkte hij, dat van uit de verte een stoet ossenwagens hem tegemoet reed. Dit wekte zijne verwondering op; immers den vorigen dag was er nog een commando Boeren dien weg uit, naar Colenso en Spionskop vertrokken.

EENE TELEURSTELLING.

Dokter P. had juist zijn paard opgezadeld en was van plan een bezoek aan een der vliegende ambulances, die tusschen Colenso en Ladysmith in een lager geplaatst waren, te brengen; hij reed ter verkenning de stoet te gemoet en kwam na een half uur met het treurige bericht terug, dat Generaal Cronjé den vorigen dag gevangen genomen was en het Carolinelager bevel had gekregen op te breken om Generaal De Wet te hulp te komen. Groote verslagenheid onder ons, maar we hoopten nog op de inneming van Ladysmith, want dagelijks hoorden we schieten, dan eens gematigd en dan weer hevig.

De lange stoet trok ons voorbij, 't was of er geen eind aan kwam. Boeren te paard vertelden ons, dat enkele andere lagers ook terugtrokken. 't Kwam ons raadselachtig voor, wat kon dat beduiden, zoo ver ons oog reikte tot aan Spionskop, van oost en west zagen we steeds troepjes Boeren met kanonnen en wagens, dat kon toch onmogelijk van één lager zijn, dat hoogstens 200—400 Boeren bevatte. Daar komt in vollen draf een ruiter ons tegemoet. 't Is Dr. v. H.; juist op een ritje zijnde, was hem ook de plotselinge verwarde

toestand van wegtrekkende lagers opgevallen. Hij haastte zich om zoo spoedig mogelijk naar het Winburgsche lager terug te keeren, waar hij zijn vliegende ambulance opgesteld had. Hij werd in zijn plan belemmerd, de lucht was donker geworden, dikke wolken pakten zich samen, het begon te weerlichten, hoe langer hoe heviger. De warmte der laatste dagen zou gewroken worden. Een diepe duisternis viel over de vlakte, ieder zocht voor zich een schuilplaats, want het onweer brak los. Juist had Dr. v. H. onze ambulance bereikt en was beveiligd voor dit noodweer. Hagelsteenen met recht als duiveneieren zoo groot, bonsden op gesloten en gespannen tenten, de wind gierde er om heen, de regen gutste bij groote stralen neer. 't Was ontzettend, donderslag op donderslag en het weerlicht flitste uit alle hoeken van den hemel en deed de aarde als bij tooverslag in een hellen glans schitteren. Zoo'n bui had ik nog nooit bijgewoond. De gootjes om de tenten liepen over, met schop en alles wat er toe dienen kon, maakten we flinke wallen, om het binnenstroomende water te weeren. Anderen liepen af en aan om de tenten wat vaster te zetten die dreigden weg te waaien, iedereen had te kampen met de elementen. En onder die omstandigheden hoorden we steeds het geroep en geschreeuw der terugtrekkende Boeren.

De regen hield op; gewapend met een paar flinke waterlaarzen en ondoordringbare jas, de Roode Kruishoed over de ooren getrokken, volgde ik de heeren door gras en plas. Beneden aan den voet van de veldambulance was het kleine spruitje (riviertje of stroompje) tot een grooten, krachtigen stroom gezwollen. De terugtocht der Boeren was intusschen een algemeene vlucht

geworden. Groote massa's wagens moesten de spruit doortrekken. De ossenwagens, met de wielen tot hunne assen in de modder, werden voortgetrokken door 12 —20 ossen. De kaffer, die hen leidde, liep voorop, een touw vasthoudende, waaraan de voorste ossen vastgebonden waren. Bij een overtocht over een rivier sprong de kaffer in het water, al zwemmende de hem volgende

Een kijkje over het landschap gezien van uit onze Ambulance.

ossen leidende naar den overkant. Dit werk ging gepaard met hevig geschreeuw en gejaag, terwijl de op den bok zittende voerman met flinke zweepslagen de ossen tot voortgang aandreef. Dan volgden de ossen, die al zwemmende dikwijls kopje onder doken, weer worstelend bovenkwamen en door den sterken stroom voortgestuwd, wel een twintig meter afgedreven werden. Kwam eindelijk het eerste paar ossen aan, dan stond de kaffer met een lange zweep gereed om de beesten

al slaande en heftig schreeuwende, tegen den wal op te jagen. De drijver op den wagen behandelde op dergelijke manier de achterste ossen. En zoo gingen dikwijls twee, drie, vier wagens tegelijk over, tusschen dezen door zag men spiders met 2 à 4 muilen bespannen of Boeren te paard, den krachtigen, hoog gezwollen stroom overtrekken. Het was eene verwarring, die niet te beschrijven is, doch om nooit te vergeten. Enkele malen was door de worsteling de ijzeren ketting van het span om de poot of kop van een os geslagen, dan werd onder hevig geschreeuw de stoet tot stilstand gemaand, de wagen stond dan bijna verticaal tegen den zijkant van de spruit op, het water stroomde over den inhoud, maar de os moest uit zijnen hachelijken toestand geholpen worden. Ook aan den overkant zag ik wagens bijna rechtop staan, de voorste wielen zaten in de modder vast, de ossen hadden geen bodem onder zich en konden niet trekken. Dan moest de voorste kaffer soms met de geheele ossenschaar omkeeren en door verandering van richting trachten den wagen uit de modder los te krijgen. Een en al verbazing stonden we te kijken. Dr. v. H. besloot den terugtocht te ondernemen, ging te paard de rivier over en naar zijn lager terug. Later vernamen we, dat hij dit bereikt heeft en naar van Reenenspas opgetrokken is.

De vlucht werd steeds algemeener. Al gejaagder en haastiger kwamen de ruiters voorbij rennen. Daar vernamen we, dat alle lagers vluchtende waren en Ladysmith dus prijs gegeven werd. Wat te doen? De zieken en gewonden, die mede vluchten wilden, werden op de voorbijkomende ossenwagens gebracht en ontkwamen zoo aan 's vijands juk.

Dr. K. sprong intusschen fluks te paard en rende naar Generaal Prinsloo, dien hij reeds gepakt en gezakt aantrof. Op de vraag, wat eigenlijk al dat terugtrekken der lagers beduidde, antwoordde deze, dat hij daartoe orders ontvangen en zichzelf reisvaardig gemaakt had om te vertrekken. „Waarom hebt ge mij daarvan dan niet op de hoogte gesteld, en, hebt ge dan ook ossenwagens voor ons om met u mede te gaan? wij zijn den Boeren aangewezen;" zeide dokter K., maar kreeg slechts onder schouderophalen ten antwoord, dat hij, Generaal Prinsloo, slechts voor zich zelf van vervoermiddelen voorzien was. Dokter K. was woedend en ook een andere Hollander in het gezelschap kon zijn gramschap over de vlucht en de handelwijze jegens de Hollandsche Ambulance niet onderdrukken. Wat nu te doen? direct naar 't station gegaan en telegrapheeren naar Harrismith. Maar, o wee! alles was reeds weg, telegrafisten en spoorwegbeambten; de toestellen waren vernield en verlaten, de rails opgebroken. Dr. v. R. en zuster Ch. met de patiënten hadden juist den laatsten trein getroffen. Wat nu aan te vangen? en al denkende over dezen hachelijken toestand richtte dokter K. zijn paard naar de Afrikaansche Ambulance, die in de daarliggende farm genesteld was. Ook daar was alles leeg en verlaten; slechts een zieke kaffer met afgezet been en gewonden arm, geheel naakt en eenzaam, lag daar neer; de andere patiënten waren met den laatsten trein medegenomen. Op het erf ontmoette dokter K. nog twee heeren, waarvan later de een de eigenaar der farm en de andere een dominé bleek te zijn. De heeren dokter K. ziende aankomen, meenden dat hij een Boer was en

wisten niet hoe te ontvluchten; doch dokter K. stelde spoedig den wanhopigen, handenwringenden dominé gerust, door op den roodenkruisband aan zijn arm te wijzen. Beiden knoopten een praatje aan; de eigenaar van de farm was troosteloos over den toestand van zijn erf. „Wees dankbaar dat het hier nog staat," zeide Dr. K. tot hem, „was het niet voor hospitaal gebruikt, wellicht had ge dan een puinhoop hier gevonden." Er werd besloten den Kaffer in een wagen te leggen en naar het hospitaal mede te nemen. Dat was makkelijker gezegd dan gedaan, bruintje had er genoeg van en noch met goede woorden, noch met zweepslagen was het dier tot voortgaan te bewegen. Witvoet was zijn naam en Witvoet was volgens Transvaalsche term, „steeksch". Het eenige wat er opzat was het paard achter den wagen te spannen en zelf er voor te loopen. Wat een zieke kaffer al een naastenliefde ontvangen kan. Hoe het verder gegaan is, weet ik niet meer, wij hadden het allen zeer volhandig gekregen, eerst later, in een rustig uurtje, vertelde de dokter ons dit verhaal.

Intusschen ging de vlucht steeds voort. Alle zieken waren door de aftrekkende Boeren medegenomen op een na, die een schot in de hand gekregen had en daardoor zich ernstig ziek gevoelde, en liever krijgsgevangen werd, dan onderweg te sterven. Daarentegen kwamen inderhaast vele Boeren nog even medicijnen halen bij den dokter, ook werden er patiënten der medetrekkende vliegende ambulances aangevoerd, die te ernstig waren voor verder transport. Zoo kregen we een patiënt met een gebroken been, een die van een paard gevallen was, een ernstige typhuslijder en een zwaar

ziek kaffertje. Tegen den avond kwam nog een der Boerenpatiënten bij ons terug, hij voelde nog „te banje zeer", en besloot lijden en sterven met ons te deelen. Iedereen had een post gevat. Zoo was ik geposteerd bij een tonnetje met drinken en tapte iederen vrager. Het is een Boerengewoonte, dat men altijd in 't veld wat te drinken aanbiedt aan voorbijgangers. In mijn drukke bezigheid had ik niet opgemerkt, dat twee ruiters mij eens flink aankeken (ik was nog steeds in regentoilet) en toen eensklaps in verrassing uitriepen: „Ach! Schwester Hellemans wahrhaft! sind Sie da, wie geht es Ihnen? dass freut uns sehr!" Verbluft keek ik op en in de duisternis deed ik alle moeite beide heeren in Boerenkleeding te herkennen.

Mijnheer J. hielp mij uit den droom. „Zuster, dit zijn de heeren v. G. en K. van de „Herzog," en werkelijk, ik vond het heel aardig onder al deze vreemde voorbijgangers een bekende te ontmoeten. Even spraken we over den toestand, ook zij waren zeer verwoed op de Boeren, die zonder eenige reden terugtrokken. „Es ist eine Panik, eine grosse Panik, alleine können wir dort nicht bleiben, was macht dass, wir müssen mitziehen." —

Zooals ik vertelde was elk op zijn post. Broeder De H. in de voorraadschuur ter voorkoming van dieverij, broeder M. assisteerde dokter P. bij de polikliniek en het verbinden, broeder De Br. was werkzaam in de ziekentent. De kok regeerde in zijn afdeeling. Ik had post gevat bij „kraantje lek", en mijnheer J. stond de talrijke bezoekers te woord en hield een wakend oog over het kamp. De avond viel, het werd stik donker, de lucht was nog steeds grauw, de wolken hoopten

zich op en ontlaadden zich. Hevige stortbuien vielen op ons kamp en omgeving neer, het weerlicht hield den geheelen nacht aan. Van tijd tot tijd konden wij bij het geflikker der bliksemschichten de geheele omgeving overzien, en bemerkten, dat nog steeds de stoet der vluchtende Boeren aanhield. Ook aan het gejaag en geschreeuw kwam geen einde. De bezoeken begonnen echter te verminderen. Toen alles dan min of meer in rust gekomen was, toen ..... kwam Boer Potgieter tot ons. „Dokter", zeide hij, „die rooinek sal banje gauw hier wees, ik sal die pad vat naar van Reenenspas. Daarom kom ik net nou jou vraag om die farm te neem, dan kan hulle die nie in brandsteek nie." Het was te voren al eens besproken, hoe men zou handelen, indien de Engelschen kwamen en daarom hadden we het wel verwacht, doch het deed ons zoo innig leed, deze menschen afscheid te zien nemen van hun have en goed, dat ze aan het noodlot moesten overlaten. De overeenkomst werd gesloten, het offer was gebracht voor „vrijheid en voor recht". Gedrukt en droevig verlieten vader en zoon ons. Dien nacht heeft Mrs. Potgieter gepakt en geladen en den volgenden morgen vertrok de geheele familie in den ossenwagen, benevens hun ± 200 stuks vee, op weg naar van Reenenspas.

Het afscheid bracht ons allen onder den indruk van de droeve werkelijkheid, het was of de gezelligheid en rust met hen medegingen; ook de Ambulance kreeg van dien dag af een geheel ander aanzien.

Doch ik ben wat te veel vooruit gesneld. Den regenachtigen nacht die op dezen gewichtigen dag volgde, sliepen we haast geen van allen. Om de beurten werd

er gewaakt, het roode licht boven aan den vlaggestok duidde aan, dat ons kamp eene ambulance was. We vreesden door Engelsche troepen overvallen te worden en waren daarom allen gekleed te bed gegaan, gereed om ons op alarm te vertoonen. Ook ik had natuurlijk dit voorschrift gevolgd; met mijn tasch aan het voeteneind, mijn drinkkroesje aan mijn middel bevestigd en hoed en jas aan het hoofdeneind en de groote laarzen aan mijn voeten, lag ik met bonzend hart te luisteren, en keek van tijd tot tijd naar de leege plaats aan den overkant, die van zuster Ch. Wat zou de toekomst mij brengen. O! dapper zou ik mij wel houden, ik gevoelde mij sterk, maar ik vreesde de uitgehongerde troepen uit Ladysmith. Allerlei schrikbeelden doorkruisten mijn brein. Ook hoorde ik nog altijd, dat gejaag en geschreeuw der vluchtende Boeren, soms heel hard en dan weer wat minder. Eindelijk viel ik in slaap en tegen den morgen werd ik wakker en ontdekte gelukkig, dat er niets bijzonders voorgevallen was. Dokter P. had in overleg met dokter K. besloten, Generaal Prinsloo in van Reenenspas in de Drakenbergen op te zoeken en hem om de gewenschte transportmiddelen te vragen. Dit was een tocht bij gunstig weer van ± 3 dagen. Christiaan, een Capeboy (basterd ras), onze drijver, was van alle markten thuis, vroeger was hij postdrijver geweest en had zoowat half Vrijstaat en Natal doorkruist. Christiaan zou Dr. P. vergezellen en beiden stegen met hun buideltje op zadel, padkost (voedsel voor onderweg) in de zadelzakken, te paard en vertrokken. Het aftrekken der Boeren hield nog steeds aan, tegen den middag begon het eerst te verminderen.

Dien morgen werden er eenige operaties gedaan, en de kaffers verbonden. Een gedeelte der Ambulance werd naar Potgietersfarm overgebracht, de keuken werd in gebruik genomen, een tent voor de kaffers (zieken) op het erf geplaatst en een der kamers, na een duchtige schoonmaak, tot ziekenzaal ingericht. Daardoor was dokter K. verantwoordelijk bezitter der

Een kafferpatiënt, welke verbonden wordt door Br. Meuleman en De Bruin.

boerderij geworden. Er viel natuurlijk met die verhuizing heel wat te beredderen. Tot nu toe hadden we altijd eenige kaffervrouwen gehad, die voor onze Ambulance waschten, doch ook deze waren verdwenen en toen nam ik de wasscherij voor mijne rekening. De dag ging zonder verdere noemenswaardige gebeurtenissen voorbij; ook de nacht bracht ons geen nieuws.

Den volgenden morgen hadden twee onzer patiënten in stilte plannen gemaakt om te ontvluchten, doch na

rijp overleg besloten zij te blijven, daar ze zich niet sterk genoeg gevoelden om den langen tocht te ondernemen.

Ten Zuid-Oosten van onze Ambulance lag op ruim een half uur afstand een farm, eigendom van en bewoond door een broeder van Boer Potgieter. In den vroegen morgen hadden wij den Boer met ossenwagens en vee zien voorbijtrekken.

„We zullen daar eens even een kijkje gaan nemen, maar dan te paard, hoor! zuster," zeide dokter K. Eenige van onze paarden, we hadden er 9 op st. werden voorgebracht. Het oude, goede witje, dat we voor een flesch cognac en eenige kilogrammen suike met een tentwagentje ruilden, dat goede witje werd een heerenzadel opgelegd, want we hadden niet anders en werd mijn ros. Met een hangende kop en minachtende blik keek ons oudje mij aan, alsof hij wilde zeggen, ach! kind, wat ga je nu beginnen. Maar ik was besloten en wilde paardrijden leeren; den vorigen nacht, toen alles te paard vluchtte, was ik tot dit besluit gekomen, want mocht men bij ons tot de noodzakelijkheid van een vlucht gedrongen worden, hetzij door een te grooten overval der uitgehongerde Engelsche troepen uit Ladysmith, of hetzij om eene andere reden, dan zou ik genoodzaakt zijn geweest op mijn voetjes de reis af te leggen, die onze heeren te paard zouden doen. En daarom „vooruit! witje, niet zoo koppig beest, de vrouw moet het leeren". Neen, het viel mij lang niet mede mijn evenwicht te houden en dan keek dat witje altijd maar naar den grond, 't was of ik voorover zou rollen, nergens vond ik eenigen steun, want ik zat als dame op een heerenzadel. Mijnheer J. bleef mij te paard getrouw terzijde en op een sukkeldrafje bereikten we

het spruitje. „Kom witje!" en ik trok al aan den linkerteugel. Witje draaide den kop om en liep recht door. Ik trok nog eens en nog eens, maar het hielp niet, het beest bleef met gedraaiden kop rechtuit loopen. „Hij durft niet met u door de rivier," zei mijnheer J. lachend. „Ik zal de teugels nemen," en zoo gezegd trokken we beiden met onze paarden tot over de knieën in het water, de spruit over, die na de hevige bui weer afgenomen was. Ik klampte mij aan witje's manen vast en, onder duizend angsten bereikten we, ik met een zucht van verlichting, den overkant. Onze beide andere heeren hadden onder schaterlachen het tooneeltje aangezien, en maakten mij schertsend een compliment over mijne elegante houding te paard. „Nu het kopje op, zuster, vooruit witje!" riep mijnheer J. met een tonggeluid het paard aansporende en witje begon werkelijk te draven. Toen was ik de wanhoop nabij en riep angstig: „ik val er af, ik kan geen evenwicht houden, kom u toch naast mij loopen," smeekte ik den heer J. Witje begreep het en hield stil. Maar mijnheer J. vond dat ik het nu eenmaal leeren moest, vatte mijn paard weer bij den teugel en daar gingen we, paard aan paard, in galop. Maar mijn moed was niet groot, ik greep in mijn angst den arm van mijnheer J., die mij geruststellend toeriep: „Geneer u maar niet, zuster, niemand ziet ons, we zijn in Afrika." Zonder ongelukken bereikten we de farm. Evenals die van onze buren, zag deze boerderij er flink uit. Het huis was gesloten, alles was verlaten, slechts enkele ganzen, die men zeker niet had kunnen medenemen, vlogen onder een hevig gesnater in den voor het huis liggenden vijver. Overal namen we een kijkje, ach! het was nu

toch alles voor den Engelschman. Alle deuren en vensters waren gesloten, door de ruiten zagen we, dat alles in orde verlaten was, slechts tot de stallen hadden we een vrij entrée. Daar deden we een goeden vondst, een mandenspider en een tuig voor een tweespan. Dat was een ideetje. Beide vosjes (de paarden) werden ingespannen, dokter en zuster namen in 't wagentje plaats en broeder M. bereed nu mijn verstandig witje. Eigenlijk was ik verbazend blij, want heelhuids had ik de farm bereikt, maar hoe zou ik terugkomen. Groot hoera! ging er dan ook op bij onze terugkomst. Juist hadden we uitgespannen, toen we eensklaps een patrouille Engelschen van de zijde van Ladysmith komende, ontdekten. Nader gekomen, vroegen de soldaten ons wat ons kamp beduidde, en op ons antwoord sprongen ze van hunne paarden en bonden deze aan de heg vast. Een praatje werd met de ruiters in kahki aangeknoopt, de aanvoerder wenschte de zieken te zien en ging onze tenten binnen. Een van onze patiënten, een waarnemend commandant van het politiecorps, knoopte een gesprek met hen aan, met angst sloeg ik hen gade, want onze vriend zeide op een indiscrete vraag hem even de waarheid. Gelukkig liep alles goed af en kon ik mijne angstige patiënten mededeelen, dat er nog geen besluit genomen was en dat zij voorloopig nog bij ons in behandeling bleven. Met verwondering vroegen ons de soldaten: „Where are the Boers?" op de verlaten tenten wijzende. Toen vernamen wij, dat de Engelschen in Ladysmith zeer verrast waren door de vlucht der Boeren, langer dan 3 dagen (later hoorde ik weer van 3 weken) had men het niet meer kunnen uithouden. Hunne grootste verrassing was dan ook

geweest, dat men inplaats van het Boerenleger dat men verwachtte, het leger van Generaal Buller Ladysmith zag binnentrekken. Spijtig en vol ergernis hoorden we die verhalen aan, doch wat baatte het. Steeds kwamen er meer kahkis ons opzoeken en het was treffend hoe „ons menschen" (de patiënten) allerlei bekenden onder hen aantroffen. Menig vriend kwam onzen commandant K. de hand drukken en toch.... waren zij vijanden. Die arme kerels waren natuurlijk hongerig. Zij mikten het gewoonlijk zoo af, dat zij op het etensuur kwamen. De gedekte tafel deed hen watertanden en de dokter, als neutraal man, noodigde hen aan den disch. We deelden met hen wat we hadden, en hoewel zij maanden lang gebrek geleden hadden, bedienden zij zich met de grootste bescheidenheid. In stilte vergeleek ik hen bij onze soldaten, heel net gebruikten zij hun vork en mes en hunne manieren tegenover mij, als eenige dame, lieten niets te wenschen over. Zelfs verontschuldigden zij zich over hun toilet en handen, die natuurlijk sporen van het veldleven droegen. Eene patrouille Engelsche verkenners van den weg van de Spionskop afkomende, meldde ons, dat in het verlaten Pretorialager een man zwaar ziek lag, die door een broeder opgepast werd. Er was aan alles gebrek. Spoedig werd de wagen ingespannen en twee onzer broeders gingen op het pad, namen voedsel en noodzakelijke benoodigdheden mede. Jammer genoeg kon de patiënt niet meer vervoerd worden, hij overleed nog denzelfden nacht. De broeder, een lid der Duitsch-Belgische ambulance sloeg zijn tent bij ons kamp op.

Den avond van den derden dag kwam Dr. P. terug en meldde ons, dat Generaal Prinsloo ons ossenwagens

zou geven, indien we een vrijgeleide van Generaal Buller ontvangen hadden. Daarom ging Dr. K. den volgenden morgen, 't was Zondag, te dien einde naar Ladysmith. Broeder De Br. had een vrijen dag gekregen en ik had nu weer eens naar wensch „dienst". De tent gaf ik een Zondags aanzien door wat bloemen op tafel te zetten, en hier en daar wat frisch linnen verwisselen en de stoelen om de tafel te scharen, waarop enkele herstellenden plaats namen, en onder het genot van Boldoot's goede gave en een beker cacao hoorden zij de geschiedenis, die ik voorlas, aan. Het was zoo rustig, zoo echt Zondag. Daar werden we verrast door een bezoek van Generaal Warren met zijn staf en de „Chief officer of the medical War". De roep, die van de mooie, flinke Hollandsche Ambulance uitging, had ook hen bereikt en de heeren kwamen zich eens van de waarheid overtuigen. Het bezoek was zeer aangenaam, dokter P. stelde mij voor en de generaal had grooten schik mij in den val te hebben. Op mijn verzoek om terug te mogen keeren naar Harrismith, kreeg ik een zeer vriendelijk toestemmend antwoord, doch op die voorwaarde, dat het zou zijn onder een geleide van een Engelsche wacht. Natuurlijk besloot ik dan maar te blijven. Lord Warren interesseerde zich zeer voor de zieken en had diep medelijden met een jongen Boer, Botha genaamd, die zeer ernstig ziek was, er zeer vermagerd uitzag en daardoor voor een jongen van 15 jaar aangezien werd, terwijl hij reeds 22 jaren telde. Een der stafofficieren was een Engelsch-Afrikaner, een boezemvriend van commandant K. Treffend was deze ontmoeting. De heeren bewonderden het kamp, bleven nog wat bab-

belen en met aangename herinneringen verlieten zij ons. Even na het vertrek kwam Dr. K. uit Ladysmith terug met het onaangename bericht, dat de Ambulance gevangen verklaard was en naar Ladysmith overgeplaatst zou worden. Op dokters eerewoord zou ons geen bewaking gegeven worden. Nauwelijks had dokter ons deze mare medegedeeld, toen zich een Engelsch officier te paard vertoonde, die dokter K. achterop gezonden was, om ons de officieele bevelen van Generaal Buller, betreffende de gevangenneming onzer Ambulance, mede te deelen. Deze ontzettende tijding lokte ons aller protest uit, maar het baatte niet, er viel niets aan te veranderen en nadat dokter K. ons zijn wedervaren en de toedracht der zaak medegedeeld had, waren wij overtuigd, dat Dr. K. niet anders had kunnen handelen.

Dokter K. vertelde aldus. In Ladysmith aangekomen vroeg hij naar Generaal Buller. Men wees hem het woonkwartier des generaals en daar aangekomen gaf de dokter aan den schildwacht te kennen, wien hij wenschte te spreken. Dokter K. werd in een kamer gebracht waar de secretaris des generaals hem te woord stond; hij gaf het doel zijner komst te kennen en juist zou de pas geteekend worden, de pas, die een vrijgeleide onzer Ambulance naar van Reenenspas verleende en waardoor wij weer bij de Boeren zouden terugkeeren, toen een ander officier binnen kwam en den secretaris van Sir Redvers Buller mededeelde, dat de generaal het geschikter achtte, dat we de gewonde Boeren in Ladysmith zouden verplegen. Er waren juist 18 gewonde Boeren aangekomen en Dr. K's. Ambulance was toch voor de Boeren uitge-

zonden en dus hier wel op haar plaats. Daar viel niets tegen in te brengen, het was ook beter onze Ambulance met de 5 patiënten over te brengen, dan 18 gewonden de smart van een transport te laten ondergaan. Het bevel klonk vervolgens, dat het Engelsche gouvernement ons van het noodige vervoermateriaal moest voorzien. 't Was eene vervelende geschiedenis en de algemeene stemming, vooral die der zieken, was terneergeslagen. Telkens kwamen er meer Engelschen bij ons kijken en deze bezochten dan de zieken. Een oude man, een Eng. officier, met grijs haar, een paar grijnzende, loerende oogen en valsche trekken, zat in kahkikleeren met onze patiënten te babbelen. „Jelui moet vrede maak, jelui moet nie vech tegen die Engelschman, het sal banje beter zijn, als die rooinek daar is." Ik stond raar te kijken, ik wist niet wat ik hoorde. Hij scheen mijne verwondering te bemerken en begon daarom tot mij, wat nader komende: „Ja, ik is Afrikaander, ik moet vech met die rooinek, ik vech tegen mijn eigen zoons, mijn vrouw en kinderen, want mijne geheele familie is bij de Boeren. Ikke kon nie burgerrech krijg nie, en moet nou vech met die Engelschman." En de tranen biggelden langs zijne wangen. Dit verhaal maakte mij woedend en ik kon niet nalaten te zeggen: „Hoe kan jij dan praat, dat die vrede in die land kom, als jij Afrikaander is, het is die land van die Afrikaander en nie van die rooinek, hoe kan die Engelschman nou reg maak in die land, als hij onrech doe met jou land te vat. Jij is niet gedwongen om te vech, jij is een slecht patriot en praat me nou nie meer daarvan." O! ik had dien verrader, ik weet niet wat willen doen, die valschheid was hem aan te

zien en . . . . . mijn wantrouwen in hem werd ook spoedig gerechtvaardigd. Dien nacht was het zeer onrustig op ons erf, hoewel er geen Engelsche wachten opgesteld waren, slopen er toch voortdurend rooineks rond en besnuffelden alles. Den volgenden morgen kwamen er onder geleide van eenige officieren en soldaten, ossenwagens aan om een deel der goederen uit de voorraadsschuur weg te halen, teneinde deze naar Ladysmith over te brengen. Onze tenten werden grootendeels afgebroken; de doktoren en ik zouden dien nacht in de farm logeeren. Van lieverlede verdween het mooie kamp, met zooveel goede verwachting en harden arbeid opgesteld, het werd na vier weken weer neergeveld. Tegen den middag vertrok broeder M. met drie ossenwagens, beladen met goederen der Holl. Ambulance naar Ladysmith, de officieren en soldaten bleven echter bij ons achter. Dien dag moesten wij een onzer paarden verliezen. Dr. K's. lievelingspaard had in een spijker getrapt en niettegenstaande al de heelkundige hulp er aan gegeven, die de ontsteking tegen werkte, kwam het dokter K. echter geschikter voor het beest maar te laten dooden.

De afwisselende omstandigheden gaven ons gelukkig niet veel tijd om over ons geleden verlies te treuren. Tegen den middag kwam een klein troepje Engelschen te paard op ons kamp aan galoppeeren. Daar ontdekten we onder hen Dr. A. van de Duitsch-Belgische Ambulance, die gevangen genomen werd bij den overtocht der Tugela door de Engelschen, en nu beschuldigd werd van krijgsgevangen verklaarde patiënten geholpen te hebben met het ontvluchten. Ook Dr. A. en zijne begeleiders bleven dien nacht bij ons doorbrengen en

zoo waren dien avond drie verschillende nationaliteiten aan den disch vertegenwoordigd. Niet bijzonder tot praten gestemd, zocht ik vroeg mijn kamer op. Het was reeds donker, ik stak mijn kaars aan en keek eens rond. Een laag vierkant vertrek met een raam dat op de veranda uitkwam, in het midden en tegen een der zijmuren stonden twee ijzeren ledikanten van beddegoed ontdaan, een waschtafel, waarop al het noodige ontbrak en eene ladetafel met een spiegel, was alles wat daar aanwezig was. Enkele laden waren half dicht geschoven en waren met dameskleeren gevuld, en boven op de ladetafel lagen tal van jongemeisjessnuisterijen verspreid in open doosjes, broches, armbanden enz., alsof de jonge bewoonsters in aller haast het dierbaarste hadden uitgezocht en medegenomen.

Den volgenden morgen, toen ik de zieken eene „goede morgen" bracht, keken ze wat opgewekter; broeder De Br. had dan ook heel veel slag om de arme Boertjes op te vroolijken.

Dr. A. verliet ons reeds vroeg, de nog leege ossenwagens werden opgeladen, de patiënten naar de farm overgebracht. de veld-ambulance der 2de Ned. Ambulance was.... gesloopt.

De hoenders, die Boer Potgieter voor onze ambulance had achtergelaten, werden voortdurend van hunne eieren beroofd en ook hun aantal verminderde successievelijk. Al spoedig kwam het vermoeden bij ons op, dat die oude grijze Afrikaander, de Engelsche officier, er in betrokken was. Steeds was hij bedrijvig en liep af en aan naar een wagen, die even buiten de boerderij achter boomen stond en daarin werd hij door twee kaffers geholpen. Juist stond ik met twee patiënten op

brancards; voor de farm te wachten op de wagens, om ze daarin over te dragen, toen ik de twee kaffers in kahkikleeren op een draf het erf op zag loopen, onzen krijschenden haan opjagende. De oude Afrikaander officier stond op den uitkijk.

„Wacht jelui dieven, dat zal die grijze verrader niet meevallen," dacht ik. „Hier dien haan!" riep ik op bevelenden toon hen naloopende, en daar ving de wedloop aan om het huis. Juist komt Dr. P. aan en dit tooneeltje ziende, neemt hij een hem voor de hand liggende lat op en zet de kaffers na, wie ik juist den schreeuwenden haan uit de handen genomen had. In een wip waren ze van het erf. Daar bemerkt dokter P. den verrader. Een duchtige verwoedde woordenwisseling was natuurlijk hiervan het gevolg, maar toen dokter zich omkeerde en mij met den geredden, schreeuwenden haan zag staan, kwamen we beiden onder den indruk van dien vermakelijken toestand en konden we ons lachen niet weerhouden.

Steeds kwamen er meer leege ossenwagens aan en met hen meer manschappen. Alzoo waren er reeds vijf officieren aanwezig om .... ons te beschermen (?)

Alle patiënten waren nu in de farm onder de veranda gebracht, in afwachting op de wagens, die hen naar Ladysmith zouden overbrengen. Wat opgezamelde eieren, busjes melk, wat beschuit, een zak met drinkwater namen we als „padkos" voor de zieken mede. Een der officieren (Eng.) bracht mij nog wat eieren, die hij van de soldaten afgenomen had en zoo dacht ik voldoende voedsel bijeen te hebben voor een tocht die hoogstens 3 à 6 uur kon duren. De gezonden zouden dan bij onze aankomst op de bestemde plaats te

Ladysmith voedsel gebruiken. Terwijl ik alzoo de komst der wagens afwachtte en onder een praatje met dezen en genen den tijd verdreef, hoorde ik orgeltonen uit het openstaande venster klinken. Een der Eng. officieren had zich voor het achtergelaten instrument geplaatst, en in het verlaten huis klonken die tonen zóó droevig naar buiten, als wilden zij aan den treurigen toestand uiting geven. Doch de speler gaf het op, en tot zijn spijt vertelde hij mij, was hij die kunst niet genoeg machtig. Toen ging een der Boeren voor het instrument zitten, zijn eene arm was gewond en hing in een doek. Met één vinger gaf hij de melodie van een gezang aan, de anderen op de veranda liggende Boeren stemden in, een melankoliek gezang weerklonk door de ruimte, waarop een droevige stilte volgde. Iedereen gevoelde zijn lot in dit verlaten huis. O, oorlog, bron van rampen en ellende!

In een mijner gesprekken met de officieren vertelde deze mij van zijn tehuis; hij had ook zusters en ik had zoo'n gelijkenis met haar. „O! ik krijg soms zoo'n verlangen naar huis;" een ander was nog zeer kort getrouwd en moest ook voor dezen strijd zijn jong huiselijk geluk verlaten, misschien wel voor altijd, en nooit zou hij dan zijn eerstgeborene zien! —

Na een poosje wachten begon hij weer. „Wij dachten niet, dat de Boeren zoo goedaardig en beschaafd waren; het is ons zoo geheel anders voorgesteld. Het stuit mij tegen hen te moeten vechten, maar ik moet mijn eed getrouw blijven." — Ziedaar de gevoelens van deze Engelsche officieren.

En onze Boeren, onze arme Boeren, zij gingen een duistere toekomst tegemoet; geen huis, geen haard,

geen vrouw en kind, geen vaderland meer misschien. De bijbel gaf hun troost, — gelukkige geloovigen.

Dikwijls trachtte ik hen te troosten, maar dan klonken mijne woorden zoo banaal, dat ik het beter vond een ieder aan zijn gevoelens over te laten, hunne gedachten baanden zich zelf dan een weg en hun gesloten oogen en prevelende lippen getuigden, dat zij troost gevonden hadden. — Langzamerhand kwam alles voor het transport in gereedheid. Elf ossenwagens waren opgeladen, de twee ernstigste patiënten werden in een licht soort wagentje op een matras gelegd, en door kussens en windkussens ondersteund. Drie anderen waren in zoover hersteld, dat ze weer rondliepen, twee hunner namen daarom plaats achter op de bank van de spider, welke getrokken zou worden door onzen „steeksche witvoet". De zieke kaffers lagen in den grooten transportwagen en hadden een uitstekend plaatsje, terwijl mijnheer J. de veldcornet en ik in het mandenwagentje, door beide vosjes getrokken, plaats namen; dokter K. met eenige kahki schildwachten begeleidde den stoet te paard. Als ge u voorstellen kunt, 11 ossenwagens ieder met 14 ossen bespannen en 4 transportrijtuigen, terwijl reeds 2 ossenwagens met broeder Meuleman vooruitgegaan waren en Dr. P. met den kok den volgenden morgen met nog vier andere vrachtwagens volgden, dan kunt ge begrijpen, hoe groot het werk was, om het op bestemming te brengen en — hoe belangrijk de Hollandsche Ambulance was voor.... Engelschen buit.

DOOR GENERAAL BULLER IN DE VAL GELOKT.

Onze tocht vorderde verbazend langzaam. Van tijd tot tijd moesten we stilhouden, en was er een gunstige gelegenheid om onze dorstigen wat te drinken te geven. Achteraan onze mandenspider was de waterzak bevestigd, en het koele water met een weinig limonade was eene verrukkelijke lafenis bij de drukkende hitte, die er op dit boomlooze zonnige landschap heerschte. Even voor de Kliprivier, moesten we van een hoogen kop, een steil en vol met klippen bezaaid pad af. Onze arme twee patiënten hotsten in den geveerden wagen op en neer, en menige pijnlijke kreet ontsnapten hen. Dit werd nog erger toen we de zeer steile helling naar de rivier afreden. Elk die daartoe in staat was, stapte uit, ging achteraan den wagen hangen en zette de hielen in 't zand om zoodoende tot remmen mede te werken. Stapvoets gingen we verder, toen zagen we het Engelsche kamp en, nader komende konden we eens goed de rangschikking daarvan gadeslaan. We zagen als in afdeelingen allerlei groepjes tenten, waarin men een bepaald handwerk uitoefende, zooals schoenlappen, kleermaken, tuigen repareeren enz. 't Was er ordelijk,

maar poeh! zoo vies, kaal en dor. De enkele paarden, die daar rond graasden, waren wandelende geraamten; hoe kon 't ook anders, gras was er niet, slechts dorre stoppels dienden tot voedsel dezer onschuldige slachtoffers.

De soldaten zagen er allen even vies uit, de uitdrukking hunner gezichten deed mij aan Londensche achterbuurten denken, oef! ik griezelde van hen. Stakkers, ze hadden ook zoo'n honger en ontbering geleden en de sporen daarvan waren bij menigeen zeer duidelijk te zien. Natuurlijk werden we onder veel gejuich aangegaapt en toen de stoet onzer Ambulance midden in het kamp moest stilhouden, werd mijn kar door een menigte van die kahkies omringd. Recht aangenaam was dit niet en menig gezegde, dat ik gelukkig niet verstond, werd er gesmoezeld, totdat een officier hen uitéén joeg met de woorden in 't Engelsch gesproken. „Schaamt ge u niet een vrouw met uwe onbescheidenheden lastig te vallen." De Boer naast mij bedankte in beleefde termen voor deze attentie. Langzaam stapten we verder, een enkel „Bloody Boer" werd ons toegeroepen, doch werd de begeleidende officier het gewaar, dan bleef een geduchte berisping voor den zegsman niet achterwege. 't Was eigenlijk geen wonder, dat men zoo iets hoorde mompelen. „Ze hadden zoo'n honger geleden die arme soldaten, op hun doortocht door Ladysmith op weg naar Pretoria. — Steeds gingen we nog door het kamp, daar stonden we eensklaps weer voor de Kliprivier, maar nog „klippiger" dan te voren.

Arme patiënten, wat hielpen windkussens en steuntjes, neen daarvoor was de beste ligging nog niet geschikt.

Nooit is het Generaal Buller te vergeven, dat deze beide menschen zoo hebben moeten lijden zonder eenige reden; want de 18 gewonde Boeren, te Ladysmith, — waarvoor wij ons kamp moesten opbreken en overbrengen uit een zuiver frissche lucht in een verpestende atmosfeer, — die 18 gewonde Boeren hebben we nooit ter verpleging gevonden of gekregen.

Met veel horten en stooten hadden de eerste wagens den overtocht volbracht. Nu volgde de spider met de twee patiënten door „witvoet" getrokken. „Witvoet" was bij tijden nogal eens koppig geweest, bleef dan eensklaps staan en verkoos geen stap verder te doen, trots alle harde en zachte aanmaningen, tot groot vermaak der Eng. soldaten en tot wanhoop des leidsmans. Op eens nam witvoet weer een drafje aan, en voort ging het dan, totdat hij weer door zoo'n bui overvallen werd. In den overtocht der rivier scheen hij echter geen bezwaar te hebben, maar, o wee! midden in de rivier verkoos witvoet te blijven staan en wat er ook gedaan werd hij deed geen stap verder. Onze kaffer sprong toen in het water, spande hem uit en met vereende krachten kwam de spider over de klippen den steilen oever op. Zulke intermezzo's hielden natuurlijk ontzettend op. Nu waren we in de stad gekomen. Troepen soldaten trokken ons voorbij, de stofwolken vielen op ons neer, die met de verzengende zon boven ons, ons nu juist niet opfrischten. De benauwde lucht der stad woei ons tegen, alles was vervallen, geruïneerd of verwoest en bedekt met een dikke laag rood zand. We trokken steeds verder, kwamen langs de kazerne waar de gaten der bommen in de daken in grooten getale te zien waren, zagen de holen en loopgraven in den grond gemaakt,

waarin de bevolking zich schuil hield gedurende het beleg, en bereikten toen het midden der stad. Een ruiterbende passeert ons in vollen draf, een vriendelijke groet, wordt mij toegeworpen, het was Generaal Warren met zijn stafofficieren, die evenals hun chef mij ondeugend groetten, alsof zij schik hadden in mijne gevangenschap.

Dokter K. wenschte Generaal Buller te spreken, sloeg daarom een zijweg in en de stoet wachtte zijn terugkeer af. Het was inmiddels 6 uur geworden, een eigenaardige gewaarwording in onze maag had ons daarop attent gemaakt. Op proviand hadden we niet gerekend, de afstand zou ruim berekend hoogst 6 uur duren, we waren ± 10 uur vertrokken en nog lang niet op onze bestemming. Wat nu te doen, we hadden zoo'n eetlust. De heer J. kreeg een kist met busjes gemengde spijs van Thieleman en Drost. Iedereen zocht wat naar zijne gading uit. Een blik opensnijder, lepel, vork en mes had ik gelukkig in mijn zak altijd bij mij, en gretig at elk van den inhoud, het overgeblevene aan de omstaande koelies, kaffers of chineezen gevende, die met de Engelsche troepen na het ontzet van Ladysmith weer teruggekomen waren. Enkele Eng. soldaten gaapten dit tooneeltje aan, maar dorsten zeker niet mede te dingen. Na een uur wachtens keerde dokter K. nog niet terug, we besloten maar verder te rijden, den weg op naar de andere zijde van de stad. Bij onzen intocht in Ladysmith hadden onze Eng. wachten ons verlaten. Geen bevel of eenige aanwijzing werd ons gegeven, men liet ons maar zwerven en zoeken: eigenaardige beleefdheid der Eng. generaals tegenover een Roode Kruis Ambulance op transport

met zieken. Overal in de huizen en straten wemelde het van kahki. Koelies, kaffers alles in kahki en.... ook in kahki met Roode-Kruisbanden. Enkele huizen hadden van de bommen geleden, vooral de toren der kerk en een hôtel; deze beiden hadden er duchtig van langs gehad. In de tuinen waren tenten opgeslagen, een park stond vol kanonnen. Toch was er in alles nog een zekere orde en regel te zien, alleen gaf de ontzettende stof aan alles een vuil aanzien. We kwamen weer buiten de stad in de kampen, passeerden een brug en ontmoetten daar een grooten sinjeur met zijn staf, die ons mandenwagentje alleronbescheidenst opnam. Men zeide dat het Generaal Buller was. De avond begon te vallen, we moesten nog een grooten afstand afleggen eer we de aangewezen standplaats bereikt hadden. Dr. K. was inmiddels weer bij ons teruggekeerd en bracht ons op de hoogte van de bevelen van Generaal Buller. In het groote hospitaalkamp „Intombi-kamp" genaamd, zou onze ambulance een standplaats aangewezen worden. Het bewuste kamp lag een half uur gaans van de stad en bevatte ongeveer 800 à 1000 zieken. Door een trein werden er elken morgen zieken en gewonden uit Ladysmith aangevoerd. In het begin van het beleg was dit kamp, bestaande uit linnen tenten, bestemd voor de vrouwen en kinderen die gevlucht waren uit Ladysmith en voor de zieken. Generaal Joubert stond toe, dat de trein, die van Ladysmith naar Pietermaritzburg liep, de zieken en gewonden naar dit kamp overbracht. Natuurlijk was gedurende het beleg de verbinding dezer lijn met andere steden opgebroken.

De avond begon te vallen we moesten nog een grooten afstand afleggen eer we op onze bestemming

waren. De weg was zeer ongelijk en heuvelachtig; onze paarden, muildieren en ossen waren vermoeid en zoo moesten we besluiten op een gunstig gelegen plaats uit te spannen. Daar was in 't minst niet op gerekend, doch het kon niet anders. Een der patiënten maakten een vuurtje aan en we zouden wat water koken om wat drinken te maken. Dat was een goed idee, maar waar was water en vooral drinkbaar water te vinden. Kaffers werden er op uitgestuurd en na een poosje keerden ze terug met een ketel bruin, zanderig water, uit de.... Kliprivier. Deze rivier, die door alle mogelijke onreine en ziektekiemen besmet was, liep door Ladysmith. Er was niets anders te vinden, we hadden ergen dorst en er viel niet te kiezen. Ook dit is een staaltje der hoffelijkheid van Generaal Buller tegenover het Holl. Roode Kruis. Later, toen wij ook in Engelsche handen waren en in dezelfde omstandigheden verkeerden, zond Generaal Hunter ons een sterke bewaking maar — ook tegelijk een wagen vol helder zuiver drinkwater. Vergeef me, maar ik wilde dit zoo terloops even vertellen. Het water werd gekookt, we maakten er door toevoeging van Cibels extract bouillon van, het smaakte afschuwelijk, doch het was warm en we dronken het dus maar, want allen hadden we 't koud, de groote hitte van den dag was overgegaan in een dampigen, kil kouden avond. Toen ik in den ketel keek was de bodem met 1 dM. dikke laag modder bedekt, maar enfin, we hadden wat warms gehad en dat deed ons goed. Dr. K. en mijnheer J. zochten voor den nacht de noodzakelijkste benoodigdheden op en vonden na lang zoeken de kisten met dekens en — welk een verrassing.... een kist met stout.

De grootste smart was voor sommigen van ons gezelschap, dat er geen tabak meer was, „ziet u zuster, dat verwarmt nog wat," zeide mijnheer J., die liep te klappertanden van de koude. Met het zoeken naar allerlei vond hij tot zijn groote blijdschap kruimpjes tabak, die men in een particulier kistje gestrooid had tegen de mot, en waarin hij, tengevolge der duisternis, met vergissing terecht was gekomen. Spoedig zag ik het vuur in zijn pijp weer branden en handenwrijvend hoorde ik hem zeggen, „dat doet een mensch goed."

De zieken bleven dien nacht in de wagens slapen, de herstellenden kregen brancards, die juist voor de hand lagen. Dr. K. en de administrateur sliepen in 't veld, terwijl de heeren voor mij een soort tentje opgeslagen hadden, door een brancard tegen den wagen te zetten en eenige kisten er omheen te plaatsen. Aan de wielen werden lakens vastgemaakt, die over de kisten vallende, een tent voorstelden. We waren allen ter ruste gegaan, toen we een welbekende stem hoorden. Wip! allen waren bij de hand. Dr. Albrecht had dien opstand teweeggebracht. Zoekende in de diepste duisternis naar den weg, bemerkte hij onze wagens, kwam daarom bij ons inlichtingen vragen, en vertelde dat hij en zijne ambulance in het Intombi-kamp gestationneerd waren op Eng. bevel. Ieder zocht na deze stoornis zijn plekje weer op en weldra viel ik in slaap. Het waaide duchtig, mijn „gordijntjes" wapperden in de lucht; ik trok de dekens maar over mijne ooren. Eensklaps krijg ik een eigenaardige gewaarwording, alsof er iets naast mij brieste, een heel raar geluid en gezucht, ik sla de deken weg en een donkere schaduw viel over mij heen, ik zag — een ossenkop

vlak bij mij. We schrokken beide, het beest en ik, het keerde zich gauw om en ging een andere kant uit om te grazen. Bekomen van den schrik, bemerkte ik dat de ossen losgeraakt waren en in de duisternis om ons kamp ronddwaalden. Ik wachtte sluimerende den morgen af, want de dauw had mij den slaap ontnomen, kleeren en dekens waren allen klam en nat geworden. Een aangenaam gevoel is zoo iets niet. Tot ontbijt dronken we weer eens een kopje bouillon van den vorigen avond met wat geperst brood van Lensveld. Onze zieken hadden een beteren nacht gehad en waren zeer tevreden. Vroeg in den morgen trokken we op naar het Eng. hospitaalkamp. 't Was maar zeer goed, dat we den weg in de duisternis niet vervolgd hadden, de diepe ravijnen in het bergachtige pad hadden ons leelijk kunnen foppen. Na 1 ½ uur rijdens kwamen we in het kamp aan. Dr. K. overlegde met een officier, er werd ons een plaats aangewezen, die alles behalve gunstig was.

De indruk, dien wij bij de nadering kregen was als van een gewoon militair kamp. Een kleine vijfhonderd tenten van verschillende grootte en voor verschillende doeleinden bestemd, waren regelmatig in rijen geplaatst. Wat meer afgezonderd waren de tenten der manschappen en officieren gelegen, die met de bewaking en verzorging van het kamp belast waren. Stel u eene vlakte voor, waarop het hospitaalkamp opgeslagen is, als een driehoek. De basis is Ladysmith, de rechterzijkant de Platrand en links liggen de kopjes Lombardskop en Bulwanakop. Waar de bergen naar elkaar toeloopen, dus aan den top van den driehoek, daar tusschendoor loopt de spoorweg naar Pieter Maritz-

burg. Ter zijde links van deze spoorlijn zag men, tegen een kopje aan, ontelbare witte kruisen staan „het kerkhof". Nu juist aan de tegenovergestelde zijde van het kamp gelegen, dus dichter naar Ladysmith toe, was de begraafplaats voor alle ongerechtigheden, de wasscherij en verdere inrichtingen van dien aard. En daar, bij deze besmette aarde, een verzamelplaats dus van de typhus-bacteriën enz., daarbij werd ons een standplaats aangewezen. We sloegen onze tenten met de open zijde naar de Bulwanakop, het uitzicht konden we mijden, doch den stank en het gevaar van besmetting niet, dat ons door den wind, die van de zijde van den Platrand kwam, aangewaaid werd. Ook de ondragelijke hitte werkte mede deze hoogst onaangename atmosfeer verpestend te maken.

Met grooten ijver begonnen we af te laden; de toegesnelde Eng. soldaten kwamen quasi hunne hulp verleenen, maar stalen wat ze te pakken konden krijgen en maakten zich uit de voeten. Dr. K. maakte dadelijk rapport bij den dienstdoenden officier, een wacht werd uitgezet en nu konden we vrij onzen gang gaan. Broeder M., met de vooruitgezondene ossenwagens, was bevolen bij het station af te laden, waar later ook alle andere ambulancegoederen gebracht moesten worden en daar ook bewaakt werden door Engelsche wachten, die zelf goed slag van stelen hadden. Het leukste was wel de geschiedenis van een soldaat, die een gestolen siphon had, om koolzuurhoudend water te maken, doch de „sparcels" niet gevonden had. Toen vroeg hij een onzer ambulance-leden, hoe of dat machine toch in elkaar zat en waar of men de koolzuur kon vinden." Een officier van de Medical

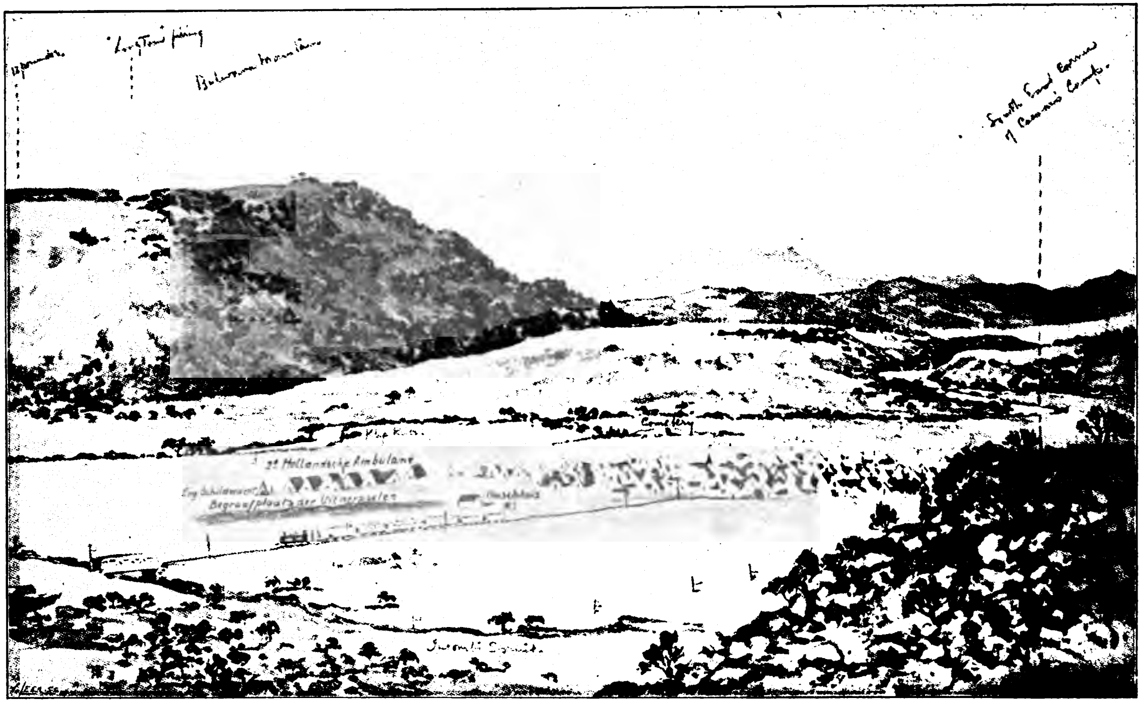

2e Ned. Veld-Ambulance in gevangenschap in het Intombi-kamp. (Intombi = jong meisje.)

War kwam opname van de patiënten doen. Mij ziende, vroeg hij of ik al ontbeten had en op mijn ontkennend antwoord, werd mij op zijn bevel, thee en biscuits gebracht, dat we natuurlijk deelden. Ook hadden wij reeds werk gemaakt, om ons een goed ontbijt te bereiden, maar toen wij van onzen Ambulancevoorraad wilden afnemen, werd ons medegedeeld, dat de goederen geconfisceerd waren en wij op een bewijs van een der Eng. officieren eten uit de cantine konden krijgen. Dat lokte natuurlijk weer groot protest uit, we waren hierheen gezonden om als een „Roode Kruis Ambulance" 18 Boeren te verplegen, en nu werden we zelf behandeld als gevangenen. Voorloopig moesten we ons schikken in ons lot, en een poosje later verscheen dan ook werkelijk een kahki met een wollen deken, waarin men dien nacht geslapen had, en waarin hij nu 6 flinke witte brooden, busjes eten, een zak koffie en grove suiker bracht.

Intusschen hadden onze heeren tenten opgeslagen en de zieken werden spoedig uit de wagens er in gebracht. Het was ontzettend warm en bovendien was onze standplaats geheel verstoken van schaduw. Ook hadden we allen hevige hoofdpijn en den een voor den ander viel in de stoelen neer, om voor een uurtje de oogen te sluiten.

Dokter K. en de heer J. schreven een protest op hunne knieën, ik kookte koffie die bijzonder sterk uitviel en die zonder melk onze Boertjes niet smaakte; en sneed het brood, terwijl sommigen den inhoud der busjes naar binnen werkten. Zij moesten wel ergen honger gehad hebben om den moed te vinden, de onsmakelijke slecht riekenden inhoud op te eten. Ik

voor mij smulde aan de droge boterhammen, want het brood was goed en het nam mijn hoofdpijn weg. Voor de zieken waren er nog enkele rauwe eieren overgebleven, want lang te voren had ik ze al opgezameld, maar de melk was op en wij mochten geen busjes condence-melk van onzen voorraad nemen. Onze arme typhuslijder moest dus ook van de koffie mededrinken, totdat later op bevel van een officier van de Med. War eenige flesschen melk verschaft werden.

Inmiddels bemerkten wij de leden der Duitsch-Belgische Ambulance, die bij Colenso gevangen genomen werd, en nevens onze tenten een plaatsje bekomen hadden, en zoo ontmoetten we vele bekende duitschers van de „Herzog".

Het gezelschap bestond uit drie doktoren, een administrateur, een kok en twee verplegers. Twee wagens en 1 trolly brachten zij mede en 6 patiënten waren nog onder behandeling. Alle tenten werden op een rij geplaatst en streng door Engelsche soldaten bewaakt, waarvoor dan ook twee van hunne tenten bij ons kamp opgeslagen werden. In het begin liepen er 4 wachten, twee voor en twee achter de tenten op en neer. Natuurlijk belemmerden deze kahki onze vrijheid maar daar ze ons nog al vrij in onze handelingen lieten, waren we spoedig er aan gewend.

Voortdurend kregen we bezoeken van allerlei autoriteiten, die volgens de berichten over onze Ambulance te Potgietersfarm, uit nieuwsgierigheid kwamen kijken, maar onvoldaan wegliepen, daar we ten eerste niet klaar waren en ten tweede nog de bewuste 18 gewonde Boeren afwachtten om daarna onze inrichting te regelen. Tegen den avond kwam Dr. P. met de overige wagens.

We waren recht blijde met de komst dier wagens, want wij waren reeds angstig dat ons ook deze goederen ontnomen zouden zijn op hooger Eng. bevel, en het verheugde ons daarom te meer, omdat alle keukengereedschappen daarin geborgen waren.

Dr. P. vertelde ons, dat de Hollandsche vlag ook al op hooger orde van den wagen genomen moest worden, natuurlijk had Dr. P. geprotesteerd, volgens de conventie van Génève waren we verplicht onze nationale vlag te voeren, doch besloot men maar aan het Eng. bevel gevolg te geven om des vredes wille. Gelukkig was er reeds een tent voor mij disponibel, ik genoot van water en zeep, zocht mij wat beddegoed uit, want ik was nog al kieschkeurig uitgevallen en met het afladen had men er zoo raar mee omgesprongen. Ook de verrassende verhalen over Eng. reinheid maakten mij zoo kieschkeurig. Daarom zocht men mij de schoonste dekens uit, ,u kunt dan gerust zijn,' werd mij plagend toegevoegd. Nu, de slaap kon ik maar niet pakken, we hadden geen licht en daarom waren we vroeg ter ruste gegaan; aanhoudend hoorde ik nog schieten gedurende den nacht, overigens bleef het rustig, alleen de schildwachten met hun veerkrachtigen regelmatigen stap, verstoorde de algemeene rust. Het begint te dagen, 't is nog wat te vroeg om op te staan en ik blijf daarom over het gebeurde nog wat nadenken. Maar.... wat zie ik, daar beweegt zich iets op mijn deken, ik wip er uit en daar zit me waarlijk een heele familie boschluisjes in mijn deken genesteld. Wat sublimaat vernietigde spoedig deze beweeglijke onaangename gasten. Toch vond ik het goed een overtuigend bewijs te bezitten, om te toonen, hoe opmerkzaam men zijn moest en al waren

we nu op het veld en kon er niet geëischt worden, dat alles naar de regelen der kunst gedaan werd, toch bleek het noodzakelijk reinheid en oplettendheid in toepassing te brengen.

Eene vrouw heeft zoo'n geheel andere opvatting van huishouden, als de man, en toch kunnen beide beschouwingen daaromtrent goed zijn. Den volgenden dag begonnen de broeders Br. en M. en ik er dan ook duchtig op los te poetsen en toen de tent gereed was, smaakten we de voldoening, dat de apotheek er een plaatsje zou vinden. De eene helft werd dus daartoe ingericht, en het andere gedeelte werd bestemd voor de zwaarste zieken, daar een der broeders ook in deze tent zou logeeren en dus tevens tot hulp der zieken kon zijn. Nu ging dat schoonmaken niet zooals men het in onze goed ingerichte hospitalen placht te doen; de zon was wel de voornaamste antiseptica en enkele flesschen met een desinfectie-middel deden ook hier goede diensten, de grond werd geharkt en dan flink met carbol besprenkeld en broeder de Br. verzon zich doelmatige aschbakjes. Een kuiltje werd in den grond gegraven naast het hoofdeneind van een brancard, dagelijks werd er een handje vol aarde opgegooid en wat carbol er over gestrooid.

Het protest werd bewilligd en onze Ambulance-voorraad werd ter onzer beschikking gesteld. De Duitsch-Belgische Ambulance had geen consumptie medegebracht. We waren verplicht om te blijven, totdat onze patiënten hersteld waren, die we uit Potgietersfarm medegebracht hadden. De 18 gewonde Boeren, waarvoor wij ons heerlijk plekje grond te Potgietersfarm moesten verlaten, waren er niet. —

7

Daar onze Ambulance van goed voedsel voorzien was, kwamen de chefs der beide Ambulances overeen de zes patiënten der Duitsch-Belgische Ambulance in de 2de Holl. Ambulance op te laten nemen. Zoo werden dan twee tenten ten dienste der zieken gebruikt en werd de zorg daarvoor onder broeder De Br. en mij

De twee patiënten-tenten in het Intombi-kamp.

verdeeld. Zoo had ik dan gelukkig weer wat bezigheid gevonden. De meeste patiënten hadden kogelwonden en gevoelden zich wel. Na het verbinden was ik dus met mijne zieken klaar, twee italianen hadden door malaria-aanvallen af en toe wat meer verzorging noodig. Den overigen tijd besteedde ik nu aan bezigheden van meer huishoudelijken aard, zooals het verstellen der kleeren, opmaken van de wasch enz. Twee kaffers Hen-

drik en Jan genaamd zouden het linnengoed wasschen. Het water werd gehaald uit de waterrecervoirs, die een kwart uur gaans van onze tenten, door het Eng. gouvernement aan den oever van de Kliprivier geplaatst waren. Ook waren we in het bezit van twee groote teilen en plenty zeep. Op eenigen afstand van onze tenten, midden op de vlakte in de brandende zon, kozen zij een waschplaats uit. Des ochtends 8 uur, nadat zij met witje en het wagentje water gehaald hadden, ving hun eentonig werkje aan en of er nu veel of weinig was, ze waren altijd op denzelfden tijd klaar. Ik sloeg hen eens gade, want ik was niet zeer te vreden over hun werk. Toen begreep ik, waardoor het goed zoo onfrisch rook en stijf was. Een stuk goed werd zeer lang ingewreven met zeep en dan in de teil met water gegooid. Zoo ging het met de geheele wasch, en was men met deze eerste bewerking ten einde, dan wrongen ze te zamen stuk voor stuk uit, zonder de zeep er uit te spoelen, en zoo werd het goed in de felle zon gedroogd. Het goed kostte ontzettend veel zeep en was toch nog niet schoon. Ik haalde borstel en plank, deed hen voor hoe men in Holland waschte en vertelde hen vooral, dat knokkelolie, het wrijven op het goed met de vuisten tegen elkaar, het beste waschmiddel was. Zij begonnen dan te lachen en „Ja Miss" was altijd het slotwoord en .... Ze waschten zooals zij altijd gewasschen hadden. Slechts de borstel en plank werden af en toe gebruikt, doch met al mijn moeite bleef de schoone wasch vuil. Daarom besloot ik zelf de „fijne wasch" te wasschen. Een der doktoren was ook daarmede nog niet tevreden en ondernam zelf dit werkje eens, om de proef te nemen, doch het viel hem lang niet mee, en ik werd weer vereerd

188109A

met de „klandisie." Het mangelen en pletten deed ik door middel van mijn koffertje. Van strijken was natuurlijk geen kwestie. Daar het in de zon te warm was rekte ik de lakens met broeder M. in het maanlicht. We profiteerden dus nuttig van de schoone avonden.

Eens was een van de waschboys ziek, en dokter wees mij een anderen kaffer aan. Ik ging naar hem toe en zeide. „Jij moet die wasch schoonmaak, jij moet Hendrik help." — „Incone nonna," *) antwoordde hij hoofdschuddend. „En waarom wil jij niet wasch voor die Miss?" De kaffer. „Hih! hih! hih! Incone nonna," steeds hoofdschuddend. Verontwaardigd ging ik naar den dokter en vertelde de vreemde geschiedenis.

Toen stapte onze dokter er op af en bij onderzoek bleek dat die nonna was van een vrouw en voor een vrouw deed hij niets. „Sic!" Groote pret onder de heeren, want dommer, onnoozeler gezicht dan van dezen kaffer was er niet te bedenken. Natuurlijk werd hem aan het verstand gebracht, dat een wit vrouwmensch wel wat te vertellen had en het hem niets hielp, de vrouwenverachter werd waschboy.

Des middags ging ik gewoonlijk wat bij de patiënten babbelen. Op het laatst was ik uitgepraat en vertelde dan maar uit onze Vaderlandsche geschiedenis, van De Ruijter, Tromp, Van Speijk, de inneming van Breda, Turnhout, Bergen-op-Zoom en Brielle. Zij hadden van onze geschiedenis nooit gehoord en vonden haar zeer belangwekkend. Op de scholen werd de Transvaalsche en Vrijstaatsche geschiedenis onderwezen, en de welopgevoede jongelui genoten het onderwijs in

---

*) Incone = neene.

de Kaapkolonie en leerden de Engelsche geschiedenis. De heeren doktoren waren echter spoedig aan de verveling ten prooi. De enkele patiënten, eischten weinig zorg of studie, boeken waren schaarsch en slecht, onze vrijheid was beperkt en de gloeiende hitte en het helle zonnelicht maakten onze tenten weinig genietbaar op den dag. Schaduw was er totaal niet, een plekje onder den wagen of brancard van de Mooi, hadden onze doktoren tot hun middagrust bemachtigd. Op de warme uren zuchtte en klaagde ieder, kwam er dan een „zuchtje" dan was de lucht zoo ontzettend, dat wij ons haastten mond en neus te sluiten en Boldoot's gave kwam goed van pas.

Christiaan, onze drijver.

Ik zocht eenige afleiding, in naai- of stopwerk, ik hield mij rustig in mijn stoel vooraan in mijn tent, overtuigd, dat dit de eenige manier was om deze kwellingsuren door te komen. Gelukkig en dankbaar toen, om vrouw te zijn, want ik vond altijd bezigheid en dat gaf afleiding, al vond ik die in het kousenstoppen en verstellen van de kleeren der Boeren. Zij waren er mij zeer dankbaar voor en zeiden dat de Afrikaansche vrouwen het zoo niet konden.

Onze kok bracht door zijn opgewekt gezang wat variatie in deze eentonigheid. Wij waren nog steeds over zijn kookkunst tevreden. Gesteund door Christiaan (de drijver) en April een geciviliseerde kaffer, genoten we prompte bediening. Onze kafferbedienden hadden elk een vaste post. Van drie, sprak ik reeds, Hendrik, Johan en April. De vijf anderen waren met de verzorging van onzen veestapel belast. Twee hunner, jonge zoeloes, waren nog kort te voren uit een kraal gekomen en in dienst van de 2de Ned. Ambulance gesteld.

Nog totaal natuurmenschen zijnde, werden zij zoo langzamerhand geciviliseerd, doch niet zonder bezwaren gingen deze kaffers tot nieuwe gewoonten over. Hun eigenaardige manier van opschik konden zij niet zoo heel gemakkelijk vaarwel zeggen, en de veertjes in hun zwart gekroesd haar gestoken, maakten bij de welgevormde, donker glanzend zwarte gezichten een aardig effect. Een grove linnenzak met een gat in den bodem gesneden, trokken zij over het hoofd en diende tot kleedingstuk, ook wel een versleten baatje der andere kaffers, een gestolen sok aan een voet en een oude zwarte te groote hoed van Baas Potgieter, gegarneerd met hanenveeren, ziedaar het toilet van den anderen, Danca genaamd. De nieuwe frissche kleeren hen van den Ambulance-voorraad verstrekt, trokken zij onder al hunne oude vieze, versleten baatjes aan, uit vrees anders bestolen te worden, en zoo zwoegde een hunner, Piecenin genaamd, onder 4 baatjes in een ondragelijke Afrikaansche hitte. En nu nog een enkel woord over onze dierenwereld, want in allerlei soorten was ook de Holl. Ambulance daarvan in bezit. Onze veestapel bestond uit negen paarden, muildieren, verscheidene

schapen en de hoenders van Potgietersfarm medegebracht. Voor de paarden waren eenige ruiven gemaakt. Op geregelde tijden kregen onze viervoeters mielies en het was aardig om te zien, hoe de bruintjes allen gezamenlijk kwamen aanstappen, op de bepaalde tijden dat hunne ruiven gevuld werden. En dan dat gekibbel en geschop onder die paarden, zoo echt jaloersch, en vooral moesten de muildieren het ontgelden, en dikwijls was het noodzakelijk dat de heeren tusschenbeide kwamen, de sterkste zou dan ook weer het beste af zijn en onze arme zieke Piet, een der gewonde paarden, die mistroostig weggeloopen was, werd dan met vernietigende blikken van zijne kameraden, tot de ruif toegelaten. Zoo is de macht van den sterkste in het dierenrijk ook de zegevierende, dikwijls dacht ik bij dit tooneeltje aan het lot der Republieken, wie zou dààr tusschenbeide komen, om de rechten van het arme, gewonde Boerenvolk te verdedigen. Maar ik was over onzen dierenrijkdom aan het vertellen. Des morgens gingen beide zoeloe's Danca en Piecenin het land in en dwaalden met hen over de dorre vlakte. De hoenders verdwenen successievelijk en waren in het vleeschprogram, een heerlijke afwisseling. Wel met weemoed zagen we telkenmale die arme dieren naar de keukentent brengen, doch als wij ze niet opgegeten hadden, dan zouden de Engelschen het voor ons gedaan hebben, er viel dus niet over te redeneeren. Tot het laatst had de kok een kalkoen bewaard, en dit was dan ook een recht feestmaal, al was ze niet getruffeerd. Onze toenmalige patiënten zullen nu op Sint Helena of Ceylon nog wel eens aan de Hollandsche tafel in het Intombi-kamp denken.

Nog allerlei kruipende en vliegende beesten bezochten ons kamp. Vooral waren de vliegen een ontzettende plaag en het was werkelijk een kunstgreep een hap eten of een teug drinken te nuttigen, zonder een vlieg naar binnen te krijgen. Des avonds, als de zon onder was, zag de zoldering van mijn tent er zeer bewoond uit. In allerlei kleuren waren allerlei rustende insecten aanwezig. Hottentotten (zeer onschuldige lichtgroene beestjes, ter groote van een tor), sprinkhanen, torren, spinnen en verschillende soorten vliegen. De groen gevlamde vlieg, was mijn ergste vijand, overigens was ik nog al op mijn gemak met dit goedje. Het aardigste om te zien was wel het touwtje van mijn venstertje, dat dubbel zoo dik leek als het was en zwart van opeengestapelde vliegen zag. Nog meer algemeene vijanden hadden de bewoners van ons kamp. De mooi gekleurde jaagspin en de slang. De eerste komt in scholen aanloopen en is vergiftig. Zij loopen zeer snel en het beste is hen uit den weg te gaan. Slangen bezochten tweemaal onze tenten. Eens ontdekte een der patiënten een rechtopstaande slang naast zijn brancard. De daar tegenwoordige broeder wist hem heel handig te vangen en het beest, dat van een zeer vergiftige aard bleek te zijn, werd gedood. De anderen waren spoediger aan hun eind gebracht.

En nu nog het een en ander over de omgeving van ons kamp. Hoewel vlak, dor en schaduwloos, hadden we op onze kleine wandelingen ontdekt, dat op een half uur gaans dicht bij den platrand, een groote ravijn was onder boomen en groen verscholen. We doopten haar de „grot", en het was werkelijk eene oase in dit eentonige landschap. De tochtjes per spider zoo

De leden, patiënten en bedienden der 2e Ned. Amb. in het Intombi-kamp.

schaarsch gedaan, vond ik recht gezellig, enkele malen stapte ik er alleen op los, maar, o wee! dan werd ik van uit ons kamp waargenomen door de bynocle, en ging er een hoera! op bij mijn behouden terugkomst. Ook wandelde ik weleens langs de rivier, en dan zeide broeder M. schertsend: „Die Zandspruit kon eens op de Maas gelijken." Ik geloof, dat de heeren weleens dachten, dat ik heimwee had, doch gelukkig heeft mij dat niet gekweld. Maar eens op een Zondagmorgen maakte ik ook deze wandeling en liep in gedachten voort. Het was mooi weer en vroeg, langs het water in het gras hoorde ik vogels zingen, ik ontdekte enkele bijzondere mooie bloemsoorten, en in de verte aan den voet van den Bulwanakop graasde een kudde geiten in de nabijheid van de talrijke witte kruisjes. Al door wandelende en zoekende naar bloemen hoor ik een voetstap in mijn nabijheid. Het is een Engelsch sergeant. „Good Morning", zeide hij en wees tegelijk met zijn vinger naar een stoet, die zich langzaam voortbewoog. Vier brancards, elk gedragen door twee man en voorafgegaan door een dominé in ambtsgewaad, brachten vier dooden naar hunne rustplaats. De sergeant ging verder, ik bleef getroffen staan, 4 tegelijk. Wel had bij ons het gerucht gegaan, dat er dagelijks van 15—20 patiënten stierven, maar ik had het voor overdrijving gehouden. Nog steeds stond ik den stoet na te staren, daar waren ze op het kerkhof gekomen, alle vier werden in het gedolven graf geworpen, de soldaten ontblooten het hoofd, de dominé hield een toespraak en de plechtigheid was afgeloopen. Misschien gingen de leege brancards met de dragers weder eenige afgestorvenen halen.

In de vallei te Ladysmith bij het Intombi-kamp.

De koele machinale wijze, de vier dooden tegelijk, het medelijden met de achterblijvenden der afgestorvenen, dat alles vervulde mij met ontzetting. Ik werd op eens het ontzettende gevaar van besmetting gewaar, waaraan wij allen noodeloos blootgesteld waren en de Genestet's woorden klonken in mijne ooren „Heden ik en morgen gij." Ziet, toen kwam ik niet opgewekt van mijne wandeling terug en dachten de heeren dat ik heimwee had, omdat ik zoo treurig keek.

Nu heb ik u van onze levenswijze in het Intombikamp verteld. Ik wil er dit nog aan toevoegen, dat de patiënten veel met domino, damspel en bijbellezen zich bezig hielden en des Zondags deden wij gezamenlijk aan sport enz. De merkwaardigste gebeurtenissen wil ik u nu verhalen en daarom voer ik u weer terug naar den tweeden morgen van ons verblijf aldaar.

't Was tegen een uur of elf, iedereen was aan 't werk geweest en rustte op het warmst van den dag wat uit, toen een Engelsch predikant ons met een bezoek kwam vereeren. Juist was ik in gesprek met Dr. K. toen hij de tent binnen stapte. Een enkele stoel, die in de nabijheid stond, werd hem aangeboden en Z.Eerwaarde begon het doel van zijn bezoek uit te leggen. Hij kwam met een verzoek tot mij en wel uit naam der dames verpleegsters uit het Engelsche hospitaalkamp. Reeds lang hadden de dames gewenscht de Bulwanakop te bestijgen, nu zouden zij dezen middag haar plan ten uitvoer brengen en noodigden mij uit om van de partij te zijn. Zooveel vriendelijkheid had ik niet verwacht, ik keek den dokter onthutst aan en vroeg hem, wat of hij er van dacht. „Zoo u lust hebt, zou ik het maar aannemen," en ik

stemde dus toe. Maar, en daar kwam de grootste verrassing: ..... „Maar mogen we dan gebruik maken van uw transportwagen?" hernam Zijn Eerwaarde. Als een douche werkte het op mij terug, daarom die vriendelijkheid jegens mij. Dokter K. antwoordde, daarover met Dr. P. te zullen spreken, mijn lust tot uitgaan was geheel verdwenen en na rijp beraad werd Z.Eerw. medegedeeld, dat men in de gegeven omstandigheden (we werden immers als gevangenen behandeld), het raadzamer achtte aan zijn verzoek geen gevolg te geven. De dominé stapte heen en sedert dien tijd was de houding van onze gastheeren!! — meer gereserveerd.

De eerste week hadden we onophoudelijk bezoek van verschillende doktoren; onze rijke voorraad linnen kwam ons uitstekend van pas, het heldere wit op de bedden was een ongekende luxe in het Eng. hospitaalkamp en de verbanden en brancards van „de Mooi" wekten allen hunne bewondering op. Dikwijls werd de dokter om medicijnen verzocht, want wonderolie en carbol scheen in de Eng. apotheek niet meer voorradig te zijn. Ook boden wij onze diensten ter verpleging hunner patiënten aan, doch deze werden hoogmoedig van de hand gewezen. In het Intombi-kamp werden ± 1000 patiënten verpleegd. Het ziekengetal overtrof verre de gewonden, de taak aan de militaire verplegers opgedragen, was inderdaad zeer zwaar. Toch heerschte er overal de grootste orde, geen snipper lag er op den grond, alle ongerechtigheden werden door koelies verwijderd. Er waren *) negentien pleeg-

*) Later vernam ik, dat van deze 19 zusters slechts 3 nog gezond waren, de anderen waren allen met Interie-fever naar Pietermaritzburg vertrokken.

zusters in het kamp, katholieke, Afrikaansche en Eng. Roode-Kruiszusters. Zoo ontmoette ik bij mijn bezoek aan den Hollander D. een hunner. Zij was eene lieve verschijning met haar wit kanten mutsje op. Zij vertelde mij, dat patiënt D. na zijne ernstige verwonding te Elandslaagte in het kamp (Eng.) opgenomen werd en in hare afdeeling geplaatst was. Verrukt was zij over de voldoening van haar werk, want nooit had zij geloofd, dat deze jonge man, na allerlei ziekte doorgemaakt te hebben, het leven zou behouden. Nu kwam zij juist afscheid nemen, haar echtgenoot, een majoor, lag te Ladysmith aan typhus ziek en zij ging nu natuurlijk daar heen. Met veel hartelijkheid nam zij afscheid van onzen Hollander, die nu aan onze Ambulance opgedragen werd. Dikwijls vertelde de heer D. mij van haar, met het grootste respect en dankbaarheid. Een der dagen van ons verblijf werd dokter K. met zijn staf bij generaal Buller ontboden. We waren zeer nieuwsgierig naar den uitslag van dit bezoek, veronderstellende, dat er nota genomen was van de vele protesten, die dokter K. wegens de verkeerde behandeling jegens onze Ambulance, had verzonden, maar ons werd slechts gemeld, dat wij vrij waren maar de patiënten als krijgsgevangenen beschouwd werden. Dit wisten we reeds, doch van onze vrijheid bemerkten we niet veel. Dokter A. der Duitsch-Belgische Ambulance, die nog onder verdenking scheen te staan, opzettelijk krijgsgevangen patiënten te hebben laten ontvluchten, werd gevangen genomen en naar de tronk (gevangenis) te Ladysmith gebracht. 't Gaf algemeene verontwaardiging, doch er viel niets aan te doen; tusschen gewapend geleide verliet dokter A. zeer treurig

ons kamp. De andere Duitsche doktoren vertrokken na eenige dagen met Eng. verlof naar Dundee. Het was werkelijk een uitkomst voor hen, want de Eng. keuken was uiterst slecht. Menig keer werd het rantsoen uit de Eng. cantine geleverd, niet gebruikt, de aardappelen waren bedorven, het vleesch niet genietbaar enz. Gelukkige menschen die wij waren, dat we van onzen voorraad ten geschenke konden geven. Arme Tommies, voor u bestond zoo'n Holl. Ambulance niet. Na acht dagen kwam Dr. A. als vrij man in ons kamp terug, de Eng. autoriteiten hadden onze ambulance als zijn voorloopig logies aangewezen. Zeer verontwaardigd over de behandeling en voeding, beschreef Dr. A. ons zijn verblijf in de tronk, waar onreinheid de hoofdgrief was, het eten bedorven en de behandeling beneden alle peil.

Gedurende ons verblijf in het Intombi-kamp hadden we niets van de Boeren vernomen; de overdreven gunstige verhalen van al die bekwame officieren in het veilige kamp en de Eng. couranten, ons door hen gebracht, deden ons gelooven, dat de Boerenzaak zoo goed als verloren was; we waren dus zeer verlangend eens Boerenberichten te hooren, doch eene telegram van generaal Prinsloo aan Sir Redvers Buller om inlichtingen, omtrent de ambulance Koster en zieken, was het eenige bericht, wat we al dien tijd van hen vernamen. Langzamerhand begonnen we plannen tot vertrek te maken, we waren nu drie weken daar, de patiënten waren genoeg hersteld en we konden nog zooveel anderen helpen, dus werd de majoor van het hospitaalkamp daarvan op de hoogte gesteld. De kaffers schenen het begrepen te hebben. De Engelschen, die

den kaffers de gelijke rechten geven als aan de wit mensch (blanken), verkozen zij liever te dienen dan weer bij de Boeren terug te keeren. Zoo ontdekten we op een morgen, dat al onze kaffers gepakt en gezakt het hazenpad gekozen hadden, en bleven ons slechts Christaan en de twee zoeloes over. Het kleine zieke kaffertje en de gewonde, die sedert de opname in ons hospitaal te Potgietersfarm nog steeds bij ons verpleegd werden, waren in zoover hersteld, dat zij ons behulpzaam, konden zijn, en zoo redden we ons weer in de keuken en daar onze schapen op waren, hadden we slechts één boy voor het vee noodig. Mijn waschboys werden vervangen door koelies, die telkens wegbleven. De patiënten, nu krachtig van lichaam geworden, begrepen hunne toekomst, (wij hadden daarover zooveel mogelijk gezwegen). Ik begreep hunne plannen, hoewel ik niets zeggen en niets weten mocht. Bij toeval konden zij zoo gemakkelijk geperst brood bereiken en koffie had men vergeten weg te bergen, ook de melk stond als voor de hand. Hunne kleeren waren altijd volgens regel en orde, netjes ingepakt en busjes vleesch en kost vonden toevallig een goede bergplaats in het bundeltje, terwijl pakjes tabak, kaarsen en lucifers in hunne zakken verdwaald waren. Niemand wist er iets van, doch met gespannen oor luisterde ik elken nacht, want ik begreep, dat zij wilden vluchten. Elken avond was de maan te helder, het was of de fortuin hun den rug gekeerd had, aan vluchten viel niet te denken. Daar kwam een hevig onweer, hagel en regen viel bij stroomen, de lucht was zwaar bewolkt — en nu zouden zij zeker gaan, dacht ik. Ingespannen lag ik te luisteren of er geen geweerschot klonk. Doch het onweer trok voorbij, de lachende maan

bescheen het kamp weer, de gelegenheid was voorbij. Tot mijne verwondering vond ik hen allen den volgenden morgen present. Dienzelfden dag werd de wacht verdubbeld en elken nacht door den inspecteerende kahki, de hoofden der patiënten geteld. Later vernam ik, dat zij driemaal geprobeerd hadden te ontvluchten, zelfs eens waren zij tot onder aan de Platrand geweest, doch ontdekt door de Eng. wachten die verraad meenden te bespeuren, en een zoeklicht op hen richtten. Zij wierpen zich voorover op den grond en achtten het voor hun behoud beter terug te keeren, daar de legers van het Boerenkamp zoo ver weggelegen waren en zij te lang door de vijandelijke troepen heen moesten. Generaal Buller had beslist, dat de zes gezonde (?) Boeren des middags den 21sten Maart door een gewapende wacht naar de tronk gebracht zouden worden. Het was een treurig besluit voor die arme mannen en de arme vrouwen en kinderen die zij achterlieten; wanneer zouden zij elkaar weer zien? Den avond te voren hadden] we gezamenlijk eenige pakjes klaargemaakt, om hen in hunne gevangenschap van het hoognoodige te voorzien. Zeep, handdoeken, eenige onderkleeren en verschillende zaken, waren bijeen gezameld. Hoogst verrast waren die mannen bij de ontvangst van dit „Roode Kruis" presentje; hunne dankbaarheid wil ik daarom gaarne hiermede vertolken. Wellicht komt er bij enkele lezers een verdenking tegen ons op, dat wij hiermede de neutraliteit geschonden hebben, vergeef het ons dan, want die gevoelens tegenover arme, ontslagen gevangen patiënten die van alles beroofd waren hadden ook de Engelschen hen getoond, want patiënt D. de Hollander, kwam in onze ambulance voorzien van kleeren hem door de Engelschen

8

verschaft. Dagelijks kwamen Engelsche ambulance treinen zieken en gewonden uit het Intombi-kamp halen, om hen naar Pietermaritzburg te vervoeren, daar het Intombi-kamp wegens hare ligging en groote besmetting ontruimd werd. De dag van vertrek der overgebleven zieken en patiënten werd bepaald. Voorzien van padkost wandelden onze patiënten naar het station, want ook zij zouden in het hospitaal te Pietermaritzburg opgenomen worden. Een kolossale Boer Pretorius, met het gipsverband om zijn rechter been, werd door een der broeders in de brancard van de Mooi gereden. Allerlei zieken onder de Engelschen, de een al ellendiger dan de andere, zagen we op draagbedden, door koelies gedragen, naar den trein brengen. Ik zag hier een ellende, die onbeschrijfelijk was; uitgeput, vermagerd, doodelijk bleek waren die arme lichamen. Daar kwam onze brancard aan. Deze scheen op zichzelf voor de Engelschen iets vreemds en trok veel bewondering. De nieuwsgierigen verdrongen zich er om heen, de kap werd van den wagen genomen en een flinke, groote stevige Afrikaander kwam er lachende uit te voorschijn. Eene treffende tegenstelling, niet waar? Een eerste klasse coupé werd hen aangewezen, de vier mannen namen plaats terwijl hunne bewakers, twee kahki, het gezelschap voltallig maakten. De elfde patiënt, Botha, mocht met toestemming van den stafofficier of the Med. War. met ons mede naar de Boeren terugkeeren. „De jongen ziet er zoo ellendig uit, hij zal het eerste half jaar wel niet kunnen vechten en dan zal de oorlog wel geëindigd zijn," zeide hij, tot groote blijdschap van Botha en ons.

Onze vier herstellenden hadden een goed plekje, en hoogst tevreden verlieten wij hen. We wachtten het ver-

trek van den trein af. Onze aandacht werd getrokken door een aanhoudend gewuif en gewenk van uit een der voorste wagens. Daarom ontdekken we onze 6 andere patiënten die met denzelfden trein overgebracht werden naar Durban en van daar op de wachtschepen ingedeeld zouden worden.

Haastig vertelden zij mij, dat zij het o! zoo goed gehad hadden; aan koffie en thee met suiker enz. geen gebrek; doch ik begreep, dat zij het daarom in zoo'n overdreven vorm vertelden, opdat ik het tegendeel zou begrijpen en zij hunne nogal geschikte bewakers te vriend wilden houden. De trein vertrok, wij gingen huiswaarts door de puinhoopen van het Intombi-kamp, dat weldra niet meer zou bestaan.

Wij waren in afwachting van het bevel van Sir Redvers Buller om te kunnen vertrekken. Weer gingen eenige dagen, die ons oneindig toeschenen, voorbij. De ongezelligheid had wel haar toppunt bereikt, want in onze tenten waren we ook tot inpakken overgegaan, de patiënten waren heen, en buiten onze tenten zagen wij de ruïne van het Eng. hospitaalkamp. De watertines werden weggehaald en we moesten dus maar weer het water der Kliprivier gebruiken. Te voren hadden we reeds, zoodra wij begrepen dat deze reservoirs opgeruimd zouden worden, alle vaten en pannen en ketels met dit nog niet eens vertrouwbaar, doch helder water gevuld, en gelukkig zijn we niet genoodzaakt geweest, het besmette water te gebruiken, dan alleen voor waschwater. Onze heeren maakten nu gebruik van hunne vrijheid en maakten uitstapjes te paard buiten het kamp. In Ladysmith zelf was hen de toegang verboden. Op een hunner ritjes kwamen zij bij den mislukten dam terecht, die

door de Boeren gelegd was om Ladysmith onder water te laten loopen.

Met het fotografietoestel op den rug besloot de heer J. de heeren de volgende keer te begeleiden. Soms kwam ik in de gelegenheid Engelsche pleegzusters te spreken.

De doktoren bij den dam der Kliprivier.

Dan vertelden we elkaar's wederwaardigheden en ook gaf een hunner in hare gesprekken mij te kennen, dat zij wel eens gaarne ons kamp wenschte te zien. Ik noodigde haar daarom uit en verwachtte haar op de thee. Natuurlijk had ik gezorgd haar in de gegeven omstandigheden een zoo'n waardig mogelijke ontvangst te bereiden. Mijn tent had ik wat opgesmukt,

het rose muskieten gaas was elegant door banden van zwachtels opgenomen, de koelkaraf midden op tafel prijkte met bloempjes, droog en onoogelijk, van heinde en verre bij elkaar gezocht. Mijn theeservies bestond uit een trekpot voor 10 personen en een dito melkkan, beide van email, een glazen stopfleschje voor de suiker, email kopjes en bekertjes. Lepeltjes alleen ontbraken. Van Houtens cacao en Mariabiscuit prijkten op een email broodschaaltje en werden beschut tegen indringers (de vliegen), door kleedjes van rose muskietengaas. Voldaan over mijne huishoudelijke inrichting, zette ik mij met een handwerk neer, om mijne gasten te ontvangen, want de bewuste Eng. zuster wilde gaarne nog eenige collega's medebrengen.

De tijd ging voorbij, reeds $^3/_4$ uur was er verloopen en nog steeds zat ik op mijne gasten te wachten. „'t Is recht gezellig, hé zuster, zoo'n visite, mag ik ook eens komen? de dames zijn nogal onderhoudend," klonk het spottend uit nevenstaande dokterstent. Nu, bij gemis van het gewenschte bezoek, kwamen onze heeren op de thee en had ik, niettegenstaande hun scherts, eer van mijn theevisite. De zusters kwamen niet. Den volgenden dag vernamen we van een hunner, dat zij onderweg zijnde, teruggeroepen waren; jammer genoeg was nu bij haar bezoek de indruk van ons kamp niet aanlokkelijk, want we waren aan het inpakken van onzen inventaris. Nu ik daarop neerkom, wil ik nog van een verrassing vertellen, die we bij onzen inboedel gevonden hadden. Een cadeaukist was ontdekt en tot onze groote blijdschap kwamen er allerlei heerlijke eetwaren uit te voorschijn: 2 bussen geurige koffie, een bus cacoa, thee, tabak en twee flesschen rijnwijn en .... daar ging een

hoera! van al de omstanders voor mij op, toen er ook een stukje rookvleesch voor den dag kwam. Nu, mijn afkeer van jam, werd door velen onzer gedeeld, en spoedig was het stuk, door den kok hoe fijn ook gesneden niet meer. Ter voldoening onzer waschergernis wil ik u nog een vondst mededeelen. Een der laatste dagen van

ons verblijf in het Eng. kamp, ontdekte ik op een verborgen plekje eenig bleekpoeder. Ik nam er van mede, en door eenige heeren geholpen werd de proef genomen en tot aller voldoening hing er eenige uren later reeds een schoone, heldere wasch aan de touwtjes. De eer van mijn waschkennis was hiermee gered!

Intusschen waren wij reisvaardig; eenige dagen verliepen en nog kwamen er maar geen transportmiddelen,

Dr. K. stapte nog eens naar generaal Buller heen en tegen den avond zagen we het goede resultaat van diens tocht. Elf ossenwagens met circa 200 ossen kampeerden ten Oosten van ons kamp. Den volgenden morgen mocht de drijver nog niet opladen, omdat er nog geen bevel van Eng. zijde gekomen was. Eerst tegen 12 uur werd ons medegedeeld, dat we ons gereed moesten maken, omdat men tegen 2 uur zou aanvangen met opladen. Toen dit bericht ons werd medegedeeld, waren de doktoren uitgereden en zat mijnheer J. in mijn tent wat te werken. Overal was het rommelig en daar mijn tent het best op orde was, werd deze tot zitkamer verkozen. Mijnheer J. stond den officier, een jong man, met een brutaal, ingebeeld uiterlijk, te woord. De officier keek de tent in en vroeg of hij binnenkomen mocht, hetgeen we niet konden weigeren, daar de Afrikaansche zon zoo drukkend warm is. We hadden het hem zelfs moeten aanbieden volgens de gewoonten van het kampleven. Hij stapte binnen en nam, zonder te groeten plaats; ik hield mij dus alsof ik hem niet zag. Toen werd er een gesprek tusschen de heer J. en hem gevoerd, waarvan ik niets verstond, doch het was van den volgenden inhoud geweest.

Officier: „Wat is dat voor een mensch, dat daar zit."

Mijnh. J.: „Dat is onze geachte zuster," (wat scherp).

De officier keek mij met onbeschaamdheid aan, doch ik bleef bezig alsof er niemand aanwezig was. Mijnheer J. vond het in deze onaangename omstandigheden beter mij aan hem voor te stellen en — met een grijnslach beantwoordde de officier deze beleefdheid. Daarop richtte hij het gesprek tot mij.

Off.: „What do you like better to nurse the Englishman or the Boer."

Ik: „All the same" (kort).

Off.: „The Englishman is better than the Boer."

J.: „So! 't is all the same to me."

Off.: „But, when I was sick, did you like to nurse me."

J.: „When it was ordred by the docter and you were placed in my station, o, yes it is my duty. I am sister of the International Red Cross Society. It is all the same to me."

Off.: „Ah! all is all the same to you, good bey," en nu beleefd groetend verdween het ingebeelde officiertje haastig.

MET DE WITTE VLAG DOOR DE VECHTLINIE.

Tegen 3 uur kwam het bevel om direct op te laden en geholpen door 12 koelies en 18 soldaten, waren we op den bepaalden tijd (te 4 uur) gereed. Eenige officieren kwamen afscheid nemen en een zeer eerwaardig Eng. Afrikaander, die een oprecht vriend van de Boeren scheen te zijn, kwam mij eene goede reis wenschen en zijn spijt betuigen, dat ik genoodzaakt was geweest, zoo'n hoogst onaangenamen tijd in dit kamp door te maken. De gewonde kaffer, die bij de Engelschen thuis hoorde, lieten wij in het Eng. hospitaal opnemen. Het kleine, zwarte kaffertje was beter en hielp trouw onzen drijver Christiaan, die de groote ziekenwagen leidde, waarin de Hollander en Botha lagen. Broeder De H. was reeds sedert acht dagen lijdende aan dysenterie en kon gemakkelijk in het kleine transport-ziekenwagentje vervoerd worden, dat door onzen kok bestuurd werd. Dokter A. had de spider voor zijne rekening genomen waar ook ik in zou plaats nemen. De elf ossenwagens volgden, terwijl de beide doktoren, de administrateur, een Eng. officier en eenige Eng. soldaten den stoet te paard begeleidden. Niet zonder eenige weemoe-

dige gedachten verlieten wij onze vroegere standplaats, maar tevens hoogst dankbaar en verheugd den terugtocht te kunnen aanvaarden en wel was het mij een wonder, dat er maar een van ons ziek geworden was. Maar ik was daarmede te voorbarig geweest, doch later kom ik daarop terug.

Aan een hoogst zenuwachtig man en een spider, die kraakte en waarvan de rem gebroken was, met een muildier er voor, dat altijd den tegenovergestelden kant uitging als waarheen hij geleid werd, zie, daar waaraan men mijn persoon had toevertrouwd. Het ergste stond mij steeds voor den geest, en steeds vreesde ik mijn nek te zullen breken. We waren goed over de rails van de spoorlijn gekomen, en dat was een dankgebed waard; we sloegen rechtsom, het ging aldoor steeds goed en steeds verder. Maar, o wee! daar kreeg ik de Kliprivier in het gezicht en in een wip was ik er uit. „Entschüldigen Sie bitte, Herr Dokter, aber es ist zu schwer für das arme Thier ganz allein uns schwere Leute über den Fluss zu ziehen. Ihr Wagen hat auch keine Bremse," en ..... ik kroop in den wagen bij onzen drijver, wien ik mijn leven liever toevertrouwde. Ik keek eens even naar den beteuterden dokter, ik geloof zeker „den beleedigden dokter". Werkelijk kwam de wagen met muil en voerman behouden door de rivier. Stel u voor een scheeve steile weg, met een snelle kromming over klippen afwaarts gaande, dan door het hoogstaande water en een modderpoel aan den anderen oever der rivier waar het te volgen pad met een groote bocht opwaarts liep, bemoeielijkt door de vele diepe sporen, door andere wagens daarin achtergelaten. Midden in de rivier ontmoetten we een hoog geplaatst Engelsch officier. Het bleek

bepaald een voornaam heer te zijn, want op zijn bevel, reed een der officieren van zijn staf tot onze doktoren, die zich daarop tot den bevelhebber wendden en na een kort verslag zich weer bij ons voegden. Later vertelden zij mij, dat het generaal Buller was. De tocht ging door Ladysmith. Het roode stofzand lag duimdik over den weg, en door de wielen der wagens omhoog gedreven, waaide het ons in mond en oogen. Onze wagens waren in de stofwolken niet te onderscheiden. De gedachten aan de ontzettende besmetting en de afschuwelijke lucht, die we inademden met de stofmassa die ons bedekte, dat alles was onhoudbaar. We trokken langs de tronk, een gewoon houten huis, met gebroken vensters, waaraan ijzeren tralies aangebracht waren. Dr. A. was deze herinnering natuurlijk niet zeer aangenaam. 't Werd reeds donker en slechts enkele huizen, meest herbergen, waren verlicht en gevuld met kahki. Op de veranda's van verscheidene huizen zagen we zieken liggen, de stad was overvol, doch de verschrikkelijke stof en de duisternis beletten ons alles goed te onderscheiden. We trokken steeds voort en gingen een heuvel op, waar de lucht reeds zuiverder werd; twee mijlen buiten de stad zouden we kampeeren. Links van ons lag het groote ceasarskamp, dat met zijn kleine lichten een fantastisch aanzien had, terwijl de vuurtjes der wachten op den kop voor het kamp gelegen, de aantrekkelijkheid van het geheel verhoogden. We waren nu gelukkig buiten in de frissche zuivere lucht na deze 4 weken ontbeerd te hebben. O, — wat was dat heerlijk! Bij een spruitje gekomen spanden we uit, en trachten ons wat „padkos" klaar te maken. Ruim was de keuze niet, want de duisternis

belette ons uit te pakken, doch geperst brood met thee was voor ons voldoende. Broeder M. werd plotseling ernstig ongesteld en een brancard onder een trolly gebonden werd zijn rustplaats voor den nacht.

Twee trolly's werden op eenigen afstand naast elkaar geplaatst, met een bokszeil over de tusschenruimte aan beide wagens bevestigd, wij hadden alzoo een tent, waarin 6 brancards geplaatst werden en zoo waren we voor den nacht tegen regen en wind beschut. Om 4 uur ging de wekker af, we zouden vroeg verder trekken. Ik had een flesch met frisch water in mijn tasch en kon mij gelukkig wat verfrisschen. Dikwijls gebeurde het dat het water der spruit niet te genieten was, ja een der doktoren beweerde zelfs zich in geen acht dagen gewasschen te hebben. De kok had voor thee gezorgd, de wagens werden weer opgeladen, de paarden en muildieren er voorgespannen, ieder zocht zijn vroeger plaatsje weer op en, met een diepen zucht zette ik mij weer in het karretje neer, steeds op mijne hoede voor het ongeluk dat ons te wachten stond door de vele gebreken van mijn voertuig. Broeder M. was gelukkig wat beter en zat boven op een beladen trolly. Dit was zeker geen zacht of schaduwrijk plekje, maar hij wilde het zoo. De weg was stijgend en allengs vertoonden zich meer groene grasvelden en boomen. 't Was een mooie morgen, heldere, frissche lucht en een milde zonnegloed gleed over land en pad. Onze stemming was daarmee in overeenstemming. Gewoon aan gevederde zangers in boom of struik, viel het mij op ze hier geheel te missen. „Wat!" zegt Dr. P. „Ziet ge geen vogels, zuster; nu ik zal u waarschuwen, als ik er weer een zie; u hebt bepaald niet goed gekeken;" en al pratende reed

dokter verder en — jawel, na eenige minuten hoorde ik mij toeroepen: „zuster een duiiiiiiiiif!" Witvoet alleen vond, dat er een beetje stoornis moest komen. We hadden weinig muildieren, daarom werd er besloten een der vosjes en de witvoet voor de 8 muilen van den grooten wagen te spannen. Met een besliste halstarrigheid over deze beleediging weigerde witvoet verder te loopen, en waren we wel genoodzaakt een der andere paarden die vernedering aan te doen. 't Ging nu regelmatig verder, we naderden Modderspruit en spanden uit in de nabijheid van de farm, waar vroeger de eerste Holl. Ambulance werkzaam was geweest. De spruit werd door Eng. soldaten bewaakt, daar bepaalde gedeelten van den stroom verschillende bestemmingen hadden. Zoo was de bovenkant der stroom voor drinkwater bestemd, wat lager af voor dat der paarden, terwijl het laagste gedeelte voor bad en waschplaats gehouden werd. Ge kunt hieruit opmaken, dat er een kamp in de nabijheid lag. Waar vroeger het Boerenlager lag, was nu het Engelsche opgeslagen. Onze bewakers zochten hunne kameraden op, wij pic-nic-ten weer, doch nu beter dan 's morgens. We zochten een plaatsje in de schaduw van de wagens en rustten wat uit, want het was 12 uur en we waren reeds van 6 uur af op pad geweest. Te twee uur trokken we weer verder op door de Engelsche kampen en kwamen voorbij Elandslaagte. De avond begon te vallen dus moesten we bij het Eng. kamp daar uitspannen. De wachten werden verdubbeld en de bewaking was zoo streng, dat men geen 5 M. van ons kamp een voet kon zetten, of men werd door een schildwacht belet verder te gaan. Toch had de Eng. hoofdofficier, generaal Hunter, ons een grooten dienst bewezen. Direct

na onze aankomst werd ons een tink (waterwagen) met helder drinkwater gezonden. Ook dezen nacht installeerden we ons als den vorigen nacht. Het was erbarmelijk koud, de wind floot om mijn ooren, ik kon niet slapen. Daar hoor ik gefluister en een verdacht geluid als van het schenken uit een flesch, klok-klok-klok kwam het mij voor. Mijnheer J. riep ik, er zijn kapers op de kust. „Hm, Hm," riep hij hard terug, „u droomt zuster," en hij keerde zich eens om om weer in te slapen, in de veronderstelling, dat ik aan hallucinaties leed. Het werd daarna ook stil, ik trok mijn regenjas over de ooren en sliep in. Den volgenden morgen bleek mijn vermoeden juist te zijn geweest, een kist met wijn was leeg en de drijvers hadden zich te goed gedaan. Des morgens meldde dokter A. zich ziek en was zeer zenuwachtig. Patiënt D. werd verbonden op zijn matras in het veld gelegd, de wagen van binnen verfrischt en voorzien en — klokke acht uur was alles weer tot vertrek gereed. Een stafofficier van een witte vlag voorzien, zou ons door de vechtlinie brengen.

We zagen vele, „opgeblazen" vernielde bruggen, grootsche werken waren geruïneerd, de ijzeren stangen hingen als gebroken of gebogen ijzerdraadjes neer.

't Was ontzettend warm en niets beschutte ons tegen de verzengende zonnestralen dan een enkele hoed of mijn Afrik. kap van muskietengaas gemaakt. De dorst kwelde ons hevig en eenige flesschen sodawater met limonade gemengd, werden aangesproken. Ik had dezen voorraad in mijn karretje geborgen, maakte het mengsel in een emailkan aan en ieder kwam naar het wagentje om een dronk te genieten.

Het scheen wel of mijn leidsman steeds zenuwachtiger

werd, want op klets! klets! klets! ruk! ruk! ruk! werd het arme scheefloopende muildier onthaald. Het dier liep van den eenen naar den anderen kant al wat hij loopen kon, doch zijn voerman was nog niet te vreden. Klets! klets! klets! en met een vaart gingen we door de droge spruit. Klets! klets! klets! klonk het weer van de zweep. „Voraus das Maulthier," riep hij en weer werkte de zweep. „Aber Herr Dokter," riep ik voor de zooveelste maal, „das arme Thier kann nicht schneller laufen, wir sind ja schon viel zu weit voraus." — „Ja! ja! ja! er soll," riep hij en weer klonk het klets! klets! klets! over den rug van het arme voortrennende dier. Het beest werd wild, nog een harde zweepslag, een flinke ruk en — de boom van den wagen was gebroken. De muil steigerde en sloeg met zijne achterpooten tegen de kar. Dr. A. was erg geschrokken, ik nam toen de teugels, doch het beest bleef slaan en schoppende steeds verder hollen, de kar draaide als in een cirkel rond en dreigde juist om te slaan toen een toegesnelde kahki het beest tot staan bracht. Wat er gebeurd zou zijn indien deze Engelschman ons niet ter juister ure te hulp gekomen was, laat zich wel gissen, maar mijn voorgevoel was intusschen uitgekomen. Alles was in een oogenblik voorgevallen, de andere doktoren kwamen aanrennen, en boden Dr. A. hun hulp, die geloof ik flauw gevallen was. Ik was dadelijk uitgestapt en hield de leidsels van hunne paarden vast. De spider werd onderzocht en daar ze niet gemaakt kon worden, werd ze achter een der wagens gebonden. Zoodra Dr. A. wat van den schrik bekomen was, nam hij een plaatsje in de groote transportwagen in. Ik dankte den Engelschman, want zeer zeker had ik mijn leven aan zijne hulpvaardigheid te danken.

'T Gebeurde alles zoo heel gauw, ik zocht mij een plaatsje naast den kok in het tentwagentje en met een opgewekt gevoel, alsof mij een pak van 't hart genomen was, zette ik den tocht verder voort. Eerst onderweg dachten de doktoren er aan of zuster ook geschrokken kon zijn, doch mijn opgewekt gezicht overtuigde hen, dat het ongeval op mij geen invloed had gehad, maar ik vertelde hen dat ik er op voorbereid geweest was, en bepaald een of ander ongeluk verwacht had. We naderden de vechtlinie, de Biggarsbergen lagen voor ons. De witte vlag werd ontplooid, de Eng. stafofficier en eenige andere officieren te paard reden met hunne manschappen voorop. Op de bergen zagen we den rook der vuren die uit de Boerenkampen opsteeg. Een stoet beweegt zich over het pad, dat van de bergen naar beneden leidde, het waren de voor ons bestemde ossenwagens, die de Boeren ons toezonden op verzoek van generaal Hunter. We naderden een groote farm, diep verscholen lag het huis in de boomen, kleine troepjes Eng. soldaten hadden zich achter boschjes verschanst en bespiedden den vijand. De farm was door de Engelschen in gebruik genomen, want de eigenaar had haar verlaten.

„Zuster, mag ik u welkom heeten in onze lang ontbeerde vrijheid," zeide dokter P. tot mij, tegelijk mij eenige prachtige dahlia's en chrysantemums overhandigende. Ook Dr. K. had bloemen verzameld uit den tuin van de Boerenhoeve, met hetzelfde doel. Deze aardige attentie trof mij zeer en beladen met bloemen trok ik de Boeren tegemoet. Een heldere stroom „de Zondagsrivier" kabbelde over rotsachtig steen langs de boerderij, de brug was gelukkig ongeschonden en de

ontmoeting met de Boerenwagens volgde dan ook weldra. Men begon spoedig over te laden, terwijl wij deze pauze weer nuttig besteedden met een stevige pic-nic. De Engelsche officier was terstond met den hoofdpersoon van de begeleiders der Boerenwagens, die aan de Burks-ambulance toebehoorde, in gesprek geraakt. Het onderhoud duurde wel een uur en dit kwam dokter K. zeer verdacht voor, daar Burks-ambulance toebehoorde aan een Eng. firma Becket en Burk te Pretoria, die deze ten dienste van zijn gecommandeerd personeel en ten bate der Boeren gesteld had. Ook weigerde de Eng. officier een dronk met onze doktoren te dèelen en genoot liever de wiskey van den drijver der Burks-ambulance. Minder gesticht over dit verschijnsel, nam dokter zijn besluit de Boerenregeering op de hoogte te stellen van zulke handelwijzen, en verzocht den drijver wat voort te maken met het overladen, daar dit werk onder deze bedrijven niet vorderde.

Eindelijk was alles in gereedheid gebracht en gingen we bergopwaarts. Het pad was zeer steil, de vracht om te trekken voor het arme witje te zwaar, dus gaf ik de voorkeur aan eene wandeling. De natuur was daar zeer weelderig en ik genoot van de nooit vervelend wordende natuurpracht. Hoe hooger wij klommen, hoe meer de plantengroei met de Hollandsche overeenkwam. Dokter P. deelde mijn opinie, steeg van zijn paard, nam het bij den teugel en vergezelde mij. En zoo trok onze stoet stapvoets de Boeren tegemoet. Dokter K. die wat vooruit gereden was, hield even stil en wenkte ons. Toen we naderbij gekomen waren, bracht hij ons bij een klein beekje, dat rustig

onder groen verborgen, door zijn zacht gemurmel zich verraden had. Gretig dronken we van het kristal heldere vocht en ik herinner me niet ooit zulk lekker water gedronken te hebben. Eensklaps zagen we een Boerenpatrouille op ons afkomen, terwijl we in de verte verscheiden Boeren zich tusschen de bergen zagen bewegen. Na een praatje met den dokter en een „Morre Nichie" reden zij weer verder. Een der patrouilles was van het Zoutpanbergerlager.

Onze patiënt Botha, uit dit district afkomstig, herkende hen dadelijk. Hij informeerde naar zijn vader en zijne kameraden. Een der Boeren besloot zijn behouden terugkeer aan zijn vader, die in dit lager op 8 uur afstand van deze plek gelegen was, zulks te berichten, en beloofde hem den volgenden morgen te zullen afhalen. Ik vertelde u af en toe al eens van dezen jongen man, die door colonel Maplaton, stafofficer of the Med. War in 't Intombi-kamp voor onschadelijk werd gehouden. Wie zou ook in dezen zieken, zwakken, uitgeteerden man een geducht vijand kunnen vermoeden. Zijn doen en laten was kinderachtig, en zelfs zijn spreken op lijzige, zwakke toon, zou dit vermoeden kunnen bevestigen. Hij was als de meeste Boeren veeleischend, doch niet kleinzeerig en dankbaar voor alles wat men hem aandeed. Het typisch antwoord, dat hij mij gaf, als ik hem vroeg, hoe het hem ging: „Altemaal beter zuster, enkel nog een bietje zwak," klinkt mij nog dikwijls in de ooren. Onze Botha was zeer gelukkig in het vooruitzicht van zijn vader en makkers weer te zien. Later hoop ik u die ontmoeting mede te deelen, thans kom ik weer op onzen bergtocht terug. Broeder De H. gevoelde zich wat sterker en beproefde weer

eens paard te rijden. Wij waren blijde met dit verschijnsel, want de een voor den ander bevond zich minder wel. Steeds wandelde ik voort, de lucht was zoo ijl, het loopen viel zoo makkelijk, zoodat ik mijn wandeling voortzette in plaats van mij in het tentwagentje te verschuilen. De heeren echter waren allen weer te paard gestegen en reden stapvoets naast mij voort. In de verte zien we twee kaffers aankomen met spiesen en een schild. Op mijn verzoek vroeg een der heeren of deze artikelen te koop waren. De groote flinke kaffer gaf eerst geen antwoord, keek mij en dan de heeren aan en eindelijk vroeg hij: „Kan die nonna nie in die ossenwagen rij?" Getroffen door deze vraag van een kleurling, deelde dokter hem mede, dat ik de voorkeur aan wandelen gaf, hetgeen hij geloof ik maar half geloofde, want de Afrikaander vrouw houdt niet van wandelen, als zij een voertuig kan gebruiken. Tot onze teleurstelling vertelden de kaffers ons, dat deze schilden en spiesen nog de enkele overgeblevene waren en dat zij deze ter zelfverdediging moesten houden. De andere wapenen hadden de Boeren opgeëischt. Weer kwamen we bij verlaten boerderijen. Eene bijzonder groote met een prachtig landgoed, zouden we eens nauwkeuriger bezoeken. Het huis was zeer gehavend, en scheen door een zeer ontwikkelden eigenaar bewoond te zijn geweest, want de inhoud eener bibliotheek lag over weg en steg verspreid, terwijl zijn versplinterde mahoniehouten meubelen overal rond slingerden. De vensters waren allen stuk geslagen, het geheel bood een droevig tooneel van vernielzucht en baldigheid. De ganzen en hoenders, het eenige teeken van leven, liepen op onze

komst kakelend en snaterend weg. Ieder onzer zocht onder de verslingerde boeken een souvenir en ik nam een boekje van Balzac mede.

Dokter K. stelde de „Burksmenschen" voor tegen den avond uit te spannen, daar onze paarden en muilen zeer vermoeid waren. Deze heeren waren echter van eene andere meening en besloten met vele grove bevestigingen den nacht door te trekken, daar zij reeds een dag oponthoud hadden gehad en hunne ossen nog niet vermoeid waren. Hunne wagens waren reeds voor den volgenden dag door een ander besproken. Zonder ons van het noodige te voorzien, trokken wij verder, terwijl broeder M. en broeder De Br. met de wagens meetrokken en een wakend oogje hielden. Ternauwernood konden wij wat rijst en suiker bemachtigen uit de opengebroken kisten, want ook deze drijvers stalen als raven.

Lang niet aangenaam was het denkbeeld, dien nacht zonder brancard en dak te slapen, maar het weer was gunstig, de omgeving tusschen de hooge bergen zeldzaam mooi, en toen wij na eenigen tijd allen om een pruttelend potje brij gezeten waren, was de slechte stemming voorbij, iedereen wist wat aardigs te vertellen. Het werd een donkere nacht, doch later kwam er een heldere lucht met sterren bezaaid en wie ons toen gezien had, zoo genoeglijk bij elkaar gezeten, had zeker ook lust gehad zich bij ons neer te zetten. Een stoel of d.g. konden we niet aanbieden, want ik alleen genoot het voorrecht een krukje te bezitten. De anderen zaten zeer landelijk om het vuurtje geschaard, de een op een omgekeerden emmer, een ander op een beschuit- of Mariabiscuitbus, een derde op de eenvoudigste manier,

gewoon gehurkt op den grond. De kok vond nog een kist, hij sneed, geholpen door de anderen lepeltjes van hout, daar bijna allen, niettegenstaande mijn herhaald verzoek aan de patiënten, hunne eigen gereedschappen altijd bij zich te houden, dergelijk artikel misten. Van tijd tot tijd roerde de kok met een lang stuk hout in de brij en presenteerde mij een proefje op het uiterste einde van de lat. Herhaaldelijk moest ik zeggen „neen kok ze is nog niet gaar, er moet nog een beetje water bij," tot groot vermaak van de anderen, die het in koor meegalmden. De kleine boy leerde ons intusschen, hoe mielies gebrand moest worden, hetgeen met alleraardigste, naïve opmerkingen en gebabbel gepaard ging. Eindelijk was de brij te genieten en met een hoera uit ons aller mond, begon de uitdeeling in kroesjes, op deksels en plankjes. Wie totaal niets kon vinden moest zijn beurt afwachten, totdat een ander klaar was. Geheel gaar was de brij niet, maar we hadden honger en een der doktoren beweerde nergens zulke lekkere rijstebrij gegeten te hebben, dan in de Biggarsbergen. En bij de flikkering van den vuurgloed bood ons opgewekt groepje een fantastische aanblik in den donkeren stillen nacht. Op eenigen afstand hadden de beide zoeloes, Danca en Piecenine, hun vuurtje gemaakt, terwijl de een in de mieliepap roerde, deed de andere een kafferdans. De eigenaardige uitvoering er van, nu eens gracieus, en dan weer wild, trokken ons naar dit tooneel, tot groote verlegenheid van beiden, doch op ons verzoek herhaalde hij nog eens zijn dans. Bij de wagens in het hooge gras spreidde elk zijn combersen (dekens) uit en iedereen zocht wat naar zijn gading, dat tot hoofdkussen kon dienen. De een verkoos een

zadel boven een tasch, een ander deed het maar zonder. De muildieren en paarden lagen, als vormden zij een ring om ons heen, neer. Van slapen kwam bij mij vooreerst niets, ik lag eens te overdenken, wat men in Holland wel van ons zou zeggen, zoo men ons zoo zag liggen. Ik telde de sterren, hopende zoo in te dommelen, maar tevergeefs, het was mij alsof een leger mieren mijn beenen bestookten, wat den volgenden morgen bleek te zijn, gewone leege hulsels der zaadkorrels van het hooge gras, waarin ik zoolang rondgewandeld had, en die in mijne kousen waren blijven hangen. Ik hoorde een patrouille Boeren voorbijkomen, die ons herkend hebbende, ons met rust lieten. Eindelijk dommelde ik in, maar was weer 't eerst wakker. Nu trachtte ik wat toilet te maken en zocht naar een beekje of iets dergelijks. Met de tasch aan mijn arm stapte ik door het hooge gras, dikwijls zoo hoog tot over mijn ooren, en kwam bij een droge spruit, waar hier en daar nog een plasje water in stond. Maar waar ik water vond, daar trof ik de een of ander reeds aan het toilet maken en ik maakte mij dus zoo spoedig mogelijk uit de voeten, angstig opgemerkt te worden. Toen probeerde ik het eens den anderen kant uit en ik vond tusschen het groen, na een half uur loopen, een zeer klein beekje, waarvan het water er tamelijk helder uitzag. Eerst diende het stilstaande water tot toiletspiegel, dan tot mond- en waschwater. Ik verstelde een gaatje in mijn kous, en een winkelhaakje in mijn japon, het was er zoo rustig en mooi in den stillen vroegen morgen, de vogels zongen en de zon steeg ten hemel en weer genoot ik van die schoone, eeuwig mooie natuur. Daar hoor ik een stem, eenig geritsel en bemerkte eerst een paardenkop en

daarna de ruiter tusschen het hooge gras. „Zuster ik heb u overal gezocht, de wagens zijn reeds op weg, haast u, anders kunt u ze niet meer inhalen," zeide dokter P. In een wip had ik alles bij elkaar gepakt en juist bijtijds kwam ik de wagens tegen en vooruit ging het weer. Ik kreeg zoo'n honger, doch 't ontbijt had ik verbeurd en mijn maag had ik zeker met natuurschoon gevuld. Gelukkig waren er nog eenige biscuits om mijn straf wat te verlichten. Twee nieuwtjes had men mij te vertellen. Ten eerste was onze kaffer Danca weg, dat speet me, en ten tweede had een kaffer uit een naburige kraal schadevergoeding gevraagd, voor de verwoesting, die onze paarden en muilen aan zijn mielieveld veroorzaakt hadden. Nu die wond was reeds geheeld. We gingen bergafwaarts en voor ons lag een heuvelachtige onafzienbare vlakte, die met zijn vele kruiswegen en rivieren een eigenaardig landschap opleverde. Het scherpe oog der Boeren ontdekt, wat wij, ongewoon aan jacht niet opmerken. Zoo herkenden onze patiënten in een stip, die ons eerst na lang turen zichtbaar werd, vriend of vijand. Onze Botha vooral was daarvan een juiste opmerker en had ons meermalen op de aanwezigheid van Boerenpatrouilles, verschansingen, tenten en kanonnen, die tegen de bergen opgebouwd waren, opmerkzaam gemaakt. Zoo ook nu herkende deze zwakke jongen in een der twee, in de verte, als stippen zich vertoonende ruiters, zijn vader. „Mijn vader! mijn vader!" roept hij met blijdschap en als met nieuwe levenskracht bezield stond hij op en wachtte de komst van zijn vader af. Na eenigen tijd ontmoetten vader en zoon elkaar in een omhelzing. De vader had den doodge-

waanden zoon, de zoon zijn vader weergevonden, een dankbare gewaarwording voor allen die aan zijn herstel hadden medegewerkt. Fluks sprong hij te paard en gekleed in zijn patiënte-plunje, een flanel, wit katoenen broek en sokken met muilen en zijn Boerenhoed op, zat hij flink te paard en was de ziekelijke, hulpbehoevende man in een echten Boerenruiter veranderd. Ook dokter A. der Duitsch-Belgische Ambulance had bekenden ontmoet en verliet ons. Tegen den namiddag kwamen we in het Zoutpansbergerlager aan, dat dicht bij Glenco Junction gelegen was. „Men vierde feest, de kleine Botha was teruggekeerd, en in hem een der helden van Platrand." Later vernamen wij dat hij de paarden, die in de velden om Ladysmith rondliepen, onder vijandsschot weghaalde en menig Engelschman verschalkte, waarna zij „hands up"! gaven en zich aan hem overleverden.

Wij troffen daar ook de beide broeders aan die met de ossenwagens medegetrokken waren en hier een tent in gereedheid gebracht hadden. Met welbehagen viel ik in een der leunstoelen neer, we waren allen doodvermoeid van den langen tocht onder de verzengende zon en weer hadden we honger en hoofdpijn.

VAN GLENCO JUNCTION NAAR PRETORIA EN EENIGE DAGEN VAN RUST.

Voor het station, waar waarschijnlijk ook reeds de eerste Holl. Ambulance gekampeerd had, te oordeelen naar de rondzwervende leege busjes van Tieleman en Drost, werd ons een uitspanplaats aangewezen. De wagens waren reeds daarheen gezonden, we volgden spoedig en het toeval wilde, dat de huishoudelijke artikelen voor de hand waren. In een minimum van tijd hadden we een smakelijk goed voorziene tafel in orde, de hoofdpijn en lusteloosheid verdwenen, iedereen pakte zijn werk flink aan en voor de avond viel stonden reeds twee tenten met brancards en verdere benoodigdheden gereed. Later werden er nog twee tenten bij geplaatst. De transport-benoodigdheden waren nog niet aanwezig, wij moesten hier eenige dagen blijven, totdat de trolly's en goederenwagens der Z. A. S. M. uit Pretoria aangekomen waren.

Het eerste werk was naar Pretoria onzen terugkeer te telegrafeeren en om de opzending onzer brieven te verzoeken. Ook informeerde dokter K. direct of er eene Ambulance aanwezig was in deze omgeving, doch daar de Russische en de Burks-Ambulance werk-

zaam waren, besloot de dokter naar Pretoria te gaan om de Ambulance wat in orde te brengen en te informeeren, waar eene Ambulance in de Boerenlagers ontbrak, teneinde onze Ambulance daarheen te zenden. Niettegenstaande de aanwezigheid dezer beide Ambulances, meldden zich voortdurend patiënten bij ons aan. Velen zelfs kwamen 3 of 4 maal terug en ook waren er die een bewijs verlangden om „huis toe" te gaan, doch de dokter weigerde ten zeerste zulke bewijzen af te geven, indien dit niet noodzakelijk was.

Den eersten nacht van ons verblijf in Glenco Junction werd er om de beurten bij de ambulance-goederen gewaakt. De heer J. en broeder De Br. losten elkaar af, de andere broeders waren nog min of meer patiënt, terwijl de kok bedlegerig was. Ook dien nacht werd dokter K. ernstig ongesteld, maar gelukkig was na twee dagen onze chef weer present. Patiënt D. deelde nu met den kok een tent, de eerste ging goed vooruit en tusschen twee haakjes gezegd, hij at kolossaal. Hij was de eerste gelukkige na twee maanden een brief van een zijner familieleden te ontvangen. Broeders M. en De H. redeneerden zichzelf hunne ongesteldheid weg, niettegenstaande beiden er ellendig uitzagen, werkten ze stevig door, want de wagens waren wel afgeladen, doch alle goederen moesten gecontroleerd en opgeschreven worden, hetgeen zich makkelijk laat aanhooren, doch lang niet meevalt, vooral wanneer men dysenterie heeft. Hoe gaarne ik hen wat ter hulp kwam, moest ik op hun verzoek mij daarvan onthouden, daar ze zich altijd nog sterk genoeg waanden en te galant waren, om vrouwenhulp voor dit werk te dulden. Zelfs het koken vonden onze

broeders in de warme zon voor mij niet goed, „dat kan ik toch wel doen," zeide broeder De H. Hoe vriendelijk ik dit optreden vond, was het soms voor mij toch weleens moeielijk, den goeden middenweg te vinden, want ik was toch door het „Roode Kruis" met hetzelfde doel gezonden, als zij, en ik vond het ook mijn plicht te doen wat mijn hand vond. Den derden dag ontvingen we onze brieven, na twee maanden van alle tijding verstoken te zijn geweest. Enkelen onzer konden zich niet in dit geluk verheugen, zij waren niet met nieuws van thuis bedeeld, toch deelden zij in ons aller blijdschap en babbelden we dien avond, heel lang in de gelukkigste stemming. Ook zongen dien avond voorbijtrekkende troepen ons ,Wien Neerlandsbloed en Wilhelmus' en hoewel het schor gezongen werd, deed het ons toch aangenaam aan ons eigen volkslied weer eens te hooren. Een dier dagen viel er een echte Afrikaansche onweersbui neer. Dokter P. was juist uit, de broeders kropen in hun tent, onze arme zieken vreesden elk oogenblik hun dak boven hun hoofd te verliezen, ik vluchtte in de groote tent. Een advocaat, juist voorbijkomende, zocht bij ons een schuilplaats en vertelde ons het een en ander, hetgeen den tijd sneller voorbij deed gaan. Zooals altijd stroomde het water weer met stralen neer, de wind gierde om onze tent en dreigde gedurig deze weg te rukken. Alle touwtjes en haakjes werden nog eens nagezien en met alle inspanning werden de palen vastgehouden; na eenigen tijd ging de wind wat liggen. Er waren geen gootjes gemaakt om onze tenten, daar ons verblijf hier maar van korten duur zou zijn. Het water stroomde daarom naar binnen, zich zelf een

weg banende, iedereen, zocht zijne beenen te bergen op de brancards of krukjes, langs het raampje gutste het water, 't was binnen al even nat als buiten. De regen hield nog een tijd aan, reeds 3 uur had deze bui geduurd. Dr. K. trachtte met veiligheidsspelden alle reetjes en gaatjes, dicht te maken, maar niets hielp tegen dit indringerige element. Eindelijk begon het zachtjes te regenen en kregen we den moed om eens buiten te gaan kijken. Mijn waterlaarzen en heerenregenjas (een bijzonder stevige) kwamen goed van pas. Mijn tent lag omver, de patiënten zaten met beteuterde gezichten te kijken en hadden alles wat in hun bereik was op hun brancard geladen, het water stroomde genoeglijk door de tent, het geheel was een toppunt van nattigheid en ongezelligheid. In de broederstent lag alles door elkaar, met moeite hadden zij de palen in den grond kunnen houden, alles was op de brancards terecht gekomen. Busjes melk, busjes beschuit, potjes jam, kopjes, borden enz. alles kwam tusschen de dekens te voorschijn, de broedertent diende tevens tot eetkamer en de dagelijksche benoodigdheden bleven op het tafeltje staan en zoo kwam het, dat we ons huishouden, om het tegen breken te vrijwaren, in de dekens verstopt vonden. Alles was nat, ons brandhout, keukengereedschap en wij zelven het ergste. Het werd donker, brrr, wat een ongezelligheid. De kaarsen werden aangestoken en we besloten de petroleumkachel te gebruiken. Dat viel niet mee, het ding walmde zoo erg en gaf niet voldoende warmte, nu moest er vuur gemaakt worden. Onze Christiaan wist echter den weg, want na een half uur kwam er een pot met Knorr's soep binnen. Enkelen hadden genoeg van Knorr, en namen liever een

busje gemengde kost, maar 't was velen onzer haast niet mogelijk om te eten; het busjes eten stond ons zoo tegen. Koffie was ons de beste troost en met beide handen omklemden we de kopjes om ons te warmen. Mijn tent was weer overeind gezet, doch bed en alles was kletsnat, de vieze dampen van den natten vuilen grond stegen op, het was afschuwelijk, maar we deelden allen in hetzelfde lot en het kon nu eenmaal niet anders. Den volgenden dag waren we allen min of meer stijf en ik had een gevoel of ik in een waterverband gelegen had. Het wachten duurt lang, zoo ging het ons ook. Voor de variatie besloot ik dan maar eens pannekoeken te bakken op het petroleum fornuis. Ik maakte beslag met wat wiskey aan om het te doen rijzen en daar ging de eerste koek in een nieuwe pan. De heeren smulden reeds bij voorbaat, een hunner hield den pot met beslag bij, een ander zette zich in de nabijheid in den gemakkelijken stoel neer, en de derde stond het tooneeltje in zoete verwachting op te nemen. Psss!!! daar ging de eerste er in. „Wat zullen we smullen," zeide de hulpvaardige, „is er nog geen klaar," vroeg de toeschouwer en onder allerlei gescherts beproefde ik mijn kookkunst. Nu ik had van mijn leven zooveel flensjes gebakken, dat ik met het beste vertrouwen in mijn kooktalent begon, maar, o wee! — ik wil de koek omkeeren, doch zie dat hij nog wit is. „Ach! die kachel deugt niet, de pit wat hooger gedraaid, een walm kolossaal, maar de koek werd bruin. Het begon erg lekker te ruiken, in gedachten smulden we al. „Nu kan hij heusch wel om, zuster," en werkelijk hij was bruin. Ik trachtte de koek op mijn mes te nemen, en stootte en stootte nog eens met het mes, „wat zit dat ding toch vast, ik heb

er toch zooveel vet ingedaan," zeide ik met spanning, want ik vreesde uitgelachen te worden. De heeren hadden er pret in, plaagden mij om het hardst en tot mijn groote spijt gaf ik hun ook wel eenig recht daartoe, daar de koek slechts in stukjes omgeslagen kon worden. Het eerste misbaksel wordt opgedaan, doch wat zie ik, al het vertinsel is van de pan af en het baksel is er mede gemengd. Dat ging zoo niet, „ik zal het weleens in de groote nieuwe probeeren op het groote vuur," zeide ik om hen te troosten, want het was toch wel wat wreed hen zoo tevergeefsch te laten watertanden. Des middags hield ik mijn woord, maar jawel ook het vertinsel in de groote pan liet los, ik besloot daarom de heele massa deeg in de pan te doen en het de kaffers te geven. Het werd een groote bal en Christiaan met zijn kornuiten stonden zich te verheugen om het vuurtje. Dat is nu een „broeder" (denkende aan de Hollandsche benaming voor zulk een koek) vertelde ik hem, die eet men in Holland heel graag. De kaffers schaterden het uit van de pret. „Baas De H." riep een hunner tot onzen broeder, „de zuster bakt een „broeder" hie, hie, hie! en ook baas De H. kwam kijken. De kaffers hebben dien avond gesmuld en waren zoo vroolijk (ik denk door de wiskey in de koek), dat zij een kafferdans ten beste gaven en Christiaan op zijn mandoline speelde. Ge begrijpt, dat ik het zeer vervelend vond zoo'n fiasco gemaakt te hebben, maar tot nu toe ben ik er toch nog niet achter gekomen, waardoor deze mislukking ontstaan is. Dikwijls werd mij later schertsend verweten, dat ik een vetmest-methode in praktijk gebracht had bij de kaffers, om die later op mijn medemensch toe te passen, maar

Christiaan verzekerde de heeren, dat het aan de pannen lag en niet aan mij, want het beslag was heerlijk geweest.

Den 5den April zouden we kunnen vertrekken. Alles werd weer ingepakt en ook de proviand klaar gemaakt voor de tweedaagsche reis. De kleine boy was weer ziek geworden en de arme kaffer behield zijn plaatsje in den wagen, die op een trolly geplaatst werd.

Even voor ons vertrek verloren we plotseling Oskar, het rijpaard van Dr. K.! Een geheele waggon, werd ons afgestaan en onze zieke kok met patiënt D. hadden samen een coupé. Den volgenden dag 7 April kwamen we in Pretoria aan, we zagen geen bekenden en besloten in de wachtkamer te wachten totdat Dr. K. van zijn bezoek aan den consul teruggekeerd was. Dr. P. kocht voor de kaffers brood en liet de zuster een zakje koekjes brengen, die ze zeker in lang niet geproefd had en ons allen eene aardige verrassing was. Patiënt D. werd door zijn broeder met een rijtuig van 't station gehaald en zou in het Volkshospitaal verder verpleegd worden. Broeder De M. ontmoette familie aan het station, die juist de reis naar Holland wilden aanvaarden. Hij vroeg verlof om hen te vergezellen, daar zijn tijd verstreken was en de gelegenheid was juist zoo schoon. Natuurlijk werd daarin toegestemd hoewel het ons zeer verrastte. Wij besloten nu naar de Staatsmeisjesschool te gaan, waar we door de directrice B. en de overige dames, zeer hartelijk ontvangen werden. We zagen er allen erbarmelijk uit; een langen reis, geen gelegenheid tot voldoend toilet maken en geen frissche kleeding, want het was nooit het plan geweest, dat ik Harrysmith zoo lang zou verlaten en ik had daarom maar weinig bagage medegenomen.

Een groot vertrek achter in het gebouw gelegen werd mij aangewezen. Ik deelde het met zuster v. S. eene lieve kamergenoote. Ik ondervond dat vooral toen ik twee dagen na mijn aankomst ziek werd, ook de dames onderwijzeressen en Zr. Ch. die mij verpleegden

Assistent-pleegzusters onderwijzeressen der Staatsmeisjesschool te Pretoria.

ben ik innig veel dank voor hunne lieve zorgen schuldig. Dr. P. werd ook door dysentrie aangetast en zuster Ch. die toevallig uit Harrysmith met de directrice en Dr. S. teruggekeerd was, vond voldoende bezigheid met het verplegen der zieke leden van de uit Ladysmith teruggekeerde 2de Holl. Ambulance. Ook de kok werd steeds ernstiger en te recht vreesde men voor typhus, hij werd toen naar het Volkshospitaal vervoerd, vanwaar hij

na 3 maanden verplicht werd te vertrekken met een ziek been, omdat de Eng. overheid zijn plaats voor zwaarder zieken openstelde. (4 Juni intocht der Engelschen in Pretoria).

En nu volgt er een tijd, waarin we uitzieken konden en plannen voor de toekomst maken. Gelukkig was de stand van zaken niet zoo bedroevend of we besloten nog voort te gaan met ons ambulancewerk. Door het vertrekken der Eng. hadden de leden der 2de Holl. Ambulance het hospitaal te Harrismith moeten opgeven. Dr. K. vertrok naar Winburg in den Vrijstaat gelegen, alwaar Dr. v. d. G. met eenige zusters eene Ambulance in een school hadden opgericht. Dr. P. besloot een Afrikaansche Ambulance te Christiana bij Veertienstroomen, in het Zuidwesten van Transvaal, op verzoek van de Transvaalsche regeering over te nemen. Veertienstroom, gelegen op de grens van de Transvaal en Vrijstaat, tusschen Kimberley en Mafeking, werd belegerd. Een groote Eng. troepenmacht werd sedert eenigen tijd door de Boeren, die aan den overkant van de Vaalrivier gelegen waren, tegengehouden. Eveneens als Winburg was het een der brandpunten van den oorlog en dagelijks verwachtte men groote gevechten. Br. M. was uit Lorenço Marquez teruggekeerd en ging met de ambulance van Dr. P. mede, benevens de administrateur en Christiaan, die twee kameraden, Samuel en Abraham genaamd, opgezocht had.

Alles was bijna gereed, een zeer groote ziekentransportwagen, 2 kleinere en twee trolly's met goederen beladen zouden naar Christiana overgebracht worden. Met verlangen zag men daar de komst der Hollandsche Ambulance te gemoet, dagelijks vonden

schermutselingen plaats, een groote slag werd verwacht. Twee dagen zouden er nog noodig zijn om in gereedheid te komen, toen dokter P. plotseling ziek werd en men het vertrek uit moest stellen. Groote teleurstelling, ook dokter P. moest tol aan Ladysmith betalen, nu was er niemand van ons gezelschap gespaard gebleven. Dr. K. vertrok naar Winburg, ik was nog niet hersteld en men zou afwachten hoe de stand van zaken worden zou, en later beslissen bij welke der Ambulances ik mij zou voegen. Doch het viel mij niet mee, toen Dr. P. den 24sten April reeds kon vertrekken met zijne Ambulance en ik achter moest blijven; ja, er was zelfs sprake van, dat eene spoedige terugkeer naar Holland voor mij raadzamer zou zijn. Diep teleurgesteld zag ik allen naar hun post vertrekken, doch na eenige dagen kon ik mij in het vooruitzicht verheugen, mij weer spoedig bij de Ambulance te kunnen voegen. Dat waren toch zulke prettige daagjes in de Meisjesschool. Het heerlijke klimaat, de bloem- en schaduwrijke tuin en de aangename omgeving maakten het voor mij een ideaal van een herstellingsoord. Den 2^{den} Mei ontving ik een telegram uit Christiana, waarin men mij een goede aankomst der Ambulance meldde, en tevens, dat er zeer vele zieken en gewonden waren in het hospitaal en hulp dringend noodig was. Zuster Van S. mijn kamergenoote en ik, maakten groote plannen om samen daarheen te gaan, maar daar zuster Van S. bij de eerste Ambulance behoorde, viel dit plan in duigen en zou eene andere zeer gewaardeerde zuster voor haar in de plaats komen. Onverwacht kwam er verandering. Zuster W. van de 2de Ambulance kwam met gevangen Engelsche patiënten met den hospitaaltrein uit Winburg en daar

deze plaats juist den dag van haar vertrek door de troepen van generaal Roberts ingenomen werd, kon zij niet meer terug, en nu de spoorwegverbinding verbroken was kon zij dus met mij meegaan. Den ganschen zondag waren we bezig met het maken van toebereidselen. Ik sprak met een cabman af om ons den volgenden morgen à 10 sh. te 5 uur af te halen, we werden echter teleurgesteld, men moet niet te veel vertrouwen hebben in Pretoria's koetsiers, want des morgens kwam er geen cab en, gepakt en gezakt, zagen we den tijd van het vertrek van den trein voorbij gaan en moesten we afwachten wat de toekomst ons brengen zou.

OPNIEUW OP 'T PAD EN ONZE LOTGEVALLEN TE CHRISTIANA.

Zuster Van S. was vroeg opgestaan om ons naar den trein te vergezellen. Zij liep naar de markt, waar altijd rijtuigen staan, doch in dit vroege uur waren er nog geen aanwezig en onverrichter zake kwam ze terug. Ons reisplan viel nu in duigen; eerst den volgenden morgen ging er weer een trein naar Klerksdorp, van waaruit wij dan met een muilenwagen naar Christiana konden trekken. Toch informeerde ik eens bij den stationschef en vernam tot mijne aangename verrassing dat een extra-trein de laatste commando's naar Klerksdorp zou brengen, en dat wij met dezen trein 10 uur voorm. konden vertrekken. We waren recht blijde met dit gelukkig toeval en vertrokken op den bestemden tijd. In den trein ontmoetten we twee heeren, waarmede we vroeger kennis gemaakt hadden. Wij moesten eenige uren in Johannesburg wachten en maakten ons dezen tijd ten nutte door de stad te bezichtigen onder geleide der beide heeren, die daar goed den weg kenden.

Er werd een coupé voor ons gereserveerd, waarvoor wij den stationschef zeer dankbaar waren. De trein voerde de laatste troepen voor Veertienstroomen mede. Velen

hadden zich door gezochte vroolijkheid het afscheid gemakkelijk willen maken, doch anderen daarentegen trachten zich goed te houden en voor vrouw en kind hunne tranen te verbergen. Ik zag een jonge man zijn zoontje driemaal door het portierraam naar binnenhalen om hem nog eens en nog eens te omhelzen, en zijne vrouw tilde hare jongste spruit, slechts eenige weken oud, omhoog, opdat die ook den afscheidsgroet zou kunnen ontvangen. Nog een groet, nog een handdruk, misschien voor het laatst. Arme ouders, wat is er van uw land geworden. O, mogen uwe kinderen het groote onrecht u aangedaan, kunnen wreken.

Een grijs moedertje bracht haar zoon weg. Een flinke vent haar zoon. De trots lag op haar gelaat te lezen. Zij moedigde hem aan om vooral te doen wat die „ou baas (de commandant) zeg." Zij hield zich dapper evenals alle vrouwen, doch toen de trein langzaam wegreed, kwamen de waterlanders haar verrassen. En zij had zich zoo goed willen houden. Ik zag ook, hoe andere jonge vrouwen hunne mannen aanmoedigden en hoe velen bij harmonica en gezang den tijd voor het vertrek trachtten te verkorten. Op allerlei wijzen uitten zich de gemoedsaandoeningen. Onder een daverend „leve de Boeren," verliet de trein het station, en langs vele halten werd door een wachtende menigte hen het vaarwel toegeroepen. Des nachts te 12 uur ongeveer, kwamen we te Klerksdorp aan. Mijnheer J. kwam ons begroeten, bezorgde onze bagage en bracht ons naar een hôtel. Den volgenden dag konden we wegens het verlies van 4 muilen nog niet vertrekken. Dien dag brachten we door met het doen van inkoopen van winterkleeren, doch slechts heerenkleederen konden we

bemachtigen en des avonds bracht commandant Van Dam der Johannesburgsche politie, ons een bezoek. Toevallig voor zaken in Klerksdorp zijnde, had hij van onze komst gehoord en kwam hij ons begroeten. De hôtelhouder toonde zich een waren Boerenvriend en voorzag ons van extra „padkos", en toen den volgenden morgen begon te dagen verlieten we Klerksdorp. De reis is eentonig. Langs de Vaal vindt men wel mooie plekjes, doch het landschap zelf is vlak en dor en gegarneerd met mierenhoopen. Het was gelukkig volle maan en we bereikten binnen 4 dagen Christiana. De vorige reis, zoo vertelde de Heer J., had de Ambulance 6 muildieren verloren. Men had hen los moeten laten, een acute longziekte had hen aangegrepen. Zoo moesten we nu ook een onzer dravers missen, doch Christiaan, die den wagen met Samuel dreef, zag later een van zijn dood gewaande muilen rustig rondwandelen in 't veld, het beest was beter en kon weer dienst doen. We warmden het eten op een vuurtje en schikten er ons omheen. Maar 't was vinnig koud, vooral des nachts. De Heer J. en de boys sliepen in het open veld en de beide zusters in den wagen. Vele vluchtende boerenfamilies in ossenwagens, meestal Grikwalanders, Engelsche onderdanen, die de wapenen voor de Boeren opgenomen hadden, kwamen we tegen. De mannen vooral zorgden niet in Engelsche handen te vallen, daar het vonnis tegen rebellie zeer streng was. Een Boer vertelde ons, dat zijn vrouw en twee dochters van het begin van den oorlog af alleen thuis waren, „maar die vrouw en die dochterkens kan banje goed skiet." We ontmoetten ook een troepje gevangen Engelschen. Een der gevangenen scheen ziek geworden

Het Hospitaal der 2e Ned. Ambulance te Christiana.

te zijn en de Boeren, die hun begeleidden, een Roode Kruis wagen ziende, riepen hulp voor hem in. Hoewel wij hem helaas slechts met medicijnen van dienst konden zijn, waren zij hoogst dankbaar. Onze wagen was voor ons transport in gebruik en deze gevangenen gingen naar Klerksdorp toe, terwijl wij ons haasten moesten Christiana te bereiken, daar men elk oogenblik verwachtte, dat de Engelschen de Vaal zouden overtrekken en Transvaals gebied zouden betreden. Te Bloemhof werd naar Christiana onze aantocht getelegrafeerd. Gelukkig bereikten we het dorpje zonder verdere ongevallen en de doktoren verwelkomden ons hartelijk. Dokter v. H. had zich bij onze Ambulance aangesloten.

Een kamer in een verlaten huis, aan den overkant van ons hospitaal gelegen, had broeder M. zeer geriefelijk en frisch ingericht. Het deed ons aangenaam aan, dat men bij zooveel drukte nog aan ons gedacht had. We verfrischten ons en maakten met de omgeving kennis.

Twee Afrikaansche jonge dames waren met de huishouding belast, een Afrik. pleegzuster had de verpleging van een zwaren zieke voor zich behouden, de 40 gewonden en zieken in het hospitaal aanwezig werden verpleegd door een amateur-verpleegster, eene Afrikaansche jonge dame, en door broeder M. en een mijnheer De Wet, lid der vorige Afrik. Roode Kruis Ambulance. Bij de komst van dokter P. zoo vertelde men ons, onderging het hospitaal, een herberg, eene totale reorganisatie. Voor dat de 2de Amb. van het Holl. R. K. daar werkzaam was, lagen zieken en gewonden in de biljartkamer, waar nog dapper gespeeld

en gerookt werd. Alle gewonden waren van de zieken nu afgezonderd, de biljartkamer was in een rustige ziekenzaal herschapen. Zwaar was de taak geweest der verplegers en des te meer wekte daarom de orde en regeling der inrichting aller bewondering. Het hospitaal bevatte 4 vertrekken, waarvan rechts en links een ruime kamer en in het midden twee kleinere gelegen waren. De voorste van de twee laatsten, was vroeger de gelagkamer, die nu gebruikt werd voor apotheek; de kamer daarachter diende tot verband- en operatiekamer. Rechts achter aan de kamer grensde de keuken, daar naast bevond zich een klein kamertje, voor bijzondere doeleinden in gebruik. Links, geheel op zichzelf van het hospitaal gelegen, doch op hetzelfde erf, waren zeven kamers naast elkaar gebouwd. De stal lag achter tegenover het hospitaal en de kafferwoning was weer daar achter gelegen.

Dr. P. liet ons de keus, in welke afdeeling wij zouden werken, en daar ik mij het meest op chirurgisch gebied thuis voelde, gaf ik de voorkeur aan deze afdeeling, met instemming van zuster W., die de interne zieken voor hare rekening nam. Broeder M. zou zich dan hoofdzakelijk met verband- en apothekers-gelegenheden bezig houden en kon dan tevens wat tot rust komen; de heer De Wet keerde weer naar een der Boerenlagers terug, Miss Daily, de assistent-verpleegster werd zuster W. toegevoegd, terwijl kaffers ter onzer beschikking gesteld werden. Zoo'n kaffer is van groot gemak, het halen en aanbrengen en reinigen van verschillende zaken verrichten zij en nemen daardoor de verpleegsters veel uit de hand, want alles is even primitief ingericht en juist dat maakt het werken

zeer omslachtig en vermoeiend. Van heinde en verre kwamen er patiënten om „den dokter te zien," de apotheek was steeds gevuld met zieken en broeder M. had heel wat recepten klaar te maken. Op de chirurgische zaal lagen zeer veel zwaar gewonden, zoo had er een elf wonden, tengevolge van het springen van een bom, een ander er eenige minder, een derde was door een kogel zwaar getroffen in long of been. Maar de Boer heeft eene gezonde constitutie en kan veel verdragen. De stemming was dan ook meestal zeer opgewekt, de pijp en de tabak verliet hen geen oogenblik dan in de rusttijden, en een gezellig gekout ging er gewoonlijk mee gepaard. Een zeldzaam bewijs van de taaie natuur van den Boer wil ik u even beschrijven. Een Boer wordt binnengebracht met een schotwond in het rechterslaapbeen, zichtbaar ter groote van een stuivertje. Een kleine verdikking was er waar te nemen links op het voorhoofdsbeen. Hij klaagde over hoofdpijn. De kleine verdikking werd geopend, een stip van de kogel werd zichtbaar, dus zat de kogel ter lengte van ruim een halve decimeter in zijn hoofd. Met goed succes werd de kogel verwijderd, de eerste dagen was de patiënt wel wat vreemd, maar na acht dagen liep hij reeds rond en van dag tot dag werd hij vroolijker en kreeg hij goeden eetlust. Zoo verliet hij ons na 3 weken, opgewekt en gezond. Zoo had de 2de Ned. Ambulance te Christiana weer heel wat goeds kunnen verrichten, waren de omstandigheden weer niet ten nadeele der Boeren gekeerd. Van lieverlede werd het stiller met bezoeken en het schieten werd ook minder gehoord, het vermoeden kwam bij ons op, dat de commando's terugtrokken. We wonnen berichten in en werkelijk dit ver-

moeden begon vasten grond te krijgen, toen we op zekeren dag vernamen, dat vele Boeren met kanonnen op weg naar Mafeking opgetrokken waren. Dokter P. beval maatregelen te nemen, liet de groote ziekentransportwagen in gereedheid brengen en een trolly bevrachten. De vervoerbare patiënten zouden in veiligheid gebracht worden en broeder M. werd met het transport belast. Zestien herstellenden, gewonden en zieken kregen een plaatsje, en wie onze flinke Roode Kruiswagen gezien had, zoo geriefelijk ingericht voor het doel, zou zeer zeker ook een gevoel van trots gekregen hebben. Die groote wagen was oorspronkelijk een Engelsche pic-nic-wagen en verdeeld in twee verdiepingen, boven lagen 6 brancards naast elkaar, onderop was er voor 4 of 5 zieken plaats. De zwaargewonden lagen ruim en allen rustten op matrassen en kussens. De overige vervoerbare patiënten, de flinksten kregen een plaatsje op de trolly en sliepen des nachts in een tent, die daarvoor opgeslagen werd. Voorzien van al het noodige verliet broeder M. met eenige kaffers het transport Christiana, hopende tijdig genoeg te Klerksdorp te komen om deze zieken daar in het hospitaal af te kunnen leveren, voordat de Engelschen deze plaats ingenomen zouden hebben. Van Klerksdorp uit ging een ambulancetrein naar Pretoria, die altijd gereed stond, om, ingeval de Engelschen Klerksdorp naderden, de zieken en gewonden naar Pretoria over te brengen en zoodoende zoo min mogelijk krijgsgevangenen voor de Engelschen over te laten.

De laatste commando's die bij Veertienstroom lagen trokken den volgenden nacht af, we bleven dus weer

achter en kwamen daardoor in de handen der Engelschen, bij hunnen intocht in het dorp. In afwachting daarvan besloten we ons zooveel mogelijk te concentreeren, er waren door het vertrek der zieken vele kamers vrij gekomen, de magazijnen en logies der leden onzer Ambulance, die in nabijgelegen huizen opgeslagen waren, werden overgebracht op het hospitaal-erf en zoodoende was er beter toezicht te houden, ingeval van dieverij, want door het vertrek der Boeren stond onze Ambulance aan allerlei gevaar bloot, hetzij door de binnentrekkende Engelschen of door de kaffers. Beide waren even zeer gevreesd.

Des nachts werd er bij de zieken gewaakt. Steeds had broeder M. dit nog waargenomen, doch door zijn vertrek verdeelden we deze taak als volgt. Een der doktoren waakten tot 12 uur, van 12—4 de administrateur, en van 4 uur af begon de dienst van een der zusters, die elkaar aflosten. Zoo had ik eens in den vroegen morgen „dienst," het ging tegen vijven, de morgen brak aan, ik opende de ramen en werd het rollen van een wagen gewaar. Het dorp was verlaten en nieuwsgierig wat dit toch wezen kon, luisterde ik. Het komt naderbij en houdt voor ons hospitaal stil. 't Is de postkar, twee pleegzusters springen er uit, loopen op ons hospitaal toe, ik ging hen tegemoet en verneem, dat zij op weg zijn naar Veertienstroom om zich bij Dr. R. te voegen, die in het front was en hun dienst verlangde. Juist hadden zij de postkar nog kunnen krijgen, die zijn laatsten rit deed. Den ganschen nacht hadden zij op koffers en kisten gezeten en waren verkleumend van de koude doorgetrokken, slechts hier en daar stilhoudende om van muildieren te verwisselen. Ik trachtte vuur aan te maken, maar er was

geen hout meer en ik kon mijne patiënten niet verlaten. Eerst na lang wachten gelukte het mij haar wat warms te drinken te geven. Tot hare groote teleurstelling moest ik hen mededeelen, dat de Boeren afgetrokken waren naar Mafeking, en dat ik vreesde, dat de zusters dokter R. niet zouden vinden. Zij gingen eerst wat rusten, en besloten op raad van onze doktoren, des middags met de postkar weer terug te gaan. Zoo gezegd zoo gedaan, en zoo vlug als ze gekomen waren, trokken ze ook weer weg. — Nu heb ik u nog niet van onze beide Afrikaansche huishoudstertjes verteld, die zich zoo verdienstelijk gemaakt hebben tegenover de Holl. Ambulance. Twee jonge Afrikaansche meisje van 17 en 19 jaar, geholpen door een zusje van 8 jaar en een kaffer, hadden de zorg voor de keuken op zich genomen. Toen Dr. P. te Christiana aankwam, achtte dokter het geschikst, dat deze beide meisjes in functie bleven, waartoe zij zich gaarne bereid stelden. Onze maaltijden waren dus op Afrikaansche manier bereid, en rekening houdende met de oorlogsomstandigheden en de slechte verbinding van Christiana met de grootere steden en de spoorlijn, was het werkelijk een zware taak voor deze jonge meisjes en hebben zij zich uitmuntend gehouden. Eene Afrikaansche heeft eene geheel andere opvatting van huishouding dan wij; zindelijkheid en netheid past zij niet altijd toe; een Hollandsche huisvrouw zouden de haren te berge rijzen als zij de keuken op zichzelf beschouwde. De vloer van koemest, hoewel hard geworden, maakt echter, dat men bij het morsen van een enkele droppel water een brij krijgt, gewoonlijk is er geen raam aanwezig, dus is 't er donker en muffig, want lucht en licht komen door de deur, en de schoorsteen

dient dus tevens tot ventilator. De schaarsche gereedschappen getuigen reeds van den weinigen omslag, die de Afrikaansche aan het maal besteedt, en het weinige aanwezige linnen toont ook heel hare eenvoudige opvatting. Een kaffer dient tot aide de cuisine, deze haalt hout en water, wascht den geheelen dag alle vaatwerk, en zorgt voor het vuur. Dikwijls zag ik dat het waschwater donkerbruin van kleur was en de doeken waarmede het vaatwerk afgedroogd werd, om niet te zeggen vuil, er toch heel onfrisch uitzagen. Een wenk hen gegeven, door het neerleggen van schoone doeken en zeep, werd begrepen, onze dames begonnen te poetsen en te schrobben, de keuken kreeg een helderder aanzien en onze hollandsche aard begon zich daarmede te verzoenen. Toch moeten wij de Afrikaansche niet te hard beoordeelen, zij heeft met vele bezwaren te kampen, die wij grootsteedsche vrouwen niet kennen en die haar veel zorgen en moeite geven. Het drinkwater moet dikwijls ver af gehaald en het hout eerst gesprokkeld worden. Wij vergenoegden ons met kaarslicht. In ons geval stroomde het water langs het huis, doch nog andere bezwaren deden zich voor, boter en ossenvleesch geraakte op en men moest schapenvleesch en vet inplaats daarvan gebruiken. Het eten der patiënten werd opgediend op blikken borden, wij aten van de door de Ambulance medegebrachte emailschalen en schotels. Hoewel onze tafel weleens wat schraal voorzien was, konden we ons toch best in de omstandigheden schikken.

Twee dagen na het vertrek der Boeren commando's reed een patrouille Engelschen Christiana binnen, een officier meldde zich bij ons aan, de passen moesten vertoond worden, de namen der patiënten werden opge-

schreven en allen tot krijgsgevangenen verklaard. Daarmede was de plechtigheid afgeloopen, enkele Engelsche troepen trokken nog door de straten om naar Mafeking op te gaan, Christiana werd aan haar lot overgelaten en verstoken van eenige militaire verdediging.

Zoodra nu de Engelschen van een plaats bezit genomen hadden, dan traden ook tegelijk hunne wetten in werking. De kaffer heeft bij de Eng. wet dezelfde rechten als een witmensch, en hun aard, nog niet geciviliseerd zijnde, brengt hen door de groote verandering in hunne rechten, tot buitensporigheden, zij matigen zich een toon aan, arrogant en dikwijls hoogst brutaal, zelfs bevelend tegenover hunne vroegere meerderen optredende, veroorloven zij zich ongepaste vrijheden en zijn zelfs baldadig. Komen zij daarbij onder den invloed van wiskey, dan toonen deze half menschen hunne ware natuur en zijn zeer belust op bloedtooneelen. De Engelschen maken zich gaarne goede maatjes met hen, en geven bij hun komst volop wiskey aan hen te drinken, de gevolgen laten zich dus wel denken. Zooals altijd bij den intocht der Engelschen waren alle kaffers van hunne Boerenmeesters weggeloopen en hadden zich buiten het dorp verzameld. Men verwachtte zelfs een kaffer-aanval en een groote angst voor de gevolgen overmeesterde de weerloos overgebleven bevolking. Geen politie, geen militairen, geen wapenen, alle flinke Boeren op commando, wie zou nu ons witmenschen tegen deze wilden verdedigen?

De heeren onzer Ambulance hadden dezen pijnlijken toestand voor ons „zusters," stil gehouden, doch ik had het bericht opgevangen. Juist had ik dien morgen vroegen dienst. Des avonds te voren, het was gelukkig lichte maan, keek ik eens overal rond, in de stal, buiten

op 't erf en langs den weg, opdat ik mij bij de schaduw der voorwerpen des nachts niet zou kunnen vergissen. Te vier uur kwam ik den administrateur aflossen; alles was toen nog rustig. Voor het huis langs den weg zag ik iemand heen en weer loopen, ik riep hem aan, daar ik hem in de schaduw der boomen niet onderscheiden kon en kreeg ten antwoord, dat hij de wacht had voor het hospitaal. Even later hoorde ik een ruiter voorbij komèn, het bleek de landdrost te zijn, die het dorp inspecteerde. Het bleef gelukkig rustig, de morgen brak aan, de zieken ontwaakten en de angst begon te verdwijnen. Des morgens aan het ontbijt feliciteerde dokter P. mij met den goeden afloop.

„Weet u wel dat de kaffers het andere deel van het dorp geplunderd hebben? Wat hadden wij kunnen doen tegen zulk een bende wilden." Allen waren we dankbaar, dat de nacht voorbij was. Later vernamen we, dat door het nemen van gepaste maatregelen, de kaffers alleen de verlaten huizen geplunderd hadden. Men had de bevolking zoo veel mogelijk bijeengebracht. Ook onze kaffers waren weggeloopen, slechts twee van hen en twee zieken waren ons getrouw gebleven. Wel hadden deze twee eerste een gedeelte van den dag met hunne vrienden doorgebracht en wiskey geproefd, doch de goedaardige natuur van den eene, door de brandy geprikkeld, had overwicht op den anderen gehad en beiden waren weer in functie getreden. Jack, de groote Basoetoe, met een moordenaarstronie gaf dan ook uiting aan zijn gemoedsstemming. „Onze lieve Heer zal mij ziek maak, als ik die ziek mensch ni help," zeide hij, terwijl de andere „Jim" zich op eene andere wijze uitte. Dikwijls had hij laten blijken, dat het werkje dat hij verrichtte,

hem niet aanstond. Nu vertelde hij mij kort en bondig dat daar verandering in moest komen en bezegelde zijn speech met een „You do understand me?" Het grappigste en brutaalste was wel de keukenboy. De Engelschen hadden ternauwernood ons hospitaal onder Engelsch beheer verklaard of deze kaffer „vroeg een der Afrikaansche huishoudstertjes ten huwelijk."

Rustig, eentonig zelfs gingen de dagen voorbij, de zieken beterden, één echter moesten we verliezen. Nog pas 16 jaar oud, moest deze arme jongen geheel in den vreemde sterven, zijn familie en woonplaats waren ons onbekend, de doktoren bewezen hem de laatste eer. Het tentwagentje bracht hem naar zijn rustplaats, een graf was gedolven naast de gesneuvelden van Warrenton en Veertienstroom. Hoopjes klippen bedekten de groeve, dokter P. liet een wit kruis maken en schilderde zijn naam er op. Met het witte kruis op de schouders stapte dokter P., zuster W. en ik naar het kerkhof. Zwijgend liepen wij naast elkander voort, de avond begon te vallen, achter het groepje boomen voor ons daalde de zon, het geheele landschap gaf rust en vrede te kennen.

Op het kerkhof trof ons een liefdedaad, waarschijnlijk door een onzer buren verricht. Een eenvoudige krans van tuinbloemen had men den doode gewijd.

Met behulp van klipjes werd het kruis geplant.

Wij zetten onze wandeling langs de Vaal voort.

De breede rivier met hare natuurlijke oevers en eilandjes trof ons door hare verbazende breedte en ten tweede door hare afwisseling van diepte, aan de meer of minder snelle stroomingen merkbaar. De met struiken en groen bekleede heuvelachtige boorden nu hoog boven het water uitstekend, dan weer effen

gelijk een strand, gaven door hunne verschillende vormen een fantastischen aanblik aan de Vaal. Eeuwen oude boomen, gekromd of liggend in het water, toonden ons den echten natuurstaat. Een groep kleine eilandjes in het midden gelegen en met boomen beplant, boden aan vele woudbewoners een schuilplaats. Een pad liep, van den hoogen oever af door de rivier, voor het doortrekken van ossenwagens. Na hevige onweersbuien, was dit pad niet te gebruiken, daar de rivier dan zoo hoog gezwollen was en de stroom zoo'n kracht bezat, dat de wagens zeker door den stroom zouden wegdrijven. Ik had een mooi plekje opgezocht en ging dikwijls daar wat turen, het was er zoo schilderachtig. Op een groenen heuvel, aan welks voet een klein beekje kabbelde, overzag ik het geheele landschap, de achtergrond van kopjes, de bocht der rivier, de Boerderij aan den overkant op Vrijstaatsch gebied gelegen, de breede strandachtige zoom met kaffermeiden, bezig de wasch te spoelen, dat alles te zamen genomen, kan u het onvergetelijke er van doen begrijpen.

We kregen geen berichten, van lieverlede kwam er minder werk, de dagen begonnen lang te vallen. We verkeerden echter in spanning over broeder M.; hij was reeds tien dagen geleden vertrokken en we begonnen te veronderstellen, dat hij met wagens en proviand op zijn terugtocht een buit der Engelschen was geworden. Maar gelukkig ontdekten een der doktoren op een middag een Roode Kruisvlag op een wagen, die het dorp kwam inrijden en gelukkig herkenden we den onze. Onder aller blijdschap begroetten we broeder M. die, van zijne zware taak teruggekeerd, ons goede berichten kon mededeelen.

Een lading ambulance-goederen uit Pretoria ons toegezonden, bleef in Klerksdorp in vertrouwde handen achter, daar broeder M. eene ontmoeting met de Engelschen vreesde en deze de kans geloopen zou hebben, dat alles verloren zou zijn. Eenige kisten verband en nog enkele noodzakelijke artikelen bracht hij mede; helaas geen mondvoorraad, sedert eenigen tijd gebruikten we schapenvet op het brood in plaats van boter en ook de andere eetwaren raakten op. Maar nu we ons weer in het bezit van onze wagens konden verheugen, konden we plannen voor het vertrek maken. Enkele dagen zouden we echter nog moeten wachten, want enkele zieken lieten een langen en moeielijken tocht nog niet toe.

EEN TREKTOCHT VAN NEGENTIEN DAGEN MET ZESTIEN PATIËNTEN.

Eindelijk, den 2den Juni vertrok de 2de Holl. Ambulance des middags uit Christiana. De patiëntenwagen was onder beheer van broeder M., zuster W. had de zorg voor een ernstigen typhuspatiënt, die alleen in het tentwagentje lag, terwijl de 2 Afrikaansche verpleegsters en ik in een derden tentwagen (fouragewagen) zaten, welke met „padkos" voorzien was. Dr. P. en v. H. bereden om beurten hun ros of bestuurden den kleinen tentwagen, die door twee paarden, Witje en Charles, à la flèche getrokken werd, terwijl de heer J. zich met het besturen van den grooten wagen verdienstelijk maakte. De overige „medetrekkers" zochten een plaatsje op de 2 trolly's. Elk had een taak te vervullen, want slechts 3 drijvers begeleidden den stoet. De kaffers waren niet meer teruggekomen sedert den intocht der Engelschen en dus was ieder verplicht te doen wat zijn hand vond om te doen. Gereed staande tot vertrek, kwamen velen ons een afscheid brengen, terwijl deze lieden hunne dankbaarheid uitten in stoffelijke bewijzen, die ons zeer welkom waren. Stukken gebraden vleesch, brooden, ja zelfs eigengebakken koeken waren onder

de geschenken. Wanneer ge bedenkt, dat wij dagelijks voor 22 monden, de drijvers niet medegerekend, moesten koken, en in aanmerking neemt, dat de typhuspatiënten nog aan een diëet onderworpen waren, dan kunt ge voorzeker wel begrijpen, dat we voor elke gave innig dankbaar waren. De landdrost bracht namens de inwoners zijn welgemeenden dank over aan het Hollandsche Roode Kruis en onze beide huishoudstertjes rolden de tranen langs de wangen. Zij bleven nu zoo alleen, zuchtten zij, het was zoo verlaten en droevig in het dorp, vaders en broeders naar commando, vriendinnen en buren waren weggetrokken. In het begin ging alles goed, we spanden des avonds uit en richtten ons naar de omstandigheden in. De heeren sloegen de tenten op, haalden klaptafel en stoelen, matrassen en dekens werden voor den nacht aangesleept, en des morgens werd alles weer met dezelfde snelheid afgebroken en opgeladen wat den vorigen avond opgebouwd was. Broeder M. belastte zich hoofdzakelijk met de patiënten die op hunne matrassen uit de wagens getild en verbonden werden. De vrouwen verdeelden hunne zorg aan het huishoudelijke. Eenige patiënten waren ons behulpzaam met het zoeken van turf (koemest) en het waterscheppen. Lang niet gemakkelijk was dit laatste te vinden. Altijd werd er in de nabijheid van water uitgespannen, doch dikwijls was het nog op eenigen afstand en zeer moeielijk te bereiken. De eene keer was de spruit droog en zocht men, langs de rivier wandelende, een plasje op dat nog niet in den grond weggetrokken was, dan moest men met gevulden ketel, emmer of kannen tegen de steile bedding opklauteren, gevaar loopende, bij terugkeer, al het water verloren te

hebben. Een andermaal troffen wij een beek aan, waarvan de oever met klippen bekleed was. Had het geregend, dan liep men gevaar uit te glijden en dikwijls stond het water zoo diep, dat drie personen een ketting vormden, door elkaar de hand te reiken, en zoodoende trachtte de eerste te scheppen, de tweede, No. 1 vasthoudende, nam de gevulde kan over, die No. 3 weer overnam en tevens No. 2 vasthield en de kan met water in de pannen of ketels overgooide. Een derde maal ontdekte ik slechts frisch water tusschen steenen doorsieperend. Het nabijgelegen beekje hadden juist eenige ossen tot bad gebruikt. Plat vooroverliggende hield ik een kopje onder het straaltje en zoo vulde ik kopje voor kopje, den ketel. Waren de wagens door de drijvers met behulp van patiënten uitgespannen, dan begonnen we direct met het gereedmaken van den maaltijd. De klep achter aan den fouragewagen werd neergeslagen, een frisch wit kleed ging er over en de bereiding nam een aanvang. Miss Daily kookte gewoonlijk de maizenapap voor de typhuspatiënten, en wij verzorgden de cacao, koffie of thee, ook wel bouillon. Meestal aten we rijst met vleesch uit bussen, of versch gebraden vleesch, ook een enkele maal gebraden gans, die de drijvers voor ons gevangen hadden, perzikjes of andere gedroogde vruchten; later toen er niet zooveel waren en de typhuslijders hun diëet niet meer moesten volgen, gebruikten we weleens blikgroenten er bij. Dit klinkt nu alles heel smakelijk, maar in werkelijkheid was dit dikwijls niet zoo. Met de beste moeite mislukten toch onze uiterste pogingen, vooral was het vleeschbraden verbazend moeielijk. Het taaie ossenvleesch had wel driemaal zooveel tijd noodig

om te braden als ons Hollandsch rundvleesch, daarbij was de zoo zuinig gespaarde margarineboter geen bakboter en was het mij onmogelijk om goede saus te krijgen. Onze tijd was gewoonlijk beperkt en het aantal pannen eveneens. Het speet mij zeer dikwijls, dat het eten niet beter was, doch de omstandigheden werkten het tegen. Ook de wind speelt een groote rol, was deze hevig, dan was het vuur spoedig uitgebrand, en had het geregend, dan wilde het weer niet branden. Was eindelijk de maaltijd gereed, dan werd de tafel gedekt, de pannen op kistjes in de nabijheid geplaatst en de uitdeeling volgde.

De herstellende typhuslijders kunnen flink eten en benauwend was het dikwijls, wanneer de bodem reeds zichtbaar werd en ik nog vele vragers om mij heen had. Terwijl de thee stond te trekken, waschten we onder elkaar alles af en binnen 3 uur tijd was alles weer gereed tot vertrek. Zoo leefden we 19 dagen lang op dezen tocht van Christiana naar Pretoria. Over het algemeen genomen was deze tocht voorspoedig geweest, geen enkel ongeval van welken aard ook heeft zich voorgedaan. Een zware taak hadden echter onze doktoren. De 16 muilen voor den grooten wagen verkozen niet te loopen; een der drijvers was weggeloopen en bij gebrek aan een andere, waren onze doktoren om de beurten verplicht zelf voor drijver te fungeeren. Wie dat werk niet kent, kan er zich geen voorstelling van maken. De overjas wordt uitgetrokken, de korte zweep in de hand genomen en gedurende den tocht draaft de drijver langs de rij muilen op en neer, die slechts onder flinke zweepslagen tot loopen kunnen gedwongen worden. Zijn ze in draf, dan springt de drijver op den

wagen, die in dit geval zeer lastig te beklimmen was door zijn hoogte, om dan na eenige minuten er weer af te springen en de muilen opnieuw tot loopen aan te sporen. Een man op den bok laat zijn 5 meter lange zweep over de achterste beestjes glijden, terwijl de voerman de leidsels hanteert.

Zoo had Christiaan die den wagen voerde, waarin ik

Aan het bereiden van een middagmaal op het veld.

gezeten was, mij mennen geleerd, en ik waagde het vierspan te leiden. Christiaan was boos, waarom dat vroeg ik hem maar niet, en onder halsstarrig zwijgen liet hij onze doktoren zwoegen, totdat eindelijk zijn geweten begon te spreken en hij het drijven van den grooten wagen overnam. Een der doktoren zou nu onzen wagen drijven, dit was nu niet zoo zwaar, daar de drijver op den bok zittende de beestjes toch kon afranselen. De muilen schenen echter de verandering bemerkt te hebben. De beesten liepen slecht en een zweepslag

alleen kon hen tot hun plicht roepen. Als op een dreun schreeuwde dokter dan hunne namen af, zweepslagen en gevoelige aanmaningen toevoegende. „Koffie! Esther! Hassy! Zwartboy! Koffie! Koffie! Ko-f-f-i-e!" met een por begeleidend. Dat luie beest wilde maar niet loopen. „Kom Esther," klap-klap en Esther kreeg haar deel. „Koffie! koffie! koffie-ko-f-f-i-e! wel jou vuile natie," eene typische Afrikaansche uitdrukking voor luie muildieren, „als je dan niet loopen wil, dan moet je het maar voelen," klets, klets, klets! — Ik moest dikwijls hartelijk lachen, als dokter zoo'n ontboezeming tegen de muiltjes hield en dan lachte dokter zelf mee, niettegenstaande zijne verontwaardiging over dit dierenras. In het begin vonden we het erg wreed van ons, die arme beesten zoo te behandelen, maar raakten door de noodzakelijkheid ermede verzoend, muildieren schijnen dan ook een perkamenthuid te hebben en een geoefend drijver alleen kan deze koppige beesten regeeren. Met het kleine tentwagentje, waarin een zware zieke lag, ging het ook niet altijd voorspoedig. Voor ons getrouw Witje alleen was de trek te zwaar, Charles, het paard van Dr. P. voor Witje gespannen à la flèche, want de boom van den wagen was slechts voor een paard gemaakt, Charles werd te Christiana reeds gedresseerd, doch scheen zich maar niet te kunnen wennen en maakte dikwijls allerlei buitensporigheden. Zoo was het altijd een toer om hem te doen begrijpen, dat hij moest gaan loopen, zag hij neven zich een ander paard, dat hem dreigde in te halen, dan versnelde hij zijn pas om het andere paard voor te zijn, moest hij aanzetten, dan ging het met een ruk en vloog de wagen van links naar rechts over den

weg en kwamen we bij een spruit, dan ging het op een draf de steilte af. In het water gekomen bleef hij plotseling staan en als Witje met den wagen tegen hem aanbonsde, dan ging hij even op zij om... te drinken. Wagen en paard dreigden omver te vallen, maar Charles stoorde er zich niet aan. Dan moest hij weer in het span gebracht worden, want bij gebrek aan al het noodige, had men een zeer primitief tuig gefabriceerd. Nadat Charles eens op hol was geraakt (gelukkig had patiënt O. ons reeds verlaten) en met den wagen gelukkig tegen een klip aangereden was, waardoor deze tot stilstand werd gebracht, gevoelde Zr. W. zich niet meer veilig. De gevolgen zouden verschrikkelijk geweest zijn, daar de weg zeer ongelijk en zeer steil afliep. De laatste tijden hadden de wegen zeer geleden, door 't doortrekken der Eng. legers. Groote gaten van ± 1—1 $^1/_2$ M. verrasten ons dikwijls, de zware regens hadden diepe glooiïngen gemaakt, en de diepe sporen en de verspreidliggende klippen maakten het rijden onaangenaam en het sturen moeielijk. Bloemhof reden we voorbij en des middags van den derden dag kwamen we te Wolmaransstad aan. De kampplaats was vuil en we besloten daarom maar niet te lang te vertoeven. De dominé kwam ons bezoeken en enkele vriendelijke inwoonsters gaven ons wat natuurboter, melk en eieren. Ook brooden werden ons bezorgd en dien avond aten we versch brood met natuurboter. Enkele patiënten verlieten ons bij het voorbijtrekken der dorpen in welks omgeving hunne woningen lagen. Te Klerksdorp werden er 3 in het hospitaal aldaar achtergelaten en onze stoet trok na eenige uren van rust verder. De aanvoerder Piet Cronjé lag ziek in dit hospitaal, zijn commando

had zich verspreid, de Engelschen ondervonden weinig tegenstand en werden juist verwacht toen wij Klerksdorp inreden. Het viel ons op, dat er zooveel bevolking in de straten was en allen in hun Zondagskleed. Onze Ambulance werd voor een Eng. aangezien, daar ook onze driekleur tot de Engelsche vlaggen behoort (oud Eng. afkomstig uit den tijd van stadhouder Willem V, die naar Engeland vluchtte).

Ik meende een dame te herkennen eveneens in groot toilet, die in Potgietersfarm ons bezocht had, en in een der lagers met haar man in de omgeving van Ladysmith lag. Toen had zij zich zeer voor de Boeren getoond, nu kwam zij op ons toe, doch mij herkennende, ging zij haars weegs en deed alsof ik haar vreemd was, Ook zij had zich zeker vergist met de vlag. Verraad! verraad! afschuwelijk verraad. Overal Engelsche kleuren en vlaggen, en dat was de reden, dat wij gauw verder gingen. Toch kwamen velen nog even bij ons kijken en even hun ergernis uiten. Een Hollander der Z. A. S. M. was ons zeer behulpzaam en voorzag ons van vele zaken, die ons ontbraken. Brandhout, thee en koffie enz. Op het voorplein van het gouvernementsgebouw hadden zich vele Boeren verzameld, die op Engelsch bevel hunne geweren en ammunitie af moesten geven. Een officier, met een patrouille soldaten, verklaarde, in naam van zijn bevelhebber, Klerksdorp als Engelsch bezit, de Union Jack werd geheschen, en daarmede was de plechtigheid afgeloopen. Zeer lakoniek en toch.... was het zoo'n gewichtige gebeurtenis. Op eenige uren afstand spanden wij uit en ontzet door hetgeen Klerksdorp ons te zien gegeven had, genoten we van de zoete rust bij een

waterplas en een frisschen wind. Het kon des avonds en 's nachts toch zoo koud zijn, dat we hoe ingepakt ook, bij ons vuurtje nog niet warm konden worden. Dikwijls was het mij haast niet mogelijk het mes te hanteeren, waarmede ik des avonds brood voor den volgenden morgen sneed.

Het brood was echter ook zeer oud en hard geworden, maar in de koffie gedoopt was het te genieten. Minder goed smaakten de „maagbommen," brood, dat op de commando's door de Boeren gebakken wordt, 't is zeer hard en ziet er onsmakelijk uit. De koffie was ook slecht, ik geloof haast, dat het gebrande mielies was, op het laatst at ik ook niet meer dan om mijn honger te stillen, doch nooit genoeg, dat was me niet mogelijk.

Het gebeurde ook wel, dat er in de nabijheid van een uitspanningsplaats een farm was. Dan stapten we met een emmertje bij ons er op af, om te vragen of er ook melk en eieren te koop waren. Zoo kwamen we eens na een groote wandeling, eindelijk bij een echte Takhaar (benaming van een Transvaler) terecht. Bij onze komst wilde de wachthond zijne tanden laten zien, doch een eerwaarde, grijze aartsvaderlijke Boer legde hem het zwijgen op en trad op ons toe. „Wie is jij," vroeg hij en nadat Dr. v. H. ons voorgesteld had, werden we verzocht binnen te komen. Op de veranda bevonden zich ongeveer een 40 kinderen tot 14 jaar toe, terwijl enkele moedertjes zich met hen onledig hielden. In de mooie kamer gekomen namen wij plaats op de tegen den muur staande stoelen, in navolging van den Boer en zijn dochters. „Zit" zegt hij dan eenvoudig. Met groote oogen staarden de vrouwen en kinderen ons

aan, maar niemand zei een woord. Toen zette dokter het doel van onze komst uiteen en een der vrouwen ging daarop heen. Weer volgde een stilte, ik trachtte een gesprek aan te knoopen maar het wilde niet vlotten. Dokter H. beproefde zijn kunst in de Boerentaal en eindelijk begon de Boer te vertellen. Aan den wand hingen eenige vrouwenportretten in olieverf. Dat waren zijn beide vrouwen. De eerste overleed na een echtvereeniging van 30 jaar en die flinke daar, boven de deur, dat was zijn tweede gade. Hij had elf zoons, waarvan 7 in den oorlog waren en vijf dochters allen getrouwd, wier mannen ook allen ten krijg waren. Alle dochters en schoondochters met kleinkinderen waren nu bij hem komen inwonen, en zelfs de schoonmoeder van een zijner dochters, oud en hulpbehoevend, had hij ook huisvesting verleend. Het vee was maar zeer schaars, 't was alles „gecommandeerd" men had juist genoeg melk er van voor de kinderen. Daarom bracht het vrouwtje de melk die gemist kon worden, want „ziek mensch gaan voor," zeide de Boer goedig, 30 eieren à 1 penny werden in het emmertje gelegd en zeer blijde met onzen koop verlieten we deze Boerenfamilie, nagegaapt door groot en klein, blond en zwart. Een eigenaardig karakter heeft een „Boer." Bij de eerste ontmoeting vertrouwt hij je niet, en toont dit ook, schoorvoetend komt hij je tegemoet. Weet hij echter wie hij voor zich heeft, dan is hij gastvrij en hulpvaardig.

Den volgenden avond bereikten we Potchefstroom. De wegen daarheen kruisten elkaar en gaven aanleiding tot verwarring. Te voren hadden we den weg vastgesteld en onze muilen draafden heel lustig voort, we hielden

ons aan de afspraak en spanden bij aankomst ter bestemde plaats uit. We waren de anderen veel vooruit gekomen, en in afwachting op de komst der andere wagens, begon ik reeds uit te pakken wat noodig kon zijn. Patiënt C., die onze leidsman was geweest, was te Potchefstroom woonachtig, zijn familie had hij in zes maanden niet gezien, bij onze aankomst had hij ons terstond verlaten. Dokter v. H. dreef de muilen in het veld, alles wachtte dus op de komst der anderen. We liepen wat op en neer om de koude en den tijd te verdrijven. Het was Zondagavond, de klokken luidden, de avonddienst werd aangekondigd, van uit de verte scheen ons het licht uit de kerkramen tegen. Het symbool van Rust en Vrede te midden van het oorlogsgewoel. Het werd donkerder; in de verte zagen we vuren branden en hoorden daarbij zingen. „Hadden wij maar een vuurtje om ons te warmen," zeide dokter bibberend, maar er was geen brandstof te vinden en de wagens hadden brandhout, ketels en pannen. Wij hadden wel proviand, doch geen kleeren en dekens voor den kouden nacht.

Wat te doen? We luisterden, nog eens en nog eens, meenden soms dat we zweepslagen of menschenstemmen hoorden, doch bemerkten ten laatste, dat het slechts hallucinaties waren en de telegraafdraden, door den wind in trilling, gebracht ons op een dwaalspoor gebracht hadden. We trachtten te zamen de muilen te vangen, maar vergeefsche moeite, waren ze na veel draven en loopen bij elkaar, dan ontsnapten er een en de anderen waren dan niet meer te houden. We gaven het op en moesten ons schikken in ons lot. Het vooruitzicht voor den dokter om den geheelen kouden nacht de wacht bij

de muilen te moeten houden, en voor mij zonder beschutting tegen de koude in den wagen te moeten gaan rusten, was niet opwekkend. Nog eens gingen we bij het kleine spruitje luisteren, doch van de kant waarvan wij hen verwachtten, bespeurden wij niets. Ik besloot het dorp in te gaan en hulp te halen, maar opeens sta ik voor een breeden stroom, aan overkomen viel niet te denken. Dus weer teleurgesteld, wat nu te doen, en al peinzende in de eenzaamheid voor dien vlietenden stroom, schrik ik eensklaps uit mijn gedroom op en hoor, en hoor nog eens goed. — Is het werkelijk een stem, ja 't is een stem, de stem van dokter P. en zuster W. en metéén gil ik in volle blijdschap over de stille vlakte beider namen uit. Goddank! na eenige passen in de richting van waar het geluid kwam gedaan te hebben, ontdek ik het bekende tentwagentje en spoedig had ik hen ons wedervaren verteld. Zij vertelden mij, dat de andere wagens een anderen weg gevolgd waren en reeds uitgespannen stonden op de markt. Voor een enkelen dag zouden we daar de tenten opslaan. Door vereende kracht waren nu spoedig de muilen gevangen, ingespannen en vol blijdschap over de wisseling van ons lot, volgden Dr. v. H. en ik in onzen wagen het tentwagentje van Dr. P., die ondanks de duisternis den terugweg nog vond. Op de markt was alles reeds voor den nacht gereed. Juist hadden we besloten in een Boarding House te overnachten, toen de Heer Rocher, een der Transvalers van de „Herzog", de zusters uitnoodigde bij zijne mama te komen logeeren. Zeer gaarne namen wij die gastvrijheid aan. De zieken waren in rust en het avondeten hadden de anderen reeds gekookt. Wij namen dus afscheid en binnen eenige minuten stonden

we in een groot gezellig vertrek, de huiskamer der familie. De oude heer R. heette ons met zijne dochters hartelijk welkom, en dat deze woorden niet ijdel gesproken werden, bleek uit het avondeten, dat de ijverige handen der dochters spoedig voor ons klaar gezet hadden. Welk eene verrukking, weer eens in een gezellig huiselijk vertrek geplaatst te zijn, weer eens fatsoenlijk te kunnen eten, wit tafellinnen, porceleinen kopjes en bordjes waren de laatste maanden niet in onze huishouding aanwezig geweest.

Het groene tafelkleed en de kleintjes van den heer R. wekten bij mij herinneringen uit mijn kinderjaren, en of het daardoor kwam weet ik niet, doch met genoegen en een dankbaar gevoel, denk ik aan de familie R. terug, die mij door hunne gastvrijheid op dien noodlottigen avond, een onverwachte heerlijke aandoening deden smaken. Toen ik dan de geriefelijke slaapkamer rond keek en dacht aan den angst van den vooravond, toen kwam ik tot de overtuiging, dat het altijd nog te vroeg was om te wanhopen en dat de mensch wikt maar God beschikt.

Den volgenden morgen maakten we met de vrouw des huizes kennis. Zij was eene echte Afrikaansche, wier broeders allen op commando waren. Haar gelaat, zacht en goedig van uitdrukking, getuigde van strijd en zorg, zeker toe te schrijven aan de moeielijke tijden waarin hare kinderen leefden, want enkele harer dochters waren met Engelschen gehuwd, anderen met Boeren. Zoo is deze krijg ook een familie-oorlog geworden. Steeds was mevrouw R. hulpvaardig en was er altijd wat voor onze zieken gereed gemaakt. Want ons verblijf te Potchefstroom werd onverwachts door de komst

der Engelschen met 5 dagen verlengd, daar de dokter niet vroeger een „permit" tot vertrek van den hoofdofficier kon bekomen. We hervatten dus het gewone veldleven en maakten het ons zoo geriefelijk mogelijk op de markt. Dagelijks ging ik er eenige malen heen om het potje te koken, waarbij ik dan door de Afrikaansche dames geholpen werd, en dikwijls waren daar vele kahkies getuigen van onze Hollandsche kookkunst. Vele van onze ambulanceleden hadden bekenden te Potchefstroom en ook eenige patiënten verlieten ons. Het gezelschap was toen niet zoo groot, daar ook de doktoren in een Baording house woonden en wij 3 zusters bij de familie R. thuis waren.

Den morgen na onze aankomst kwamen juist de Engelschen binnen. We klauterden op het dak van het huis van onzen gastheer, en zagen heel in de verte van achter de kopjes groote stofwolken, die al nader en nader kwamen. Spoedig draafden groote troepen ruiters de hoofdstraat binnen en hielden voor het gouvernementsgebouw, dat op de marktplaats stond, stil. Van het dak af zagen we hoe de Union Jack geheschen werd, hoorden hoe de opgesmukte kaffers hun hoerah! aanhieven, en met woede en gebalde vuist hoorde ik de verwenschingen door de dames R. geuit. „Had ik die mauser, ikke zou die Rooineks skiet." Overal zagen we Union Jacks hijschen tot groote ergernis van het publiek op het dak van den huize R. De troepen groeiden steeds aan, tot laat in den avond trokken steeds manschappen met wagens van het binnenkomende Eng. leger voorbij. Ongeveer 20.000 man hadden hun kamp bij het station opgeslagen. Bij eene wandeling door de stad bemerkten we, dat ook hier vele dames de Engelsche kleuren

droegen. Ook dit ontging een Eng, officier niet en zeer treffend was het te zien, dat hij de getrouwe Boerenvrouwen beleefd groette, en de anderen, die zich met de Eng. kleuren getooid hadden, negeerde. Een blanke man liep met een Union Jack, die hij in zijn volle breedte over de straat liet slepen. De vlag was met bloed bevlekt. Een onzer riep: „zie aan die vlag dáár kleeft

We zagen boven op het dak van het huis der fam. R. hoe de Engelschen de Union Jack heeschen.

bloed;" en de drager dit hoorende, pakte hem vlug te zamen, rolde hem op en maakte zich schielijk uit de voeten, alsof het hem aangegrepen had.

Zooals ik u reeds medegedeeld heb, waren we door de omstandigheden genoodzaakt daar eenigen tijd te blijven. Verscheidene Hollandsche families brachten ons een bezoek, en waren gelukkig neutrale landgenooten te ontmoeten. Vele staaltjes van verraad hoorde

ik hen vertellen van bewoners, die gisteren Boersgezind en nu bij de komst der Engelschen zich aan de zijde der laatsten geschaard hadden. We kwamen ook in kennis met eene Afrikaansche, een trouwe Boerenvrouw, wier man op commando vocht. Zij was een der welgestelde ingezetenen en in de oommissie van het Afrikaansche Roode Kruis. Zij vertelde ons van den oorlog in 1881, toonde ons de kogelgaten, waarvan men op alle mogelijke plaatsen in haar huis de sporen kon vinden. Destijds bewoonde zij ook dit huis, maar toen waren de tijden anders. Toen was er niet zooveel verraad en er waren meer patriotten. „Ach ons menschen wordt zoo zwaar beproefd, als De Wet ons maar niet ontvalt, want op De Wet alleen stel ik nog mijn vertrouwen. Ik weet ons menschen moet niet wankelen, God zal ons uitkomst geven, maar die menschen is zoo banje slecht, ik zie al die verraad om ons heen, God zal ons menschen straf omdat zij wegloop en nie vertrouw in die Heere." Eenige dagen later had een der Eng. generaals haar huis betrokken en mevr. M. met hare dochter had elders toevlucht moeten zoeken. En zoo ging het met vele welgestelde burgers die hun vaderland en regeering getrouw gebleven waren. Hun geheele inboedel werd door Eng. militairen in gebruik genomen en zij moesten maar zien ergens onder dak te komen. De prijs der levensmiddelen was reeds bij den intocht der Engelschen zeer gestegen. Het geluk diende mij, juist had ik nog een zak aardappelen à 10 sh. kunnen bemachtigen, den volgenden dag was de prijs op 69 sh. gebracht. Brood was er niet meer te koop, die arme kahkies hadden geen voedsel, des avonds wandelden

zij langs de huizen om voedsel te vragen. Zoo was ik op een avond bij een oude Hollandsche dame van 81 jaar. Zij had mij laten verzoeken naar haar toe te komen, daar zij zoo gaarne wat van Holland hoorde. Er werd op de deur geklopt, ik deed open. „Good evening," hoorde ik zeggen en zag een Eng. soldaat voor mij staan van the Royal High Life. „Please some bread for the soldier, I am so hungry," vroeg hij mij. Er was geen brood en ik moest hem zonder eten weg laten gaan. Er was geen brood..... Toen ik van mijn bezoek naar huis wilde keeren, had er een ongeval plaats, dat goed afliep. Het gebod van niet meer na 9 uur des avonds op straat te wandelen zonder permit van de Eng. autoriteiten, was ook hier ingevoerd. De oude dame had mij zooveel te vragen en te vertellen, zoodat ik eensklaps tot de ontdekking kwam, dat het reeds elf uur was. Uit vrees van onaangename ontmoetingen met de Eng. wachten, nam ik vlug afscheid en liep op een drafje naar huis. Maar o! wee! ik had de greppel niet bemerkt, die ik overstappen moest en op eens zat ik in het water, dat tot over mijn middel om mij heen spoelde. Ik klauterde er uit, want deze gemetselde greppels zijn zeer diep en ik ontdekte tot mijn schrik, dat twee kahkies op mij aanstapten, maar het huis was nog enkele minuten ver en gelukkig bereikte ik dit, hoe druipend en nat ik ook was, voor dat de wachten mij ingehaald hadden. Tot groot vermaak van de familie R. en met een nat pak en een blauwe scheen kwam ik er mee af.

Eindelijk werd ons het permit verstrekt. Ons eerste plan om met den trein naar Pretoria terug te gaan, viel bij de komst der Engelschen in duigen.

We moesten nu weer voedsel aankoopen, de lading werd meer in elkaar gepakt, want door het vertrek van eenige patiënten was er meer ruimte gekomen en konden wij het aantal wagens tot vier bepalen. Voor onzen aftocht kwamen de Hollanders ons begroeten en verzochten ons *brieven* mede te nemen, daar de postverbinding geheel verbroken was. Het gezelschap was nu kleiner en dit was veel aangenamer. Op een der dagen van onze reis hadden we den ganschen dag hevigen regen. De turf was niet te gebruiken en hout viel er niet te sprokkelen, de wind doofde het vuur uit en buiten was er geen kans om eten te kooken. Gelukkig zagen we een verlaten kafferhut. We trokken met onze huishouding daarheen en vonden er tot onze groote verrassing droog hout. Spoedig was het vuurtje gereed en konden we onze verstijfde leden wat verwarmen. Maar er was geen schoorsteen, de rook bleef in de hut hangen en dreef ons naar buiten in den stortregen. Niettegenstaande dat, hadden we met vereende krachten na een uur een middagmaal gereed. Ditmaal was het menu zeer luxurieus, bouillon, groenten, vleesch en aardappelen en compôt (een geschenk van een Klerkdorpsche dame). Maar hoe wij ons ook gevleid hadden met een extra maaltje te kunnen geven, onder den drup genoten, was alles vergeefsche moeite. Des avonds en des nachts regende het nog hevig en het was daarbij erg koud. Het water stroomde heel genoeglijk langs onze matrassen onder de tent door. Eene grappige gewaarwording, als men het water zoo om zich heen ziet stroomen, helaas wel een beetje te nat. Den volgenden morgen was het wel beter weer, maar we gevoelden ons allen min of meer ziek. In de nabijheid van Randfontein gekomen zagen

we een Eng. leger van Mafeking aankomen. We wisten, dat de Boeren zich in den omtrek bezig hielden. Engelsche patrouilles zagen we tegen de kopjes op marcheeren, wij konden verwachten, dat er ieder oogenblik een gevecht zou plaats hebben. We reden met onze wagens over den weg naar Johannesburg. Plotseling zagen we van verschillende kanten, uit het hooge gras ruiters in vollen draf op ons af komen, we moesten halt houden. Onze paspoorten werden gevraagd, een hoofdofficier werd er mee in kennis gesteld en een onderhoud met onze doktoren volgde. We mochten verder trekken. Enkele dezer ruiters in kahki kwamen gedurende het oponthoud een praatje maken. Een hunner vertelde mij, dat Pretoria in hunne handen was. Ik wist dat reeds, maar ook dat de regeering en haar zetel verplaatst was. „Yes sir I know, but you don't have the government," zeide ik hem. „No, he said, do you know, where they are?" „When you are so kind to tell me, where they are, than I can tell it you," was mijn antwoord. „Good bye, he said laughing and ran away." Had hij geweten, dat wij hem hadden kunnen inlichten, en op deze vraag voorbereid waren, dan had hij zich zeker slimmer getoond. Steeds ontmoetten we meer Eng. patrouilles; het leger uit Mafeking naderde al meer en meer. De grasvelden werden in brand gestoken, groote vuurtongen zweefden over den grond met eene verbazende snelheid naar ons toe. Wij zetten onze muilen aan en het gelukte ons, die het voorst reden, vrij te komen, doch de groote patiëntenwagen maakte niet zoo'n spoed en werd genoodzaakt, daar de vlammen den weg reeds bereikt hadden, langs de groote verzengende hitte te trekken. Het moet ontzettend

warm geweest zijn, want niettegenstaande de muilen bij het naderen der vlammen hun pas versnelden en de wagen zeer vlug voortbewoog, was de verf geblakerd. Tot mijne groote verwondering zag ik Engelsche patrouilles door de vlammen heen draven, de heeren hadden zich zeker met die Afrikaansche gewoonte vertrouwd gemaakt. Het leger uit Mafeking kwam naderbij en reeds waren de voorste troepen begonnen bij Bank hun bivouac op te slaan.

Binnen 4 uur tijd was er een kamp verrezen voor 15000 man. Wij waren genoodzaakt in de buurt te kampeeren, daar er uren verder eerst water te vinden was. Niettegenstaande de slechte plaats moesten we er wel in berusten, daar onze trekdieren te moede waren om een verderen tocht te ondernemen. We gevoelden ons allen onprettig en zochten daarom vroeg onze tenten op. Den ganschen avond zagen we nog groote grasbranden in de richting van Johannesburg. Den volgenden morgen bereikten we die stad. Hoe geheel anders zag zij er nu uit. Kahki overal, Kahki waar men keek. Op de forten, in de vesting, in de kazerne, ook hier alles Engelsch. We besloten daar niet langer te blijven dan hoogst noodzakelijk was. Even buiten de stad spanden we uit, en Miss Darly, de assistent-verpleegster uit Christiana bakte dien avond stormjagers (meel met water gekneed in olie of boter gebakken). De margarine liet zich zeer lastig gebruiken, doch de moeite werd beloond, want allen hadden we er dapper van gegeten. In de nabijheid van deze uitspanplaats vertelde een onzer, was een bijzondere mooie vallei. Miss S. en ik stapten er heen en 't was werkelijk niet overdreven. Een boschje van mimosen en euca-

lyptussen moesten we eerst doorwandelen en kwamen toen voor een groote rots en steenmassa te staan, waartusschen ook weer allerlei groen en bloem uitsproot. Daarover heen stappende, stonden we eensklaps voor een vallei of ravijn van 10 meter diepte en ± 40 M. breedte. Steeds klauterden we naar beneden van steen op steen, ons aan de takken der boompjes vasthoudende. Het water stroomde beneden door de groeve heen, het geleken wel bassins en wij veronderstelden, dat het overblijfselen van groote waterwerken waren uit vroegere tijden. Groote steenen waren overal verspreid, steenen van allerlei soort en daar tusschen door glinsterde het kristal helder water. De prachtige kleurschakeeringen der verschillende planten en boomen vergrootten nog het effect. Het scheiden viel ons moeielijk van dit schoone vergeten plekje aarde, en we konden ons slechts troosten met herinneringen, in den vorm van een stukje marmersteen, mede te nemen. Een meldenswaardig incident viel er een van deze nachten voor. Plotseling zette er een hevige wind op, elk oogenblik dreigde onze tent weg te waaien, totdat op een moment onze angst bewaarheid werd. De halve tent fladderde in de lucht, gelukkig kon ik nog twee uiteinden vatten en ik ging er op zitten, meenende, dat ik de tent zoo beter vast kon houden. De dames uit hunne zoete rust gestoord, maakten zich gereed en ik vond die opstanding werkelijk zoo vermakelijk, dat ik tot groote ergernis van zuster W. er hartelijk om moest lachen. Onze dames konden echter, door de vlugge hulp der heeren, die op het groote alarm spoedig gekomen waren en de tent weer vastgezet hadden, bibberend van koude en nattigheid, weer in hun „bedje" kruipen.

Langs de wegen waarheen de Engelsche legers getrokken waren, zagen we groote sporen daarvan.

Vele doode paarden getuigden van de vermoeienissen en de overspanning, waartoe deze dieren gedreven waren. Op eenen avond telden wij er minstens 10 in de omgeving van onze tenten, die daar opgeslagen moesten worden, omdat hier bruikbaar water was te genieten.

De verpestende lucht waarmede de omgeving bezwangerd was, was bijna niet dragelijk. Wanneer onze muildieren voor onze wagens een gestorven kameraad moesten passeeren, dan maakten zij steeds een omweg, alsof het hen, muildieren zelfs smartelijk was een broeder daar zoo aan de aasgieren overgeleverd te zien liggen. De boeren noemen hen aasvogels. Deze vogels vliegen direct van uit de hoogste hemelen als een pijl uit een boog op een dood dier af en vervullen de plichten, hoe wreed voor het menschenoog en oor ook, die de mensch nalaat waar te nemen. In dezen oorlog zijn deze gieren van ontschatbaar nut geweest, daar zij door hun vraatzucht in korten tijd een cadaver doen verdwijnen. Soms komen zij bij zwermen er op af, eens zag ik er ± 30 bij elkaar. Wij moesten hen langs rijden, doch zij bleven rustig zitten en lieten zich in hun arbeid niet storen. Droevig was ook het zien van deze verlaten kale huizen. Vroeger hadden wij er slechts enkelen gezien en was het niet zoo opvallend, doch hier op weg van Potchefstroom naar Pretoria, vooral bij Johannesburg, troffen wij vele van deze verwoeste huizen aan. De ramen en deuren ontbraken, de balkons waren uit elkaar gerukt, en de tuinen, planten en moesvelden waren verwoest.

Den 23sten Juni bereikten we in koude en mist Pretoria. Overal Engelschen, de kazerne, het volkshospitaal waarlangs wij het eerst kwamen, alles wemelde van kahki. In de meisjesschool, waar de 1ste Holl. Ambulance nog steeds werkzaam was onder leiding van dokter B. de H. en de directrice B., had men reeds omtrent ons in

Een door de Engelschen verwoest huis.

ongerustheid verkeerd. Overal had men heengeseind, doch men had niets naders omtrent Ambulance P. vernomen. Aangenaam was dus ons wederzien. Evenals den vorigen keer werden we van alles voorzien. Miss S. en ik deelden samen een kamer en we waren recht gelukkig weer vrij te zijn.

Bij het heerlijk brandende haardje in Mejuffrouw A. haar kamer, onder een geurig kopje koffie, las ik de voor mij gekomen brieven, sedert mijn vertrek uit Pretoria

ontvangen. Onder deze trof ik er twee van de patiënten uit Intomby-kamp. Zij deelden mij hunnen toestand mede, geplaatst op de Catalonia konden zij hun verblijf niet roemen, doch wegens den censor vernam ik niet alles van hunne klachten. De verpleegden uit Pietermaritzburg gingen vooruit en met genoegen en dankbaarheid herdachten allen nog den tijd bij de Hollandsche Ambulance doorgebracht. Na eenige inlichtingen omtrent de toestanden vernomen te hebben, besloten de doktoren K., P. en v. H., de zuster W., C. v. D., (die zich voorloopig bij ons voegde, omdat zij naar haar broeder te Machado wilde gaan en er geen andere reisgelegenheid was, met Miss S. en mij, administrateur J., broeder M. en kok Van Oosten, die zich om dezelfde reden als zuster C. v. D. bij ons voegde, ten einde met de Oosterlijn naar Holland terug te keeren tot herstel van zijn ziek been, dat hij uit de typhus te Ladysmith behouden had. De spoorlijn Pretoria-Kaapkolonie was door het Engelsche militaire gouvernement in beslag genomen en werd alleen gebruikt voor militair vervoer en bannelingen en krijgsgevangenen. Ten derden male trok de 2de Holl. Ambulance uit Pretoria met goedvoorziene transportmiddelen de Boeren tegemoet. Wel had het verkrijgen van een paspoort eenige moeite gekost, maar dat hadden we wel meer ondervonden.

ONZE GEVANGENNEMING OP WEG NAAR DE BOEREN LINIES.

Den 1sten Juli verlieten de 4 transportwagens met Hollandsche en Roode Kruisvlaggen voorzien, Pretoria. Alle bekenden brachten ons hun afscheidsgroet en velen hadden nog een brief voor vriend of maag, die zij gaarne wat van hen wilden laten hooren, en bij gebrek aan postverkeer, op deze manier hunne wenschen vervuld hoopten te zien. Enkelen onzer namen ze aan, niets kwaads vermoedende. Had ik zelf niet brieven van mij aan de vertrekkende 1ste Duitsche Ambulance medegeven juist een week geleden. Even buiten de stad ontmoetten wij een Engelsche patrouille militairen. Een der in kahki gekleede officieren reed op eenigen afstand alleen vooruit. Bij het voorbijgaan passeerden hij langs onze spider, waarin drie onzer dames gezeten waren, en keek alle dames doordringend zelfs brutaal aan. Een onzer, een weinig daarover gepickeerd, mompelde tusschen de tanden „Tommy!" een uitdrukking, die de Engelschman onaangenaam is. Later vernamen we, dat deze officier Generaal Roberts was geweest. Zeer kort daarop kwamen twee ruiters in civiele kleeding ons achter op, geheel hun

verschijning deed bij mij eensklaps een wantrouwend gevoel op komen. Voortdurend bleven zij naast ons voortrijden en bij de eerste halte maakten zij zich bekend, als door de militaire overheid gezonden te zijn, ten einde de brieven op te eischen, die wij bij ons hadden. Iedereen haalde onbewust van hetgeen het beteekende, de brieven, die hij bij zich had, uit zijne zakken. Dokter P. en v. H. hadden er *geen* bij zich, terwijl die van de zusters nog niet opgeëischt werden. „Hebt u nog meer bij u?" op de zakken wijzende van Dr. K. „Neen," antwoordde deze en bewijst den detectif, dat ze leeg zijn. De heer J. gaf de zijnen af, een er van was hem juist even voor het vertrek uit Pretoria in de handen gespeeld. Door wien, dat wist de heer J. niet. Machinaal was deze brief aangenomen en in den zak verdwenen. De brief werd geopend en bleek ongeteekend en van geen streelende inhoud voor de Engelschen te zijn. De heer J. ontstelde zeer bij deze ontdekking. Deze brief werd met alle andere brieven afgenomen en wij zetten den tocht voort, terwijl de detectives met hun buit terugkeerden naar Pretoria. „Ge begrijpt wel zuster," zeide dokter K. tot mij, „indien ik iets van eenig belang had, dat ik het u zou geven, u kon het des noods in uw hoed stoppen." Toen de duisternis begon te vallen, bereikten we het station Irene, dat ook door Engelschen bezet was. De schildwacht hield ons aan. Een officier deelde ons mede, dat we hier halt moesten houden, teneinde de ambulance te kunnen visiteeren. De dames werden verzocht uit te stappen en werden naar het telegraafkantoor geleid, waar het aangenaam warm was. Telegram op telegram werd er geseind, het toestel werkte, de reepjes

papier met de teekens beschreven, zag ik al langer en langer worden. Ik stond er voor en verstond niet de kunst, die teekens te verstaan. Wat speet mij mijne onkunde, temeer, omdat de heer J. mij deze teekens had willen leeren en ik uit onverschilligheid er mij niet de moeite toegegeven had. Ik veronderstelde, dat over onze ambulance verhandeld werd. Na eenigen tijd werden we uitgenoodigd thee te komen drinken. We volgden den soldaat, kwamen op een boerenerf, traden het huis en een ruim hol vertrek binnen. Een vuur brandde in den haard, enkele stoelen stonden er om heen, waarop eenige aanwezige officieren ons verzochten plaats te nemen. Een tafel bestaande uit planken op kisten gelegd, stond tegen een der muren en twee kaarsen op flesschen verlichtten het vertrek.

Nog enkele onbelangrijke zaken door de vroegere bewoners achtergelaten, voltooiden het meubilair. De officieren zetten zich bij ons om het vuur neer en een gezellig gesprek ontspon zich. Natuurlijk waren we niet bewust van onze treurige toekomst. Een koeli bracht thee binnen, op een houten plankje prijkten tinnen kroesjes, gevuld met thee, in een glas wat melk en suiker in een busje; op een bord bood men ons de koekjes aan. Dus zeer luxurieus leefden deze Eng. officieren toch niet. Hunne invitatie om te blijven avondeten sloegen wij echter af; het onderzoek zou eerst den volgenden morgen plaats hebben en wij vonden het beter ons bij ons eigen gezelschap te voegen, daar de kok ook zeker voor ons gekookt zou hebben. Toen wij zoo om het vuurtje geschaard zaten en onze strenge bewaking bemerkten, toen maakten we de gevolgtrekking, dat er zeker iets niet pluis was. We meenden,

dat deze geheimzinnige handelwijze der Engelschen zeker toe te schrijven was aan de medegenomen brieven, daar dit het eenige kon zijn, wat niet geoorloofd zou kunnen worden. De inhoud der brieven, aan de meesten onzer onbekend, waren allen van particulieren aard. De meesten waren echter voor Holland. We wikten en wogen nog eens, hoe we zouden handelen, doch de meeste hadden ze diep weggeborgen, omdat ze toch voor Holland bestemd of van zeer ouden datum waren. Ik herinnerde mij een brief, die ik in Potchefstroom medegekregen had, een brief van een Hollandsch vrouwtje, waarin zij verteld, dat hare goederen geconfisceerd zijn. Daar haar man in een der lagers der Boeren vocht, achtte ik het raadzamer, dit schrijven te vernietigen en niettegenstaande de wachten ons surveilleerden, verbrandde ik dien brief. Waren wij dus overtuigd geweest, dat we brieven bij ons hadden, die door de Engelsche autoriteiten niet doorgelaten zouden worden, dan zeker hadden wij ook deze kunnen verbranden, evenals ik den mijne deed. Den volgenden morgen kwamen twee officieren alles onderzoeken, de wagens werden uitgeladen, gesloten kisten met consumptie opengebroken, doch niets werd er gevonden. Toen vroeg de hoofdofficier alle onze brieven, zelfs die voor Holland bestemd waren. Een brief voor een Hollandsch militair attaché had ik van eene dame uit Pretoria ontvangen. Voordat ik hem overgaf aan den Engelschman vroeg ik dokter P. of ik dezen wel af moest geven, deze brief was toch zeer zeker gepermiteerd. „Doet u het maar, zuster, dan is u verantwoord en deze zal niets bijzonders inhouden en u niet schaden."

Alles werd weer ingeladen en we vertrokken verder op naar de Boerenlinies. Alle officieren kwamen ons nog even begroeten en een hunner gaf Dr. K. zelfs een brief mede voor zijn broer, die gewond krijgsgevangen der Boeren was geworden. Het volgende station „Kaalfontein" vroeg een onzer aan den wachthebbende Eng. soldaat, want ook dit stationnetje was bezet, of er water in de nabijheid was. Op zijn antwoord, dat men dan nog een half uur moest doorrijden, ging onze stoet verder. Op dit oogenblik kwam er juist een kahki met een groot papier in de handen, op ons toeloopen, en verzocht ons te wachten. Een telegram was gekomen met bevel, „de 2de Ned. Ambulance naar Pretoria terug te zenden." Dit was op den 2^{den} Juli 1900. Direct werd er weer een wacht om ons heen geplaatst. We spanden uit en trachtten ons eten te bereiden. Maar allen waren we zeer teleurgesteld, en toen het bevel kwam, dat we ook onze kampplaats naar den overkant van den weg moesten verleggen, toen werd er niet meer aan eten gedacht. De wachthebbende soldaten waren zeer behulpzaam bij onze plotselinge verhuizing, in de eene hand de leidsels van het paard en het geweer, droeg de gelorgnette kahki-ruiter van de Royal High life in de andere hand een emmer en een ketel. Het bevel kwam dat we zoo spoedig mogelijk zouden vertrekken naar Pretoria, doch dokter K. bewees de onmogelijkheid er van en dien nacht zouden we dus daar doorbrengen. Des morgens acht uur waren we allen tot vertrek gereed. Begeleid door een patrouille gewapende kahkies trokken we verslagen en zeer teleurgesteld terug naar Pretoria. We verdiepten ons nog steeds in gissingen

wat of toch wel de oorzaak kon zijn van onzen gedwongen terugkeer, maar daar we al eens meer kennis gemaakt hadden met Engelands willekeurigheid, dachten wij, dat het wel los zou loopen en dat wij wellicht een verkeerden weg gevolgd waren en langs een anderen weg naar de Boerlines zouden moeten gaan, of, misschien waren de Boeren wel heel dicht bij? Bij Irene werd de wacht verwisseld en we spanden daar uit. Een invitatie om met de officieren te dineeren, werd na rijp overleg aangenomen. Bepakt met borden, lepels en vorken stapten we op het bepaalde uur daarheen en de avond verliep heel gezellig. In een tent van gegalvaniseerd ijzer was een lange tafel aangericht. Het menu door koelies opgediend was vooral naar de omstandigheden afwisselend en goed, en bij het warme haardvuur en een gezellig gekout waren we voor eenigen tijd aan onze teleurstelling, koude en regen, onttrokken. Natuurlijk vroegen we naar de oorzaak van onzen gedwongen terugkeer. Zij konden ons tot hun spijt niet inlichten, daar zij zelven er niets van wisten, eerst den volgenden morgen verwachtten zij bericht, wanneer de Holl. Ambulance Irene mocht verlaten. In afwachting van dit bericht, maakten we ons den langen zonnigen morgen ten nutte met een wandeling in de nabijgelegen bosschen. De heer J. fotografeerde de „opgeblazen" brug, waar wij heel nabij uitgespannen waren. Juist hadden wij ons opgesteld voor de opname, toen over de nieuwe door de Engelschen gemaakte brug, een trein passeerde, waaruit men ons toewuifde. Later vond ik dit fotografietje in een der albums van die reizigers. Tegen twaalf uur gingen wij weg. Halverwege kwamen dezelfde heeren (ik hield ze voor

spionnen) ons tegemoet en werd ons bevolen bij onzen intocht van Pretoria niet te spreken. Nauwelijks waren wij daar aangekomen of de wachten werden verdubbeld. Stapvoets reed de 2de Holl. Ambulance Pretoria binnen, de vlaggen wapperden aan de wagens, alsof

Bij de spoorbrug te Irene.

ze wilden toonen, dat wij, in spijt van ons gewapend geleide, „vrije Hollanders zijn en door het Ned. Roode Kruis uitgezonden waren met een paspoort door alle mogendheden onderteekend."

Een Roode Kruis Ambulance, erkend en bekrachtigd door de statuten der conventie van Génève, is onschendbaar en mag niet gevangen genomen worden.

Zoo dacht zijn groote stichter Dunant, zoo dachten ook wij, maar de Engelschen dachten er anders over. Met handgebaar wezen wij de vragenden af en we vonden dat nog al grappig; niets vermoedende van onze toekomst.

Steeds verder trokken wij de stad door, totdat we stil hielden voor het kantoor van den Provost Marchall major Poor. Deze kwam terstond naar buiten, sprak met de drie doktoren en kwam daarna tot ons, die in het wagentje gebleven waren. Major Poor deelde ons in hoogst beleefden vorm mede: dat de 2[de] Hollandsche Ambulance van het Roode Kruis gevangen verklaard was. De doktoren, administrateur, broeder M. en de kok waren krijgsgevangenen gemaakt, en wij zusters zouden major Poor volgen, die ons naar den gouverneur van Pretoria zou brengen, ten einde te vernemen wat er met ons aangevangen moest worden. En terwijl major Poor ons dat mededeelde stonden onze drie doktoren onder den indruk dezer verpletterende tijding nevens de spider.

In wanhoop liep een hunner op en neer en toen hij major Poor iets vroeg, snauwde deze hem toe „I can shot you." Toen eerst begrepen wij den ernst van het geval, en ieders gelaat teekende ontzetting. Wij gingen heen, in der haast onze kameraden groetende. Wij, vier zusters, in onze zusterkleeding, reden in een open spider, voorop reed major Poor met twee gewapende soldaten en achter onzen wagen galoppeerden ook nog eenige gewapende geleiders. Niettegenstaande onze diep treurige stemming, kwam toch het idee in ons op, hoeveel bekijks wij wel zouden hebben als we zoo eens door de Kalverstraat reden. De gouverneur van Pretoria, major Maxwell, was niet thuis, dat was een moeielijk

geval voor major Poor. Wij mochten volgens hooger bevel met niemand in contact komen; wat moest hij nu met ons vier zusters doen. In de tronk, dat ging niet — terwijl hij deze kwestie stond te overdenken, vroeg een onzer of het dan niet geoorloofd was, dat wij naar de meisjesschool terugkeerden. Teneinde raad stemde hij toe, en beval ons te 3½ uur namiddags in het gouvernementsgebouw te komen, ten einde daar onze opwachting te maken en ons vonnis te vernemen. In de meisjesschool aangekomen, had men reeds van onze gevangenneming gehoord. Een der zusters had het van een Eng. officier vernomen die op hare afdeeling verpleegd werd — ? ? ?

Ik leefde als in een roes, nam mij voor om de redenen van onze gevangenneming te vragen en nog meer vragen daarop betrekking hebbende te stellen aan den gouverneur, maar toen ik te 3½ uur op het gouvernementsgebouw was, was het mij alsof er een prop in de keel zat, de onderwerpen die ik ter sprake wilde brengen was ik voortdurend kwijt en met moeite kon ik mijne tranen weerhouden. Met een allervriendelijksten groet ontving major Poor ons op het gouvernementsgebouw. Hij leidde ons in dezelfde kamer, waar vroeger de staatssecretaris Reitz, bij de audiëntie door President Kruger ons verleend, ons zoo hartelijk welkom heette. Major Maxwell, een militair van middelbaren leeftijd en groote, zat voor een schrijftafel in het midden van het vertrek geplaatst. Aan de overzijde zat zijn secretaris te werken. Bij onze binnenkomst begroette hij ons beleefd en wees ons een stoel aan en nam het woord. „Morgen 10½ uur vertrekt een trein, waarvoor wij u een vrij ticket naar Holland

zullen geven. U zult aan de meisjesschool afgehaald worden. Zorg, dat ge gereed zijt. Bagage is geoorloofd mede te nemen. Zoo ge nog wat wenscht te vragen, ik ben bereid."

Als een donderslag trof ons dit vonnis. Daarop vroegen zuster C. v. D., W. en Miss S. hetgeen zij wenschten te bespreken en toen kwam ik aan het woord. Met moeite bracht ik de woorden er uit en op onze vraag waarom wij gevangen genomen waren antwoordde hij: Omdat uwe Ambulance compromitteerende brieven bij zich had. Toen vroeg ik hem, wat het lot was van de mannelijke leden onzer Ambulance.

Major Maxwell. „Daarop kan ik u nog niet antwoorden."

Ik. „Mogen wij niet bij elkaar blijven, daar wij als eene geheele Ambulance gekomen zijn, dienen we toch als een geheel terug te keeren."

Major Maxwell. „Onmogelijk, ge zult gezelschap genoeg hebben" (ironisch).

Ik. „Mogen wij de doktoren spreken vóór ons vertrek?"

Major Maxwell. „Morgen vertrekt ge met denzelfden trein naar Johannesburg, heden middag te 4½ uur kunt ge hen een half uur spreken in de Provost Marchall office."

Ik, ten laatste. „Is het niet geoorloofd ons bij de eerste ambulance van dokter B. de H. aan te sluiten? Wij zijn, „Roode Kruis" zusters.

Major Maxwell heftig: „Ge krijgt uw ticket voor Holland."

Toen viel er niet meer te redeneeren. Wel was mij nog in de gedachten gekomen te vragen de compromitteerende brieven eens te zien, maar vooronder-

stellende, dat dit niet op mijn terrein lag en het aan onzen chef moest overlaten, stelde ik deze vraag niet.

Het onderhoud was afgeloopen, major Poor wachtte ons op, wij vroegen hoe het toch wel gaan moest, we begrepen niets van een vrij ticket. „U gaat naar Holland en het kost u geen penny," zeide hij lachend. Ook vroegen wij naar onze bagage, daar alle wagens met haren inhoud achtergebleven en geconfiskeerd waren.

De goederen waren met onze krijgsgevangen ambulance-leden mede naar de tronk gebracht. We konden daar onze goederen uitzoeken en men zou deze aan de Staatsmeisjesschool bezorgen. Vlug stapten we naar de 1ste ambulance terug en met spanning werd onze komst verwacht. Met raad en daad stond dokter B. de H. en de directrice ons bij, en het was ons zoo goed deze hulp te genieten. De tijd voor onze ontmoeting was te kort om heel veel te vragen, eenige eetwaar namen we nog in alle haast mede, en juist bijtijds kwamen we ter bestemder plaatse aan waar de doktoren ons reeds opwachtten. Met hun zessen waren zij in een cel in de tronk geplaatst en onder gewapend geleide hierheen gebracht, we vertelden onze bevindingen en het vonnis, dat major Maxwell over ons beslist had, ook bespraken wij het een en ander en het half uur was voorbij eer dat wij het wisten. Toen klonk het bevel tot het vertrek van de doktoren, en op commando stelden zij zich in den pas en marcheerden onder geleide van een gewapend Engelsch soldaat, door de straten van Pretoria naar de tronk (gevangenis). Het was verschrikkelijk, onze geachte doktoren zoo vernederd te zien. Major Poor stond ons toe, dat wij nu ook daarheen gingen om onze goederen uit te zoeken. We stapten de klap-

deuren binnen, zochten in een kamertje uit wat wij verlangden, en bij ons vertrek zagen we op de plaats alle gevangenen ons goeden dag toewuiven. In de meisjesschool teruggekeerd, gingen alle handen aan het werk in de keuken, om proviand voor de gevangenen klaar te maken, en juist even voor zeven uur hadden we onze mandjes door het raam in de gevangenpoort binnengeschoven. Na 7 uur mochten we niet meer op straat, ook hier in Pretoria was deze wet voorgeschreven. Tot mijn blijdschap heb ik gehoord dat de voorraad consumptie aan haar adres bezorgd is geworden. Intusschen waren ook de wagens gekomen en wij pakten zooveel mogelijk mede. Medicijnen, verband, wagens, paarden en beddegoed waren verbeurd verklaard. Zelfs mochten we onze vlaggen niet afnemen. Een mandje instrumenten, voorzeker voor hunne hospitalen van groote waarde, kon ik door toeval nog ontfutselen en is den Boeren ten goede gekomen.

Dien avond pakte ik door den heer P. geholpen, die correspondent van een Hollandsch blad, gaarne zijn vrijen tijd ten dienste der ambulance stelde, eenige kisten in. Twee werden bestemd voor den tocht naar Kaapstad en 3 anderen voor de dagen in nood. Zij bevatten allerlei zaken, eetwaar voor zieken en gezonden, lucifers, kaarsen en tabak, handdoeken en zeep en zelfs lectuur, spelen en een kostuum voor een der doktoren, wien het noodlot van zijn koffers verwijderd hield en in wiens reispakje de ongerechtigheden door zwarte wollen stopjes bedekt werden. Alle koffers en goederen der 2de Holl. Ambulance waren voor den intocht der Engelschen naar Middelburg overgebracht, dat nog Boersch was, in de veronderstelling

dat alle leden zich bij hun terugkeer weer bij de ambulances zouden aansluiten.

Den volgenden morgen te 10 uur kwamen soldaten met een wagen om onze bagage te halen. Op verzoek mochten we zonder militair geleide naar het station. Slechts dokter B. de H. zou ons uitgeleiden, in de gegeven omstandigheden werd het zoo raadzaam mogelijk geacht, de Engelsche autoriteiten zoo min mogelijk aanstoot te geven, daar dit wellicht de 1ste ambulance ten nadeele kon komen.

Kwart over tienen verlieten we in het kleine tentwagentje de Staatsmeisjesschool, onderweg nog eenige inkoopen doende, en kwamen precies op tijd aan het station, waar onze andere lotgenooten met allerlei militaire Eng. autoriteiten onze komst stonden af te wachten. Het getrouwe witje had zijn laatsten plicht jegens ons vervuld. Juist even voor onze aankomst aan het station had ik nog eene aangename ontmoeting. Een Hollander uit mijn woonplaats en een van mijne bekenden, had door groote sympathie voor het Boerenrecht gedreven, de wapens voor hen opgevat en huis en haard verlaten. Kort na zijn komst was hij krijgsgevangen gemaakt en liep hij op parool vrij rond.

DE TWEEDE HOLLANDSCHE AMBULANCE VERLAAT ALS KRIJGSGEVANGENE DER ENGELSCHEN PRETORIA.

Op het perron heerschte eene bijzondere drukte. Een trein stond gereed en reeds vele ongewenschten en bannelingen waren in open trucs, wagens, geplaatst, terwijl de vrouwen in de gesloten waggons een plaatsje gegeven werd. Het waren bijna alle ambtenaren der N. Z. A. S. M. met hunne families, die er uitgezet werden. Major Poor trad op ons toe, gaf orders voor onze bagage, bracht ons in een 1ste klasse coupé en reikte ons een biljet over naar.... East London. Daar zouden wij scheep gaan. De doktoren werden met hunne gewapende geleiders in een tweede klasse coupé gebracht, de andere leden moesten het lot deelen der bannelingen. Die wagens echter waren ontzettend vuil, „de sporen" door het vee achtergelaten, waren niet weggeruimd.

Verscheidene fotografische opnamen werden door Engelsche militairen van ons genomen. Toen floot de trein tot vertrek, de militairen salueerden, een der reizigers speelde het Transvaalsche volkslied. En den 5den Juli verliet de 2de Hollandsche Ambulance, als krijgsgevangen der Engelschen, Pretoria. Langzaam versnelde de trein haar vaart en naarmate de trein voortsnelde stierf het gezang weg van de lippen der zangers.

Het was of iedereen de groote tegenstelling gevoelde, een akelige stilte volgde. Nog even wuifden wij de belangstellenden die buiten het perron stonden, een vaarwel toe, toen verdween Pretoria achter de kopjes en met Pretoria onze hulp voor de Boeren. Een droevige gewaarwording kwam over mij, een gevoel van onmacht tegenover deze willekeur der Engelschen. Waren wij niet een Ambulance van het Roode Kruis, door de conventie van Génève erkend, ik meende, dat op deze wijze eene Ambulance nooit krijgsgevangen gemaakt kon worden, misschien wel teruggezonden als ongewenscht. En die brieven, de oorzaak van dit alles. Dokter P. en van H. hadden er niet één bij zich, de enkele van mij was voor een Holl. militair attaché en dus geoorloofd, ook had eene zuster er geen afgegeven. En, dat we brieven medegenomen hadden, dat op zichzelf kon toch de reden niet zijn, had niet zelfs een Engelsch officier een brief voor zijn broer, die bij de Boeren krijgsgevangen was, medegegeven.

Compromitteerende brieven had major Maxwell gezegd, wie ons toch zoo'n boosaardigen brief medegegeven had, of.... waarom moesten wij dan weg, wij die onschuldig waren en van niets wisten; en waarom die twee doktoren, die geen brieven hadden, of.... moesten de Boeren alle medische hulp ontnomen worden, om ze zoodoende te verzwakken. Al deze gedachten gingen door mijn brein. Een verlangen om te ontsnappen kwam bij mij op en.... misschien werd de trein door de Boeren overvallen. Maar spoedig liet ik mijne ontvluchtingsplannen varen toen het gerucht zich verspreidde, dat De Wet gevangen genomen was, en gedachtig aan het Boerenvrouwtje te Potchefstroom,

meende ik dat er dan toch geen hoop meer was voor de Boeren en wij maar rustig mee moesten reizen. In Irene hielden we even stil. Dokter K. vroeg verlof om te telegrafeeren naar Pretoria om de brieven die „compromitteerend" waren, ter inzage te mogen hebben. Men had de heeren geen gelegenheid gegeven, zich te verdedigen tegen die aanklacht, en de Holl. Consul was niet tot hen toegelaten geworden.

De officieren, onze gastheeren van voor twee dagen, stonden het verzoek toe en deelden ons hunne groote deelneming in ons vonnis mede. Zij hadden het niet geweten. „I am very sorry!" zeide hij, zijn monocle voor zijn oog houdende.

De reis ging tot Vereeniging zonder verdere bijzonderheden, maar daar aangekomen, moesten wij onze coupé afstaan aan vier Engelsche zieke officieren, en kregen wij plaats in een coupé, waarin reeds twee moedertjes met drie kinderen zaten. Zoo moesten we een coupé met 10 personen deelen. Bedenk daarbij dat er maar 4 slaapplaatsen zijn, dat de trein dag en nacht doorreed, slechts bij enkele stations eenige minuten stilhield en dat dus tot uitstappen geen gelegenheid was, ten eerste door gebrek aan tijd en ten tweede door de strenge bewaking. De wagens, niet ingericht voor zulke lange reizen, hadden geen toiletgelegenheid en verdere gemakken. Wij, gewoon aan de geriefelijke welingerichte wagens der Z. A. S. M. hadden daarop niet gerekend, en tot overmaat van ellende werd het jonge vrouwtje wagenziek en kreeg Miss S. een hevigen malaria-aanval.

Onze doktoren waren ook verjaagd en in een open truc terecht gekomen. Wat zou Engeland wel zeggen,

als de Boeren hunne officieren zoo behandeld hadden? De kok nog steeds lijdende aan de gevolgen van typhus zat in de open truc, des nachts in hevige koude en mist, op den dag in de felle zon. En de Engelsche officieren (ziek???) naast ons, schertsten, rookten en smookten. Gentlemanlike, nietwaar? Waar was toen de Eng. Christelijkheid, waarmede de Engelsche natie zoo snoeft. De soldaten betoonden zich hartelijker. De wachten van onze doktoren brachten af en toe kokend water, uit de locomotief gehaald. Wij trachtten dan op een spiritus licht wat warms te koken. Zoodoende kregen de arme gevangenen nog wat warms te drinken. Ik zag hoe hunne koude handen het bekertje met warm vocht omklemden, om zich wat te warmen, ik zag hoe de andere bannelingen er begeerig naar keken, maar het was niet mogelijk om meer te koken, daar de maat van ons pannetje het niet toeliet. Elke krijgsgevangene kreeg 2—4 cakes en een busje cornedbeef, en water te drinken. De nacht brak aan, de kinderen gingen ter ruste en wij schikten ons in ons lot. Bedenk dat iedere bank in drieën verdeeld werd en er dus 6 zitplaatsen waren. Drie personen lagen op de bovenste banken, de zes zitplaatsen werden door 7 personen ingenomen. Van tijd tot tijd zat een onzer op een blikken bus tegen het portier aangeleund, en zoo brachten wij den nacht door, de trein snorde steeds verder met zijn droevige last en hoe verder wij kwamen, hoe kouder en mistiger het werd. Wij kwamen voorbij Kroonstad maar steeds ging de trein verder. Eensklaps hielden we stil, het was reeds morgen geworden. De groote spoorbrug moest geïnspecteerd worden, dit duurde nogal lang. We stapten uit, maar steeds volgde ons het

scherpe oog der bewakers. Even maakten we een praatje met onze heeren, klappertandend stonden zij op elkaar gedrongen. De kok zag er al heel treurig uit, de felle kou drong ondanks de comberzen door alles heen, hij zat treurig en lijdend voor zich uit te staren, ook zijn been was zoo gezwollen. — Toen drong het hardvochtige van de Engelsche handelwijze tegenover deze zieke niet tot mij door, te veel onder den indruk nog onzer plotselinge lotsverwisseling en ons eigen leedgevoel met de twee zieken, leefde ik als in een roes. Ik dacht steeds aan warm drinken te maken en aan de kans, dat de Boeren ons zouden komen overvallen en bevrijden; andere gedachten heb ik geloof ik niet gehad. Bij elke brug werd eerst inspectie gehouden, om te zien of de Boeren soms dynamiet of d. g. neergelegd hadden, zoolang de Engelschen zelf de wegen zoo weinig vertrouwden, meende ik, was er nog hoop. Ook nu was de brug veilig bevonden en het signaal tot vertrek werd gegeven. Fluks wipten we in den trein, doch zuster de H. had den moed niet den stap te wagen en bleef alleen op den eenzamen weg staan. Zuster C. v. D. gooide vlug haar verpleegstershoed toe en wij droevig lachend over deze omstandigheid, besloten bij het volgend station hare goederen achter te laten. Een weinig vroolijk ontsteld waren we echter bij de ontdekking, dat zuster de H. onze biljetten medegenomen had, daar alles op 1 biljet vermeld stond en zij het in haar reistaschje gestopt had. Dat zou misschien verandering in onzen toestand brengen. Maar opeens houdt de trein stil, we zijn bij een Engelsch kamp gekomen, een soldaat te paard gaat naar de plek waar zuster de H. achtergebleven is en na eenigen tijd komt hij met haar

terug. Dat gaf natuurlijk eenige vroolijkheid, vooral onder ons, toen zij vertelde, dat zij eerst bij de kahki op het paard een gedeelte van den weg afgelegd had, maar naderbij komende eraf gesprongen was, beangst van uitgelachen te worden. Op haar hallo! geroep schijnt men door de echo's der vele kopjes haar gehoord te hebben in een der dichtbij gelegen Eng. kampen. Hoe het eigenlijk in zijn werk gegaan is kan ik niet duidelijk vertellen, maar zuster de H. was weer bij ons. Zij was geen lid onzer ambulance en geheel vrijwillig medegegaan, van desertie kon men haar dus niet verdenken. Weer gingen we verder en des middags bereikten we Bloemfontein. Daar eerst werden we in de gelegenheid gesteld om brood te koopen en wat toilet te maken. Ook onze doktoren mochten op „parool" hun truc verlaten. Beladen met zeven groote brooden en flesschen gemberwater, het eenige drinkwater wat daar te koop was, stapten we weer in onzen coupé en voort ging het weer. Miss S. was dien dag al heel ernstig ziek geworden en lag boven op een van de rustbanken. Eentonig werd de vlakte; in de verte zagen we kopjes, en steeds was mijn oog daarop gevestigd.

Misschien — misschien ontdekte ik nog een Boerenhoed en Boerenpatrouilles. Zij hielden zich toen in die streek op, maar helaas, es hat nicht sollen sein.

De tweede nacht brak aan, op dezelfde wijze als den vorigen nacht deelden wij onze rustplaatsen. Wij zouden tegen 12 uur te Springfontein aankomen. Zuster C. v. D., die naar Kaapstad reisde op haar verzoek aan major Poor, zou overstappen, wij konden onze coupé behouden. De trein stoomt het kleine station binnen, de portieren worden opengerukt en

tot onzen schrik moesten de passagiers voor East-London uitstappen. De nacht was stik donker met een hevige koude en mist, en het ontbrak er aan een perron of afdak, om ons daarop neer te kunnen zetten, want de trein had ver vóór het station stil gehouden. De moedertjes grepen hunne kinderen, en wij laden uit, in haast ons goed op een hoop bij elkaar plaatsend. Mantels, taschjes, netten met huishoudelijke artikelen gevuld, koffertjes en open kisten met mondvoorraad, flesschen en een kussensloop met brood, lagen opeengestapeld, en bij dezen chaos lag Miss-S. in de nachtelijke koude en mist als een beeld der wanhoop neer. In hare ellende voelde zij regen noch wind, en dacht alleen aan een plekje om te rusten. Dikwijls had ik de landverhuizers beklaagd, wanneer zij in mijne woonplaats naar Amerika ingescheept werden, en nu, nu waren wij niet meer dan deze arme verschoppelingen. Ook zouden de andere leden onzer Ambulance ons hier verlaten, — eenige minuten nog en de trein naar Kaapstad zou vertrekken. Wij namen afscheid van onze doktoren, die nu in een 1ste klasse coupé verder zouden reizen. De andere heeren hebben we niet meer gezien; met de groote massa waren zij onder hunne strenge bewakers naar de andere open wagens overgebracht. Daarbij was het 12 uur 's nachts, zeer koud, mistig en stikdonker. De trein floot, een vluchtige groet, we staarden de roode lichtjes na, — totdat zij aan ons gezicht onttrokken waren. Toen — zetten we ons bij Miss S. neer en een ontzettend treurig gevoel maakte zich van ons meester. De wachten liepen nog steeds op en neer, geen onzer ontsnapte aan hun oog. Een hunner vroegen wij, naar onze kisten met proviand, die in een truc geplaatst waren. Met een lantaarn

gewapend, volgden wij hem naar de overzijde van de spoorlijn, waar eenige trollies stonden. We zochten het onze uit, en verzochten hen de goederen der andere leden onzer verbannen Ambulance aan hen op te zenden. Toen wij weer terugkeerden, mistten wij mejuffrouw S. en tot onze verrassing vonden wij haar in de kamer van den Eng. waarnemenden stationschef liggen, die bij het zien van haar wanhopigen toestand, getroffen werd en juffrouw S. opgenomen had en op zijn uitgespreide kombersen in zijn verwarmde kamer had neergelegd. Een dronk uit zijn veldflesch en de warmte brachten haar wat bij. Deze menschlievende daad in onze ellende bewezen, zullen wij steeds dankbaar herdenken, omdat zij door een gewoon soldaat verricht werd, tegenover eene krijgsgevangene van het Engelsche leger. Eerst was ons gezegd, dat we de reis per truc verder af moesten leggen en tegen zes uur in den morgen werd eerst de trein verwacht die ons zou medenemen, maar gelukkig te 3 ½ uur kwam er een gesloten wagon voor, die voor de vrouwen en kinderen bestemd was. We brachten juffrouw S. en de bagage er heen. Op de smalle bank in dekens gewikkeld, die we toen eerst uit de bagagewagen gekregen hadden, legde zij zich ter ruste. De anderen kookten zich wat koffie en spreidden zich een bedje op den grond daar alle banken bezet waren, en trachtten te slapen. Alle medereizigsters met hunne babies zochten een rustplaatsje, de groote vermoeienis en ontbering bracht hen weldra in slaap. Een uurtje van rust heerschte er, maar de droevige uren van dezen nacht speelden mij door het hoofd, de lang ontbeerde rust kon ik niet vinden. Tegen 6 uur werd de trein aangehaakt, de treinbegeleiders lieten ons met rust. Tegen halftien kwam er eene groote

drukte, we waren dichtbij een station, waar ik water zou zien te krijgen om wat bouillon te maken. We waren nu in de Kaapkolonie, bij verscheiden stations werd er halt gehouden, aan een zelfs werd ons gelegenheid gegeven tot het gebruiken van een middagmaal. De bewaking bleef echter even streng, steeds marcheerde een soldaat achter mij aan, waarheen ik ook ging. Het gebeurde weleens, dat ik wat veel tijd noodig had om mijne kopjes en pannetjes uit te wasschen, dan kwam de wachthebbende soldaat met een militair saluut. „Nurse! the train is going away." Voor ontsnappen zou toch geen gelegenheid geweest zijn, en ook, nu we reeds zoo ver in de Kaapkolonie waren, hadden we alle hoop opgegeven van door de Boeren overvallen te worden. Onze mismoedige stemming is niet te beschrijven. Het landschap werd wat afwisselender, waar we vroeger slechts graven van gesneuvelde Engelschen, gesprongen bruggen en enkele Engelsche kampen zagen, daar kwam nu het berg op en af stijgen met hare prachtige omstreken. Bloemfontein en omstreken ligt in eene dorre vlakte en ook de groote opgestapelde voorraadschuren der Engelschen langs de spoorlijn boeiden het uitzicht niet. Deze afleiding was ons welkom, want het ontzettende van de laatste dagen was niet uit onze gedachten te verbannen. We babbelden wat met de moedertjes, met hunne babies, en zuster W. die van den aanvang af te Christiana juffrouw S. verpleegd had, vond daarin hare afleiding. Een intermezzo wil ik u hier toch nog beschrijven: zuster W. klemde eens ernstig haren vinger, waardoor zij zeer hevige pijn leed. Gelukkig kon ik met mijn kleinen verbandvoorraad haar helpen. Nauwelijks met haar gereed zijnde, komt

zuster De H. met een dito geval aan, toen zat nommer 2 te jammeren, en juffrouw S. riep tegelijk om directe hulp. En steeds stoomde de trein verder, de kinderen schreeuwen, het was een oorverdoovend gejammer en geschrei. Een wanhoopskreet komt uit den mond van een jong moedertje. „O! Gott ich sterbe!" Gelukkig liep het zoo'n vaart niet, en was het leed nogal te overkomen. Dien nacht sliepen allen goed en den daaropvolgenden middag kwamen we te East-London aan. Aan het station waren reeds voor onze komst de noodige maatregelen genomen. Alle uitgangen der waggons werden direct afgezet, een officier kwam inspectie bij ons houden; hem deelde ik den zorgelijken toestand van mej. S. mede. Een officier van gezondheid kwam daarop mejuffrouw S. bezoeken en vond haar ernstig ziek. Hij achtte haar overbrenging naar het hospitaal noodig, doch liever ondernam mejuffrouw S. de zeereis, dan van allen verlaten zich onder Engelsche behandeling te stellen. Onze bagage werd uitgeladen, de soldaten brachten die naar het veer van het kleine stoombootje, dat in de haven lag aan het einde der spoorlijn, en dat ons naar de Harwarden-Castle zou overbrengen, die op de reede lag. Hoewel de officieren ook nu weer zeer hulpvaardig en beleefd waren, werd, op mijn verzoek om eenige inkoopen te doen in dit stadje, daar ik geen voldoende kleeren bij mij had voor de reis, geen acht geslagen. Anderen vroegen om zich van proviand te mogen voorzien, maar niets werd toegestaan, alle bannelingen en krijgsgevangenen werden op het bootje gebracht en verlieten de haven en daarmede Afrika. Nog even nam ik de omgeving op, die door hooge bergen omgeven was en zeer schoon mocht heeten.

OP DE HARWARDEN-CASTLE „NAAR HUIS TOE".

Op de hooge golven der onstuimige zee voortgedreven, bereikten wij onze tijdelijke gevangenis, een mand werd neergelaten, de zusters hadden de voorkeur en betraden het eerst dezen bodem. Reeds dadelijk waren er bekenden naar ons toegekomen, dat was eene verrassing, daar we van hunne aanwezigheid onkundig waren. Deze bannelingen waren reeds eenige weken geleden daarheen gebracht. Een kajuit voor 2 tot 4 personen ingericht, werd ons aangewezen. Als krijgsgevangenen mochten wij daarmede tevreden zijn, zoo niet het ongeluk ons getroffen had, dat er een lek was ontstaan in de waterbuizen, waardoor onze hut steeds blank stond en waarin, niettegenstaande het voortdurend opdwijlen der stewards, geen verandering gebracht kon worden, dan wanneer het schip in het dok opgenomen werd.

Maar ik ben weer wat afgedwaald. We kwamen op de Harwarden-Castle aan en met behulp van eenige Hollandsche gebannen patiënten der Staatsmeisjesschool, kwam onze bagage op haar plaats. Slechts het spirituslicht was spoorloos verdwenen en dat heb ik later zeer betreurd.

Het etensuur brak aan. Wij vroegen naar de eetkamer en werden naar eene ruimte begeleid voorzien van houten tafels en banken. In groote kroezen werd thee en soep geschonken, het brood lag op blikken borden, waarvan iedereen naar verlangen wat in zijn vuistje nam. Doch, wordt alles op een nette manier genuttigd, dan deert een blikken bord of kroes zoo zeer niet, wij hadden ons wel leeren behelpen, maar de wijze waarop daar de spijzen genuttigd werden, was wel zoo weerzinwekkend, dat wij besloten, dank zij de zorg van dokter K. die ons ruim van geld voorzien had, voor de eerste klasse bij te betalen. Daardoor is ons verblijf op de Harwarden-Castle niet zoo moeielijk geweest en kunnen wij in dat opzicht niet klagen, maar wee hen, die geen welvoorzienen geldbuidel bij zich hadden, want allerlei omstandigheden werkten samen, dat het eten veel te wenschen overliet. De derde klasse soep bleek eens van zeewater gekookt te zijn, de vleezen waren door te langen duur der pekel onsmakelijk, en daarbij de overgroote drukte der bevolking, de invloed van het weer, het niet aandoen van havens, het gebrek aan kolen, waardoor het zoetwater en ijs bezuinigd moesten worden en — ten laatste de Engelsche manier van spijsbereiding, dat alles werkten samen om de bannelingen ontevreden te stemmen en de equipage te overwerken. De equipage was veel te gering in getal en — de reis duurde in plaats van 3, 6 weken.

Dikwijls herdacht ik de woorden van major Poor: „Ge krijgt een vrij ticket, het kost u geen penny," maar ik heb mij ook dikwijls afgevraagd of hij zelf of zijne vrouw en dochter met het rantsoen en de qualiteit der spijzen op het transportschip tevreden zouden geweest zijn? —

Ik wil vooral de schuld niet wijten aan den kapitein of de koks. Zooveel mogelijk werd er in het belang der bannelingen gehandeld, ja, zelfs wie het voorrecht had nog proviand mede gebracht te hebben, die mocht het in de derde-klassekeuken koken. Waar een kok dagelijks te zorgen heeft voor ± 700 monden, daar kan men begrijpen, hoe hinderlijk het uit en inloopen in het kleine combuis (keuken) is. Later toen ik eenige zieken had, werden er verschillende ziekenkostjes voor hen klaar gemaakt, en zelfs was er gelegenheid voor de huismoeders om strijkijzers te warmen. In een kleine store verkocht men busjes met melk en biscuits. Zoolang de voorraad strekte en toen deze ten einde was, bewerkte dokter, dat het stout voor die moedertjes bewaard werd die hunne kleintjes moesten voeden. Er waren ruim honderd kinderen en ongeveer vijftig zuigelingen aan boord. Doch op onze eerste dagen weer terugkomende. We vormden ons spoedig een kringetje onder onze bekenden en maakten het ons in de gegeven omstandigheden zoo aangenaam mogelijk. Nog acht dagen bleven we op stroom liggen, steeds kwamen er meer bannelingen; vrouwen en kinderen werden in de 1ste en 2de klassen hutten ingedeeld. De mannen sliepen allen in het ruim in hangmatten. Steeds kwamen er meer vrouwen en kinderen aan boord en in hutten van 4 personen, logeerden 4 vrouwen met hunne babies in de armen, en dikwijls nog een kleintje aan het voeteneind of in een vouwstoel. De kapitein verzocht aan de Engelsche autoriteiten geen vrouwen en kinderen meer te zenden, er was geen plaats meer voor hen, doch nog twee bezendingen kwamen er aan waardoor deze treurige toestand ontstond. De Harwarden-Castle had

in gewone tijden slechts 350 logies. Eén lading was wel het toppunt der onmeedoogendheid. Een gewone vrachtschuit kwam langs stuurboord. De luiken waren gesloten, de boot werd aan de Harwarden-Castle vast gelegd, de luiken werden geopend en een opeenhooping van menschen werd in het ruim van de schuit zichtbaar. De arme Italianen waren door de hooge zee en de benauwde lucht, op dezen kleinen tocht allen door zeeziekte overvallen. We vernamen dat zij zonder eenige kleeding of voedsel van de straat te Johannesburg opgenomen waren, in de tronk geplaatst en naar East-London overgebracht. Hunne vrouwen en kinderen waren achtergebleven, zonder iets van hen te vernemen. Het rantsoen der gevangenen, 2—4 bescuits en 1 busje corned-beef was niet voldoende, en dus kunt u het ellendige gevoel begrijpen, dat zich van die uitgestootenen meester had gemaakt. Eindelijk verliet de Harwarden-Castle East-London, wij gingen „naar huis toe." Binnen drie weken hoopten we thuis te zijn, den duur der gewone reis. We hadden tamelijk goed weer, maar het was koud. We naderden Symonsbaay en stoomden de haven binnen. Het helder zonlicht scheen over de bergen en liet duidelijk het kamp der gevangen Boeren uitkomen. We begroetten hen uit de verte, maar dat was ook alles wat we voor hen konden doen. Zeer duidelijk zag ik door mijn kijker hunne rijen tenten en de beschutting van het kamp, dat tegen de bergen opgebouwd lag. Er moesten kolen ingenomen worden; voor enkele dagen zou het schip daar voor anker blijven liggen. Van de aldaar liggende oorlogsschepen werd door de officieren inspectie gehouden. Door bemiddeling van Mr. K. werd eindelijk toegestaan, „dat de Hollandsche consul

De drie krijgsgevangen doktoren der 2e Ned. Ambulance op Ceylon.

toegelaten werd, tot ons schip. Met spanning verwachtten wij zijne komst.

Hartelijk werden wij door hem toegesproken en Z.E.Gestr. vroeg ons waarmede hij ons van dienst zou kunnen zijn en of wij klachten hadden. Op onze vraag naar de andere leden der krijgsgevangen 2de Holl. Ambulance, vernamen we tot onze ontzetting, dat alle heeren naar Ceylon vervoerd waren en zuster C. v. D. nog in Kaapstad zonder verpleging was. Op ons verzoek beloofde de consul naar Holland te telegrafeeren en voor velen was deze heer De W. een vertrooster en helper. Een ander treurig geval had er plaats. Zes mannen, waarvan enkelen hunne vrouwen in zorgelijken toestand moesten achterlaten, werden opgeroepen, en als krijgsgevangenen weggevoerd, de reden „waarom?" zijn wij niet te weten gekomen. Nog een besluit werd genomen, de vrouwen, die gedurende de reis verwachtten moeder te zullen worden, werden met hunne kinderen en mannen naar het op de reede liggende hospitaalschip overgebracht, een maatregel, die in deze omstandigheden zeer passend was, daar bij de overbevolking aan boord, aan deze vrouwen geen goede ligging en verpleging kon gegeven worden. Ook wil ik u een Engelsche gunst vertellen, die aan de vrouw van een krijgsgevangene in het kamp te Symonsstad ten deel viel. Op verzoek van den kapitein werd haar toegestaan haar echtgenoot te bezoeken. Een sloep met een Eng. officier kwam haar afhalen, een rijtuig stond gereed aan de aanlegplaats en bracht haar steeds onder geleide van den Eng. officier naar het kamp. Haar echtgenoot sprak zij eenigen tijd geheel alleen in een officiers-tent, en toen zij den Eng. officier voor

die gunst bedankte, antwoordde hij haar: „Mevrouw, indien ik in de plaats van uw echtgenoot mocht komen, hoop ik ook eene goede behandeling te ondervinden."

Het kolenladen duurde lang, zakje voor zakje werd door de Eng. soldaten op een wagentje het halve schip rondgereden, eerdat het op zijne bestemming was. Ge kunt u begrijpen, hoe zwart alles er op het laatst uitzag en vooral als men bedenkt dat bijna alle passagiers te weinig kleeren bij zich hadden en er slechts weinig water tot het wasschen onzer kleeren beschikbaar gesteld kon worden. Vooral de jonge moedertjes waren radeloos bij het zien van al hun kleine schoorsteenvegertjes. De kapitein voldeed daarom aan ons verzoek en ontbood een koopman uit Kaapstad met alle mogelijke artikelen. Zoo werd ik een japon en een paar schoenen rijk, anderen boorden en manchetten, kinderschoenen, zuigflesschen, sporthemden enz. Na Simonsbaay kwamen wij na 14 dagen te Sint-Vincent. De reis vorderde zeer langzaam; de boot was door haar langdurige reizen op de Afrikaansche kusten, zeer begroeid, waardoor de snelheid der vaart verminderd werd. Later vernam ik onder geheimhouding, maar nu mag ik het wel vertellen, dat er te weinig kolen aan boord waren. Met matig stoken kon men Sint-Vincent bereiken, doch overkwam ons averij, dan zouden we moeten zwalken op dezen onmetelijken oceaan, daar wij gedurende onze reis maar één hospitaalschip ontmoet hebben, zoodat we dan op sleeptouw zouden genomen worden door een of ander schip. Bedenk eens dat men zonder brandstof geen drinkwater of ijs, en ook geen licht kan maken, en dat wij in den keerkring waren, wat zou er dan van ons terecht gekomen zijn. De officieren,

die steeds met angst bezield waren, begroeten met een zucht van verlichting Sint-Vincent. Het weer was erg warm geworden, vele zieken meldden zich aan en niet zonder angst voor een tweede weigering, bood ik mijn hulp daar aan als verpleegster.

Met genoegen heb ik er eenigen tijd gearbeid. In den dokter vond ik een waar menschenvriend en medewerker, het personeel was steeds voorkomend en hulpvaardig en al werd onze arbeid niet altijd met beterschap beloond, toch waren onze patiënten zeer dankbaar. Helaas, er was geen goede rustige hut aanwezig, die men voor hospitaal kon inrichten; de ingrediënten voor ziekenverpleging mankeerden vaak, en wij slaagden er niet in een zwaar zieken Eng. hofmeester en een klein jongetje van zeven maanden, in het leven te behouden. Zeer speet het mij, het spirituslicht te missen, nu er voor mijn klein patiëntje geen enkel toestel te vinden was om te stoomen; het had zoo'n verlichting kunnen brengen in het smartelijk lijden van den kleine. Dankbaar ben ik den kapitein die mij het kaartenhuis voor den nacht afstond, om mijn patiëntje koelte te kunnen verschaffen, dank zij de algemeene medewerking der equipage der Harwarden-Castle, die mij in mijne pleegzusterplichten zoo steunde en dank zij den dokter, die onze zieken in hun bitter lijden alle mogelijke verzachting kon geven. De kleine werd in de Hollandsche vlag, de hofmeester in de Engelsche gewikkeld, en volgens de gebruikelijke ceremoniën, de laatste eer bewezen.

Ook aan de bannelingen trachtte de kapitein wat afwisseling te bezorgen. Den 2den Augustus werd de verjaardag van onze Koningin-Moeder herdacht. Reeds lang

had men plannen gemaakt om dien dag tot een algemeenen feestdag te maken. Volks- en kinderspelen werden georganiseerd en des avonds gloeilampen op het 1ste klasse dek aangebracht ter verlichting van het feestterrein. Er werd gezongen, gedeclameerd en comedie gespeeld, en bij het zingen van het Trans-

Op de Harwarden-Castle als Eng. krijgsgevangenen.

vaalsche-Vrijstaatsche-Volkslied en het Wilhelmus ontblootten de officieren het hoofd. De hofmeesters deelden versnaperingen uit en na afloop der voorstelling werd er gedanst. Het feest heeft allen zeer voldaan en de officieren prezen de goede orde der Hollanders.

Op algemeen verzoek mochten de 1ste klasse passagiers in Sint-Vincent even aan land. Gaarne

nam ik die gelegenheid waar en bezocht met een gezelschap het eentonige Portugeesche plaatsje. De meeste dames echter gingen liever den volgenden morgen, doch helaas! enkele heeren hadden een gebod overschreden en dus werd het bezoek den volgenden morgen niet toegestaan. Ik bezocht daar een nieuw hospitaal, dat hoewel luchtig en ruim gebouwd, in geen vergelijking kon treden met een Europeesch modern ingericht ziekenhuis. Het kolenladen ging nu sneller in zijn werk en na twee dagen stak de Harwarden-Castle weer in zee, en binnen enkele dagen zouden we thuis zijn. De stemming werd opgewekter, de vreugde van het „naar huis gaan" was algemeen merkbaar. Den laatsten nacht was het zeer rumoerig, velen gingen niet ter ruste en een onzer zusters was reeds te 4 uur present. In de veronderstelling dat men in Holland niets van mijn terugkeer zou weten, haastte ik mij niets en bleef nog wat door mijn raampje turen. Daar ontdek ik de Vlissingens pieren en toen kon ik ook niet langer beneden blijven. Boven gekomen hadden de meeste zich in hun beste pakje gestoken, maar ik had niets anders dan een verschoten blauw hoedje op en een afgedragen katoenen japon aan. Maar ik kwam uit den oorlog, zoo troostte ik mij, en om niet te veel in 't oog te loopen, zouden we bij onze aankomst telegrafeeren naar het hoofdcomité R. K. en onze familie en eerst des avonds in de duisternis vertrekken. Maar nauwelijks was de boot aangemeerd of ik werd op den schouder getikt, een heer meldde mij, dat een deputatie van het hoofdcomité van het Roode Kruis, ons opwachtte. Dat was eene verrassing en spoedig ontdekte ik onder de aan wal staande heeren, die ons

kwamen begroeten, ook mijn vader. Toen snelde ik van de loopplank af om mijn vader te omhelzen en de heeren te begroeten en vergat deels ook door de verrassing, van mijne vrienden en reisgenooten afscheid te nemen. Het Middelburgsche Roode Kruis comité, was tegenwoordig, de president hield een lofrijke toespraak tot ons en overhandigde ons een fraaie bouquet. Drie uren later was ik weer in het ouderlijk huis bij mijne familie die ik allen in de beste gezondheid mocht terugvinden. Dankbaar voor het voorrecht Roode Kruiszuster geweest te zijn op de slagvelden in Afrika, sluit ik hierbij mijne vertelling, en hoop dat allen die mijne wederwaardigheden zullen lezen de overtuiging zullen hebben, dat wij steeds gestreefd hebben, het vertrouwen door het Nederlandsche Roode Kruis in ons gesteld, waardig gemaakt te hebben.

„God zegene het Roode Kruis! behoede de krijgsgevangenen, en schenke den Boeren de overwinning!"

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

form 410

APR - 3 1925